

KRATKI SADRŽAJ

Preludij, Uvod.....	2
----------------------------	----------

VENI

- Priče odrastanja (Benkovac, Brušane,...)	
- Čikalica	22

VIDI	53
------------	----

- Zagreb	54
- Omen est nomen	65

FUGI	92
------------	----

- Troja, stvarnost, mit, nadahnuće.....	93
- Troja inspiracija	101
- Schliemann	103
- Zamarovski	105
- Ilijada	115
- Helena i Paris	122
- Ahil	128
- Hektor ...	136
- Homersko pitanje	163
- Potraga za iskonskim zlom	173
- Post Scriptum.....	187
- Moja ljubavna priča ...	190

VENI, VIDI, FUGI

Preludij

Pogledajmo što je govorila barunica Greenfield na konferenciji u Zagrebu nastavnicima i pedagoškim stručnjacima, dok obrazovne vlasti u Hrvatskoj upravo iscertavaju buduću obrazovnu reformu radeći na Strategiji. Predsjednik I. Josipović bio je pokrovitelj edukacijskog skupa.

Karmela Devčić: (JL, 20. rujna 2013.), intervju s barunicom Susan Greenfield, najvažnijom znanstvenicom za mozak.

Kakvu to školu za 21. stoljeće trebamo?

Uzalud vam moderna oprema i moderne školske zgrade, to ne bi trebalo biti u fokusu. Ono što prije svega trebamo jesu motivirani učitelji i nastavnici, jer kako god da su dobri uvjeti u školi, ma kako škola bila sjajno opremljena, ako nemate učitelje koji kvalitetno pomažu razumjeti stvari, pobuđuju interes i maštu u djece, učitelje koji vjeruju u učenika, onda je učenje puno teže, a rezultati lošiji. No mi to uporno zanemarujemo.

Kako onda mudro dozirati tehnologiju u suvremenom djetinjstvu?

Ne možemo djecu izolirati od tehnologije, ali da njihovu upotrebu treba pažljivo osmisliti. Nema ništa bolje za razvoj pažnje i mašte negoli kad ti, kao djetetu, netko priča priču, mislim da roditelji ne bi trebali toliko policijski nadzirati koliko vremena dijete provodi pred ekranom koliko bi trebali razmišljati i smišljati koje su to druge uzbudljive stvari prema kojima bi trebali usmjeriti dijete.

Što to djetetu može biti zanimljivo raditi a da nema veze s tehnologijom?

Dakle da odvlačenje od ekrana djeca ne dožive kao restrikciju već da rado napuste ekrane jer im se nude druge jednako privlačne, ili još privlačnije, aktivnosti i sadržaji. Nađite im nešto

uzbudljivije, privlačnije, intrigantnije... Naučite ih da čitanje, priroda i šuma ili knjiga može biti podjednako uzbudljiva ili i bolja od kompjutera. Ekran nikada ne može stimulirati imaginaciju, jer po definiciji nešto mora biti na ekranu. Knjiga traži maštu, još me fascinira da, dok čitaš knjigu s njom odlaziš na neko drugo mjesto, da s knjigom možeš putovati i živjeti različite živote.

Uvod

Danas sam odlučio prestati uplaćivati posmrtnu pripomoć. Razlog je jednostavan: onome tko preuzme troškove mojeg kremiranja ostavljam svu svoju pokretnu imovinu. Nije baš nešto, uglavnom knjige. Nepokretne imovine nemam. Rekli su mi da moje dugovanje prema banci nitko ne nasljeđuje, pa mirno nastavljam. Ne znam kamo će me odvesti ova priča. Promišljam je dugo bježeći od nje. Započeo sam je s eksperimentom temeljenom na provjeri hipoteze: kad osjetiš da te nitko ne treba – nešto u tebi umire. Pokus ja potrajao i potvrdio hipotezu. Recimo da imam još ponešto vremena jer sam sebe uvjerio da trebam Endiju.

Počet ću priču s citatom Crnjanskog:

Cela naša zemlja sastavljena je od komada prošlosti. Daleko je od mene i sama pomisao da bi trebalo na toj prošlosti stati. Daleko od toga. U budućnost treba gledati. U budućnost treba ići. U budućnost gledaju i idu svi srećniji narodi.

Tko god je ikad pomislio da je povijest znanstvena disciplina u krivu je. Pišu je tzv. *pobjednici*. Pobjednici je ispisuju zbog svojih razloga. Zabavno je to što tako ispisana prošlost postaje *dogma* za mnoge kojima je upućena. Međutim, kad pojedinac poželi ispisivati svoju prošlost u pravilu je proglase subjektivnom, emocionalnom, neprovjerljivom istinom i neupotrebljivom u znanstvenom smislu.

Herodota su nekada nazvali ocem povijesti. Dugo potom neki su prepoznali da su njegove priče počesto obične izmišljotine.

Ciceron ga je s pravom nazvao »ocem povijesti«. Neki su Herodotu zamjerali (npr. Plutarh) zbog lakovjernosti i nedostataka »ozbiljne znanosti«. Zbog obilja anegdota i priča nerijetko su i drugi dovodili u sumnju povijesnu objektivnost i znanstvenu relevantnost Herodotova djela, ali novija historiografska istraživanja govore u prilog njegovoj vjerodostojnosti. (HE)

Mrzim ovakve tzv. enciklopedijske (znanstvene) navode!

Nije teško prepoznati da je takav „otac“ odgajao i odgojio svoje nasljednike.

Upravo čitam kratki biografski tekst o Marku Maruliću. Uistinu je zabavan s navedene pozicije. Neki biografski podaci se proglašavaju „legendom“ i neprovjerljivima, a drugi afirmativni posebno se naglašavaju.

Priznajte da su polazišta za ispisivanje prošlosti jednog *nevidljivog čovjeka* u okružju u kojem je proveo svoj život takva da će i dalje ostati *nevidljiv*. Nevidljivost djece i ljudi, u njihovim životima, sam stavio kao glavni motivacijski okidač. Zabavno je to što su *nevidljive* imenovali kao *male, obične ljude*. A još više to što tu etiketu i djeca i ljudi prihvaćaju živeći filozofiju *use, nase i podase*.

To je polazište obeshrabrujuće i već na ovom mjestu bih trebao pobjeći od tipkovnice. Vjerojatno i bih da nisam naletio na Josipa II. Počujte.

Prije nekoliko sam dana naišao na priču o Mariji Tereziji i sinu joj Josipu II., zadnjem caru Svetog Rimskog Carstva. Rezonirao sam na kraju kad sam gledao u raskošni grob Marije Terezije i Josipov minimalistički. Ali ponajviše na riječi ispisane na njegovu sarkofagu. Rezonirao sam jer dok ja danima „ispisujem svoj život“, on je svoj život ispisao u jednoj rečenici!

Ovdje počiva princ čije su namjere bile časne, ali kojem se izjalovilo sve čega se latio.

Josip je živio pedesetak godina. Bio je car. Svi o njemu danas *znaju sve*. A on je u toj rečenici poručio: nemate pojma tko sam ja (bio).

Tu rečenicu nisam pronašao u povijesnim zapisima na mreži. Meni je ona bila njegov dnevnik. Zapravo sam je pronašao u Budakovom podužem tekstu, *Habsburzi i Hrvati* (MH kolo 3, 2002.) u kojem epitaf prevodi kao: *Ovdje počiva Josip II, kojem se izjalovilo sve čega se latio!* Jedino što mogu reći je da dr. sc. povijesti Neven Budak svjesno blati posljednjeg cara Svetog Rimskog Carstva. Recite samo koja budala bi sebi na grobu ispisala navedeno.

Često sam se pitao zašto se ljudi odlučuju za pisanje ovakvih i sličnih tekstova. Naime, uvijek sam mislio da ljudi svojim djelima *ostavljaju dovoljno tragova te da bismo slijedeći ih i sami mogli ispričati njihovu priču*. Taj stav sam promišljao zadnjih godina i pronašao nekakav motiv za upuštanje u ovu pustolovinu. Odgovor je jednostavan i blizak povijesnim interpretacijama: *pitanje je tko i kako (ali i zašto) čita tragove koje smo ostavili*.

Iz ovoga bi se moglo zaključiti da sam riješio problem. Trebam samo kronološki ispisati ključna mjesta svojih odlučivanja i interpretirati ih na svoj način. Uz to, naravno, idu imena ljudi koje sam susretao i koji su izravno ili neizravno utjecali na moja odlučivanja i realizaciju mojih planova. Mislim da upravo to memoarsku literaturu čini „profitabilnom“. Netko je takve tekstove i imenovao „romani s ključem“. Ja bih ih preimenuvao u romane s etiketiranjem. Jer je danas u svijetu etiketiranje postalo *nomen*. Ipak postoje i oni koji misle da svojim djelima sebe imenujemo (*omen*). S njima se slažem, i zbog toga radije navodim: *omen est nomen* (djela su ime).

Meni je zadnja Josipova rečenica bila okidač i motiv za ispisivanje svojeg *dnevnika*. I pisanju samome sebi (poput Marka Aurelija) s pokušajem da otkrijem tko sam ja (bio).

Osvijestio sam i svoju sadašnju nevjerojatnu moć - mogu neograničeno putovati kroz prostor i vrijeme.

VENI

Ne sjećam se dana rođenja. Mjesto na kojem sam se rodio ipak pamtim jer smo četiri godine kasnije dočekali četvrto dijete u obitelji. Benkovac sam kasnije prepoznao kao *vestern naselje*, s jednom glavnom ulicom, crkvom i zgradom koju su zvali općina. Društveni život se odvijao u zgradi na kojoj je pisalo hotel. Živjeli smo na prvom katu kuće. U prizemlju su bile prostorije pretvorene u nekakve urede *komiteta*. Pedesetak metara prema sjeveru bila je Crkva, a preko ulice desetak metara prema zapadu bio je hotel. Ulicom se prema sjeverozapadu moglo stići do *zgrade općine*, udaljene oko tristo metara. Dvadesetak metara prema sjeveroistoku od Crkve bila je kuća u kojoj sam proveo neko razdoblje. Danas bi je zvali vrtić, ali je nama bilo mjesto za igru, i zvali smo je *zabavište*! To je bio moj prvi svijet. Zabavno mi je sada reći, da mi je centar svijeta tada bila Crkva. Prilaz je bio s uvijek uređenim parkom, a okoliš s čempresima i borovima. Nevjerojatna igraonica za male Vlajiće.

Pamtim i jedan Božić.

U tom nam je razdoblju u goste došla baba Mara iz Brušana. Mala opaka ženica. Izrodila je više od desetero dječice. Desetak ih je i preživjelo.

Jednog dana skrivečki nas je odvela u Crkvu. Valjda je mislila da bi naš tata imao nešto protiv. Već sam ulazak u Crkvu u sebi je imao mističnost. Baba Mara nas je šutke odvela do okićenog bora. Ovaj bor je bio drukčiji od onih koje smo kitili za Novu godinu. U podnožju je bilo mnoštvo figurica, a pamtim i to da je sve blještalo.

Pročitavši ove rečenice prijatelj mi reče da saam pretjerao uvodeći *mistiku* u Crkvu, jer je njemu bila svojevrsni dnevni boravak. Dugo nisam znao što bih mu odgovorio, sve do trenutka u kojem sam se prisjetio razgovora s don Ivom, vjeroučiteljem u školi. I dalje mislim isto što sam mu rekao, a rekao sam: vjeronauk će izgubiti mističnost, postat će samo jedan od školskih predmeta, a vjeroučitelji „obični profesori“. Ne sjećam se što mi je don Ivo odgovorio, ali sam siguran da se nije složio s mojom tezom. Nedugo potom se dogodilo što jeste. Vjeroučiteljice

su uskoro postale „betmenice“, a Ivo je jednom zgodom otvorivši dnevnik početkom sata, u dnevniku otkrio izbezumljenog guštera. I naravno, kao što čine svi profesori, na Nastavničkom je vijeću tražio strogo kažnjavanje.

Ovu priču sam planirao ispisati kasnije u propitivanu svojeg religijskog identiteta, ali mi se čini da je početak te priče upravo na ovom mjestu, u razdoblju u kojem se djeca prvi put *susreću s nepoznatim*. Počet ću s enciklopedijskom definicijom:

mistika (prema lat. *mysticus* < grč. *μυστικός*: mističan; koji se odnosi na misterije), iskustvena spoznaja Boga (*cognitio Dei experimentalis*) ili apsolutnoga; nastojanje da se odvrćanjem od osjetnoga, a meditativnom praksom, obuhvati transcendentno, božansko.

Mislim kako je jasno da navedena definicija daleko nadmašuje spoznajne moći djece, a i mnogih odraslih. Zbog toga sam naglasio *susret s nepoznatim*. U navedenoj definiciji se posebno naglašava iskustvena i transcendentna spoznaja Boga (božanskog), međutim, usputni navod: *koji se odnosi na misterije*, odveo me do *Eleuzinskih misterija* i enciklopedijskog značenja riječi: **misterije** (grč. *μυστήρια*), u starogrčkoj religiji tajni obredi u vezi s kultom pojedinih božanstava, a potom su mi se objavili i *masoni, rotarijanaci*...

misterije (grč. *μυστήρια*), u starogrčkoj religiji tajni obredi u vezi s kultom pojedinih božanstava. Smatra se da su elementi grčkih misterijâ vrlo stari, još predgrčkoga podrijetla, vjerojatno nastali iz inicijacijskih obreda kakve i danas nalazimo kod izvornih naroda. Ti kultovi, u kojima prevladava simbolika plodnosti, seksualnosti, rađanja i smrti, obuhvaćaju sakralne predodžbe (u vezi s mitom pojedinih bogova), ritualne plesove, izricanje »objavljenja«, pjevanje religijskih pjesama, muziciranje, ples itd.; u njima sudjeluju samo posvećeni (»inicirani«, grč. *μύσται*), koji o svim kulturnim pojedinostima najstrože čuvaju tajnu. Starije su misterije: *samotračke* u čast kabira, *Zeusa idskoga* na Kreti, *Dionizove* u Atici i Beotiji, *orfičke* u vezi s mitskim pjevačem Orfejem i *eleuzinske* u čast Demetre i Perzefone. U IV. st. pr. Kr. unesene su u Grčku misterije istočnoga podrijetla: misterije božica Bendide,

Kotite, Kibele i Izide i misterije bogova Sabazija, Adonisa i Mitre. Od svih misterija najglasovitije su bile eleuzinske, koje su posljednji put održane za cara Valentinijana I.; potpuno su nestale kada je kršćanstvo postalo službenom religijom Rimskoga Carstva (380).

Priznajte da najčešće ništa nije onakvo kakvim se čini!

Vraćam se na početak promišljajući prijateljevu primjedb i svoj doživljaj nepoznatog. Danas mi je očito da je njemu Crkva postala dom od samog krštenja. Je li već tada „spoznao Boga“ teško mi je reći, ali je sasvim sigurno da je Bog trajno postao dio njegova života. Do koje razine „svoje spoznaje Boga“ ću doći na ovom (samotnom) putovanju – ne naslućujem.

Kad sam doznao da su neki čudni ljudi srušili do temelja moju Crkvu osjetio sam neki žalac u srcu. I tugu, pitajući se kome je smetala lijepa zgrada. Je, je... danas znam koliko su moćni simboli koji obilježavaju naše živote, pa sam se upitao: a zbog čega nisu „ćiketal i Kaštel.

Prve izravne susrete s iskonskim zlom u ljudima imao sam krajem osamdesetih i u spoznavanju tzv. demokracije.

Na prvom katu „zgrade komiteta“ bilo je zabavno. Kat smo dijelili s još jednom obitelji. Roditelji, šestero dječice, zajednički hodnik i zahod (za nas malene ispod svakog kreveta nalazila se *vrčina*). Ne sjećam se na koji nas je način mama održavala čistima, ali pamtim da mi je jednom zgodom rekla da sam upao u kajin vrele vode. I pokazala mi opeklinu na zapešću lijeve ruke. I danas je mogu vidjeti.

Bilo je i nekakvih manjih prostorija koje su zvali *špajze*. Iz njih je kuljao intenzivan miris kiselog kupusa, a bile su pune staklenih teglica. Pamtim da su pričali o *zimmici*.

Mrzio sam zime. Svaki dan na stolu kiseli kupus i krumpiri, na razne načine. Je, je bilo je i kulena (danas ih zovu krvavice) i kobasica. I sve masno da masnije ne može biti. Sjećam se, k'o danas da je bilo, kad bi se izribani kupus ubacivao u bačvu... i na kraju vidim veliki benkovački kamen živac stavljen na poklopac. Rekli su da se sada kupus kiseli. A pamtim i to kad je mama iz neke druge bačve, pune masti, vadila komade mesa. *Jebote*, mrzio sam sve to, a nisam znao

da *živimo zdravije* nego što će naša djeca ikada živjeti. Priča je takva da moram dodati. I dalje tragam za tim mirisima i okusima.

Brušane su tada bile mnogoljudno seoce puno života, pogotovo ljeti. Uz cestu Gospić – Karlobag rasle su kuće i štale. Brušanima su u okružju velebitska šumovita brda, *Strana* prema sjeveroistoku, a *Samarić* na suprotnoj strani.

Cesta i kuće i danas su okruženi potocima, livadama i još uvijek šumovitim velebitskim brdima, ali kako mi upravo reče *rođo*, u selu se može popisati samo 77 *starčadi*.

Ja pamtim da je svaka kuća imala barem dvije krave. Dvorišta su bila prepuna *živadi*, a u svinjcima je uvijek bilo nekoliko svinja. Tijekom ljeta nikada nije falilo igrača za nogometne utakmice. Samo je lopta bila problem. Bile su od gume i lako stradavale na trnovitoj ledini. Zabavno mi je dodati, svi igrači igrali su bosu na svježe pokošenoj livadi.

Pripremanje za zimu počinjalo je košnjom. Cijelo selo bi krajem ljeta odlazilo na livade. I svaka kuća je do zime imala dovoljno *sena za blago*. Drva su se prikupljala, svatko za sebe, tijekom cijele godine. Ma to su mi najljepša sjećanja pa ću o njima i kasnije.

Nitko u Brušanima nije brinuo o voćkama. Znalo se da šljive i jabuke i bez pomoći preživljavaju zimu. Bilo je i zalutalih stabala *trišanja*. Plodovi su dozrijevali krajem srpnja, a bili veličine plodova dalmatinskih višanja. Ja pamtim jabuke.

Svake godine bi nam iz Like dolazili kupus, krumpir, kuleni, mast i kobasice... ali i par *vrića* nekakvih malih neuglednih plodova jabuka. Danas bi rekli nejestivih i neupotrebljivih. Ali ono što je od njih činila mama, bilo je *vauuu...* Taj okus sam tražio cijeli život uzaludno. Ono što nam je dolazilo na stol, otkrio sam kasnije, bile su *štrudle od jabuka*.

Vraćam se u Benkovac.

Svijet mi se dramatično promijenio kad smo preselili u „banku“. Poveliku kuću. U prizemlju su bili uredi banke, a na katu dva ogromna stana. Naš stan je imao četiri velike sobe, kuhinju,

poseban zahod i kupatilo u kojem se nalazila kada i bojler. Voda se grijala drvima pri dnu bojlera. Bila je to dramatična mi promjena pa ću vas još malo *daviti*.

U sobi u kojoj smo spavali brat i ja, bila su samo dva *vojnička* kreveta. Jedna prostorija bila je nekakvo predsoblje. Sjećam se da je tamo bio telefon, crni aparat s brojčanikom i nekakvom ručkom na desnoj strani aparata, koju je par puta trebalo okrenuti prije poziva. Mama i tata su zbog nečega u aparat gledali kao u čudo. Ja ga pamtim samo zbog toga. U toj se prostoriji *kitio bor*. Mama mi je jednom kasnije pokazala ukras s otiscima zubića. Sačuvala ga je zbog nečega. Reče mi da sam ga pokušao pojesti. Ja sam tu zgradu zaboravio, valjda zbog panične reakcije roditelja kad su vidjeli da jedem *stiropor*. A meni je to bilo normalno jer smo „u komitetu“ jedva čekali skidanje ukrasa i sladili se. Ukrasi su bili sušene voćkice i poneki bombon.

Rimljani bi rekli: *o tempora o mores*.

U tom razdoblju nam se pridružila i mamina sestra, nešto starija od naše najstarije sestre. Znao sam da su bile još dvije sobe, ali ne i to gdje su smještene cure, a gdje mama i tata. Ne pamtim jer je to bila zabranjena zona. Iz soba se moglo izaći na balkon koji se protezao duž cijele zgrade. Tada sam shvatio značenje riječi *promjena*.

Ali, kako to biva, uvijek se pojavi nekakva *kvaka*.

Jedne noći u mrklom sam mraku tražio zahod. Čuo sam nekakvo pucketanje pod nogama. Nekako sam napipao prekidač, a kad se objavilo svjetlo... još uvijek ne mogu opisati taj doživljaj. Pod hodnika je bio potpuno crn. Neke čudne životinje, koje sam prvi put ugledao, izbezumljeno su jurcale na sve strane. Trajalo je to, danas bih rekao desetak sekundi nakon što bih upalio svjetlo, i hodnik je bio kao i prije. Ni jedna životinja nije krenula prema meni, a vremena je bilo premalo da bih osjetio strah. Sutra sam otkrio da su to bili *žohari*.

The Beatles (žohari) su u jednom razdoblju zavladaali svijetom - glazbe!

Puno kasnije sam otkrio da su žohari jedna od najopstojnijih vrsta na svijetu. I sada me zaključak zabavlja pa ću ga podijeliti s vama: *jebeni* žohari su upoznavši *homo sapiensa*,

neandertalca ili kako već nazivaju pretpovijesne vrste bliske nečemu što danas ima nazivnik *čovjek*, već pri prvim susretima prepoznale *zvijer* i bježale *glavom bez obzira*.

S njima sam od tada imao nešto što bi danas nazvali *suživot*.

Ne znam što su tata i mama učinili *po tom pitanju*. Pretpostavljam da su svoju dječicu željeli zaštititi od *gamadi*, jer nakon nekog razdoblja, kad bih prije noćnog odlaska u zahod upalio svjetlo, hodnik je bio isti kao tijekom dana.

Sada ide jedna zabavna pričica temeljena na mojem iskustvu sa žoharima.

Nakon studijskog razdoblja u Zagreba u Zadru smo osvanuli u jednoj obiteljskoj kući na rubu Zadra kao podstanari. Kuća se gradila godinama. Ubrzo se pokazalo da u kući već obitavaju neki stanari. Najprije sam uočio male škorprije, a bile su i nekakve mravlje kolone. Ono što sam znao o škorpionima bilo je strašno. O ekstremnom djelovanju mravlje populacije znao sam slično, jer termiti uništavaju... Naravno je da sam kao *pater familias* (vlaški, ili uobičajeni doživljaj obitelji) morao poduzeti sve radnje da zaštitim naše dvoje djece. Pokazalo se da je moj dječjački *suživot sa žoharima* presudio.

Brzo sam otkrio da naše škorprije ni u najekstremnijim situacijama ne ugrožavaju život moje djece. Istražio sam mjesta njihovog mogućeg obitavanja i s malo gipsa spriječio njihovu komunikaciju s dječicom.

Mrave sam istraživao malo duže dok nisam otkrio da se *mravlje kolone* održavaju mirisom. Eksperimentirao sam malo i potvrdio istinitost te tvrdnje. Tada sam s *mirisnim sprejevima* zaustavljao mravlje kolone. Usisavač je potom zalutale mravce micao iz područja u kojem su boravila naša dječica.

Tada nisam znao. Danas sam siguran. Strah od nepoznatog je strah koji nas u najvećoj mjeri odvodi u područja *smrtnih grijeha*.

Preseljenje se u „banku“ dogodilo prije mojeg ulaska u školu. To nas je odvelo u blizinu Kaštela na najvišem mjestu u Benkovcu. Je li to bila braniteljska utvrda ili samo dvorac u kojem su obitavali Benkovići, negdašnji vladari, nisam se pitao. Često smo u igrama obilazili Kaštel ali su nam mističnost i strahovi od kule uništavali svaku znatiželju. Prvi put sam ušao u Kaštel tijekom olimpijade u Rimu. Cijeli se Benkovac sjatio te večeri u Kaštelu. Čekala se borba Cassiusa Claya i nekoga. A u Kaštelu je bio jedini televizor. Ekran je bio prepun „snijega“ i naravno, zaspao sam.

Teško da itko može zamisliti zašto sam uopće krenuo u Kaštel te večeri. Ja sam to tražio te tati i mami beskrajno dugo obećavao da ću *biti dobar*.

Ovo sada moram ispisati jer mi je prijatelju bilo nejasno obećanje da ću *biti dobar*! Priča je zabavna. Počujte.

Nekada su se obitelji družile. Mi smo često svraćali do tete Božice i njezine dječice. Nas četvero i njih dvoje. Priznajte da su takva druženja danas nemoguća. Međutim, naše mame, Ličanka i Goranka, su to uspjevale odrađivati.

Naša mama nam je prije svakog druženja govorila da moramo biti dobri. U pravilu je nabrajala što sve ne smijemo činiti... da je ne „osramotimo“.

Čini se da se tada mislilo da su „nepristojna djeca“, *posljedica* „lošeg kućnog odgoja“.

Mislim da sam tada prvi put bezočno lagao mami izgovarajući *bit ću dobar*! Naime, bio sam siguran da ću već pri dolasku prekršiti obećanje jer nas je teta Božica uvijek dočekivala s raznovrsnim kolačima na stolu od kojih se stol nije primijećivao.

Istina je zabavna. Nama je mama dva do tri puta tjedno „pekla kolače“, ali kolači s kojima nas je dočekivala teta Božica, bili su nekako drugačiji.

Danas mislim da su se lički *recepti* razlikovali od *recepata* iz Gorskog Kotara.

Koliko se sjećam, prvi sam sjedao za stol i redom počinjao „tamaniti slastice“. Tu i tamo bih pogledao mamu, iz čijih očiju su *sijevale munje*. Nisu me pogađale, jer sam znao da će mama *biti dobra*, a što će biti kad se vratimo doma...

Dragi moj Ante,

moje obećanje roditeljima *da ću biti dobar*, može se usporediti s jednom ne tako davnom zgodom koju sam čuo. Dogodilo se na Ilici usred Zagreba. Dečkić je u izlogu nekog dućana uočio igračku... Mama i tata su ga pokušavali uvjeriti da mu ta igračka baš i nije potrebna... sve dok ga nisu ugledali na pločniku kako vrišti udarajući ručicama u pod.

Godinu prije se u Benkovcu nekim čudom objavilo dva para boksačkih rukavica. I mali jebivjetrići su uskoro počeli organizirati borbe. Pamtim trenutak kad sam „navlačio rukavice“. Nervirao sam se kad sam osjetio da su „tri broja prevelike“, ali sam ušao u „ring“. Nije dugo trajalo. Protivnik je bio za glavu veći, a ja pamtim i danas „kaos u glavi“. Zapravo, nije bio kaos, bilo je nekakvo čudno stanje izgubljenosti svih misli, više kao osjećaj da pamuk ispunjava glavu, *ali bez boli*.

Što sam tada naučio teško je reći, ali danas mislim da sam tada nesvjesno počeo upoznavati sebe. Već u tim godinama su me doživljavali kao „prznicu“¹, a ja sam se uvijek čudio zašto djeca u igri ne vide ono što ja vidim i mislim *da je pravedno*. Zabavno je to što sam se u „dokazivanju svojeg stajališta“ često kući vraćao krvavog lica, i kod kuće bez trauma prihvaćao dopunsko „fizičko kažnjavanje“ u obliku blage *pedagoške triske*.

U razdoblju odrastanja uočio sam da me nikada nije privlačilo treniranje tzv. borilačkih vještina. Dugo mi je to bio misterij jer sam tada neprekidno bivao u tučnjavicama i dobivao svoje porcije. Odgovor sam otkrio slučajno u nedavnom razgovoru s prijateljem, koji je u spektru interesa (znanost, plivanje, ples, glazba...) otkrio i borilačke vještine. Poželio je čak iskusiti i borbe u

¹ svađalica, napržica, pržljivac, prgavac [*ta/velika prznica*]. Moram dodati, danas bih sebi radije pridružio riječ – *terijer*.

ringu. Kratko i brzo sam ga upitao, *zašto?*, dodajući: meni nikada nije imalo smisla *tući nekoga* samo kako bih nekima dokazao da sam bolji od njega.

Puno kasnije sam dokučio da me je osjećaj straha zaobišao. Živim svoje sedamdesete i još promišljam ovu rečenicu. Nisam nikada pronašao *strah* kao motiv mog djelovanja, ali kad su mi se objavila dječica, sićušna, bespomoćna bića... prepoznao sam čudan osjećaj. Mislim da ga nazivaju *strahovanje*. Ja sam ga nazvao: *strahom od toga da ih neću moći zaštititi*.

Od kada znam za sebe sam se „tukao“ (terijersko u meni). Do kraja osnovne škole skoro svaki dan. U srednjoj školi je to bilo na razini jednom tjedno, a „na faksu“ jednom mjesečno... A „prestao sam se tući“ u ovoj zgodi. Počujte.

Bilo je to jednog ljeta u Zadru. Sa sinom (tri-četiri godine) sam krenuo na Rivu u večernjim satima. Kad smo stigli u blizinu (danas) Muzeja, dogodilo se što jeste. Ljudi je bilo k'o u priči, kad sam ugledao nevjerojatnu mi scenu. Dvojica dečkića su držala trećega (kao u filmovima), a četvrti je iz zaleta dolazio i nogom udarao nemoćnog malca. Posjeo sam sina na „zidić“ Foruma i krenuo riješiti problem. Međutim, kad sam prilazio blentavcima govoreći nešto, primjetio sam da se oko mene stvorio krug. Brzo sam procijenio da je riječ o desetak i više blentavaca u dobi od desetak do petnaest godina. I procijenio da ću problem riješiti ako „isklepetam“ najvećega. Međutim, kad sam bio na par koraka udaljen od njega u glavu mi je sletio kamen... Probudio sam se u „hitnoj“.

Prva mi je misao bila, što mi je sa sinom.

Pokazalo se da je u „gomili“ bio i netko tko nas je znao pa su maloga „dostavili baki“.

Nakon toga sam otkrio da mi je glava umotana u zavoj koji je prekrivao lijevo oko. Primijetio sam da mi nedostaje i sat (koji mi je poklonio tata), a ljetne košulje nije bilo ili je bila na meni u neprepoznatljivom stanju. Tada sam pomislio da su me malo i cipelarili...

Milicija je odmah znala da je riječ o „arbanaškoj kvartovskoj bandi“. Milicajci su ih brzo sklepetali, i zamislite samo, pronašli i sat na Gradskom groblju. Kad sam ga dobio u ruke, prva misao je bila da je netko s njim razbijao orahe.

Jednook sam bio desetak dana, a kad sam se ugledao bez zavoja, vidio sam još potpuno crvenu bjeloočnicu, ali i jasan crveni rez pokraj oka. Ožiljak me i dalje podsjeća na tu zgodu. Tada sam ulovio i misao: kako me mala budala uspjela pogoditi ovako precizno. Jer prilazeći mu vidio sam kako se prigiba i uzima kamen u ruku, ali sam bio siguran „da će me promašiti“, jer sam ja bacajući kamenje iz ruke samo slučajno pogađao metu.

Poslije su mi imenovali sve sudionike u zgodi. Ulovio sam prvu misao da ih sam lovim i lomim po gradu, a kad su mi rekli da postoji i opcija da ih tužim... odustao sam kad su dodali da je riječ o dječici „odgojno zapuštenoj“ (tada ih se tako etiketiralo) – odustao sam.

Nakon toga sam se „prestaو tući“, jer sam shvatio da sam svojim djelovanjem ugrozio sigurnost svoga sina.

Negdje u svibnju bi nas mama pomno uređivala. Bio je to nekakav ritual. Počinjao je s *ribanjem* u kadi. Pregledavala bi uši i nokte i oblačila nas potom u „svečanu“ odjeću... i cijela obitelj se upućivala u baš lijepi park. Tamo bi nas dočekivao visoki čovjek s tankim brčićima iznad usana, u kremastom odijelu. Oko vrata mu je visio fotoaparat. Na slici smo uskoro osvanuli brat i ja. On mlađi godinu i pol, ali na slici skoro za glavu veći.

Tada sam prvi put vidio sebe u fizičkom obličju. Istina je da sam dobro naučio da sam niskog rasta, jer sam u svakom *istjerivanju svoje pravde* kući dolazio krvav.

Preseljenjem prema Kaštelu moj se svijet dramatično povećao. Ne znam koliko godina sam tada imao i koliko je to potrajalo. Olimpijske igre u Rimu mi kažu da sam imao sedam i nešto više. Znam da sam sa začađenim staklom s balkona gledao potpunu pomrčinu Sunca, i da su mi rekli da će se ponoviti za sto godina. Sjećam se i zbunjujućeg mi ponašanja roditelja kad su čuli da je ubijen JFK.

Pamtim jedan događaj koji me na svoj način obilježio. Tada nisam to prepoznao.

Učiteljica nam je jednom zgodom dala „domaći rad“. Riječ je o dočekivanju izlaska Sunca. Nitko me nije tjerao da to odradim, ali sam ja u stanu prepoznao prostoriju (zahod) iz koje sam imao izravan pogled na Istok (u smjeru Benkovačkog sela). Ne znam koliko sam dugo gledao u mračno nebo, ali zauvijek pamtim nevjerojatno objavljivanje Sunca.

Nikada više se nisam usudio svjedočiti „izlasku Sunca“.

Kasnije sam otkrio razlog.

Nikada se nisam usudio ponovno čitati Mešinu Tvrđavu, niti Bulgakovog Majstora... Još mi je nejasno zbog čega sam Hamleta čitao više od desetak puta. Čak se suočio s Janom Kotom i njegovim interpretacijama.

Ja sam tada bio u drugom svijetu. S brda sam vidio Šopot, Glavicu Grubića, Benkovačko selo, Buković..., ali ponajviše pamtim *nove resurse za igru*. Prema sjeveru su bili *borići*, koji su se naslanjali na Kotar. Kotar nam je bio zabranjena zona. Koliko se sjećam, rekli su nam *da je tamo vojska*. Bila je riječ o pet, šest zgrada okruženih željeznom ogradom. Sjevernije od Kotara smjestila se građevinska tvrtka *Radnik* u susjedstvu Kaštela. Strma cesta je s brda odlazila prema *murvama* i kasarni. Ja pamtim murve, jer su nas tamo odvodili na školske izlete, i prema nevjerojatnom izvoru u Šopotu. Šopot je dio Benkovca, ispod Glavice Grubića, ali za mene će zauvijek ostati izvor vode čiji okus i danas tražim.

Ulica koja me „s brda“ vraćala prema Crkvi i starom životu, mimoilazila je s lijeve strane, bolnicu. Nekoliko moćnih zgrada u središtu parka. Spuštajući se dalje, s iste strane je bila Stanica Milicije. Ispod nje bio je makadamski teren a u nastavku strmi dio puta, možda dug pedesetak metara. Na polovici strmine, na lijevoj strani, bilo je kino, a na kraju strmine, opet lijevo, nalazilo se naše zabavište. Desetak metara dalje nalazila se Crkva i moj stari svijet.

Iz razdoblja „življenja u banci“ pamtim jedan uistinu dramatičan događaj. Bilo je *mrtvo doba* ljetnog dana. Vjerojatno nedjelja, jer nigdje nije bilo *žive duše*. Nedjelje sam mrzio. Bile su

neradne i svake nedjelje smo jeli stari kruh. Nakon ručka sam se spustio u dvorište. Tamo se smjestila nova *ambulanta* okružena borovima. Sa sobom sam ponio jednu opaku igračku. Bila je to daščica s rupom u sredini. Rupica je bila prekrivena elastičnom trakom (iz dječjih gaća). Ponio sam i punu kutiju šibica. Nisam siguran da je taj alat za igre i dalje postoji, jer dugo nisam vidio da se prodaju kutije šibica.

U rupicu bi se ugurala šibica i nategnula elastičnu traku. Tada bi se aktivirala kutija. Brzim potezom bi prešla preko fosforne glave šibice i plamteća šibica bi poletjela negdje. Jedna od mojih se zaustavila na grani bora u blizini ambulante. Nisam to primijetio sve dok bor nije počeo dimiti. Nevjerojatno je koje su mi misli brijale po glavi. U trenutku sam vidio sva moguća sranja koja sam proizveo. I počeo djelovati. Da sam bio negdje u Slavoniji imao bih policijski dosje i bio obilježen za cijeli život. Ne zato što bi me netko kaznio, nego zato što bih ja znao da sam uništio ambulantu, stvorenu da spašava ljude!

Brzo sam potražio i lako nalazio kamenje te nemilice izbacivao prema mjestu dimljenja. Ovu priču rijetki znaju. Mama i tata pogotovo. Recimo samo da nisam spalio ambulantu.

Na ovom vam mjestu moram spomenuti još jednu zabavnu igračkicu s kojom smo se igrali najviše u učionicama. Riječ je o *puhaljkama*. Nemam pojma zbog čega se objavila u Benkovcu. Možda je neki blentić doznao da je to bilo opako oružje nekih domorodaca negdje. Oni su u šuplje stabljike trske, do metar i pol dužine, uguravali strelice na vrhu natopljene otrovom, mislim da su ga zvali *kurare*. I lovili.

Mi smo na sličan način gradili svoje igračke, puno kraće, da se mogu lako skrivati. Streljivo su nam bile bobice s nekih malih zimzelenih grmova. Mi smo ih nazivali smreke. Možete zamisliti što se događalo potom u učionicama. Učitelji nikada nisu bile mete. I zamilite samo, u Zadru je ta igrica postala popularna desetak godina poslije.

Možda vas ove priče nerviraju. Ako je tako, odmah odustanite. Jer ovo su priče o *bezbriznom djetinjstvu*.

Nikad neću dokučiti zašto su se u našem domu počeli pojavljivati *Politikin zabavnik* i *Plavi vjesnik*. Puno godina poslije sam pomislio da je naš tata bio vizionar. Odrastao je u nekoj vukojebini na padinama Velebita oko Obrovca. Volim to navesti, riječ je o Muškovcima, jer sam volio naglasiti ponekad, ja sam *muško iz Muškovaca*.

Tata je imao dvadesetak godina kad su počela ratna sranja. Vrbovali su ga svi oni kojima je trebalo „topovsko meso“. Pokazalo se da je osvanuo na pobjedničkoj strani.

Zašto je jedan „šumar“ (kako su kasnije nazvali partizane) pomislio da njegovoj dječici trebaju *Politikin zabavnik* i *Plavi vjesnik*, a još ne znaju čitati ni danas nisam dokučio. Ne znam što je mene privuklo. Mislim da su presudili stripovi. Bio je jedan s *Den Derijem*, svemirskim letačem, pilotom budućnosti. Protivnik mu je bio *mali zeleni Mekon*, gospodar Venere. Njega sam se bojao. Bio je svemoćan i nepobjediv. I danas ga vidim na lebdećem postolju s pogledom Meduze.

Nitko me nije učio slova, ali sam i prije ulaska u prvi razred *znao čitati*. Ni danas ne znam je li to bila *ćirilica* ili *latinica*. Ma da su bili i hijeroglifi, naučio bih ih samo da otkrijem je li Den Deri smislio način da pobjedi nepobjedivo zlo.

U mojem životu s djecom stan je bio prepun stripova.

Neki misle da je sreća kad se *dobije na lotu*, drugi kad im se igrajući tenis, loptica na mreži *prevali na drugu stranu*... Ja *sreću* doživljavam kao jedan od subjektivnih i emocionalnih doživljaja okoline. Ako sam u pravu, jasno je da je riječ o području u kojem nema nikakvih pravila niti kontrole. Dva puta u životu sam *imao sreću* doživjeti *povezanost sa Svemirom*. I jednom je mnogima nemoguće. Zabavno je to što ti trenuci nisu imali nikakvu povezanost.

Osim što su dolazili iz emocionalnog područja.

U prethodnom stoljeću su se objavili ljudi koji su pokušali, a i dalje pokušavaju, otkriti pravila i uspostaviti red u nejasno definiranom području odgajanja i odrastanja. I recimo, objavili na

kraju: *djeca se formiraju u svoje prve tri četiri godine odrastanja*. Nakon toga su se pojavile sintagme *sretno nesretno djetinjstvo*, koje su sada čak prisutne u većini zakonskih regulativa.

Budući da ne želim da bilo tko ikada, moje življenje interpretira s pozicija nejasnih teorijica, krenuo sam na ovo putovanje tražeći upravo odgovore koje postojeće, sada već dogmatske, teorijice nude. I *jebiga* zaglavio sam u Benkovcu i Brušanima. Sjećanja naviru sa svih strana, i svako vrišti i traži svoje mjesto u tekstu.

Ja danas mogu reći da sam samo imao *bezbrižno djetinjstvo*.

Teško je reći što obilježava *bezbrižno djetinjstvo*. Pričam vam svoju priču.

U petom ili šestom razredu moje osnove škole preselili smo u Zadar. Recimo da je to bilo u razdoblju koje *stručnjaci* nazivaju pubertet, adolescencija... i tko zna kako još. Branko Ćopić ga je nazvao *Magareće godine*.

Još uvijek sam u Benkovcu prije Brušana i magarećih godina..

Ispod Stanice Milicije bio je makadamski teren na kojem smo igrali nogomet. Nije bilo dana da se nisam poslije škole objavljuvao na terenu. S *fetom* kruha premazanom mašću, s ponešto zrnaca soli dolazio sam *oran*. Pedesetak metara dalje bio je travnati teren Velebita, benkovačkog nogometnog kluba. Nama nedostupan.

Igralo se s *krpenjačama*. To su bile nakupine isluženih krpa koje je jedna od naših mama uspijevala s iglom i koncem pretvarati u nešto okruglo. Svaku utakmicu sam počinjao *na kamenu*, čekajući priliku da netko od starijih pomisli da bi mali prgavac mogao odigrati par minutica. *Sreća* mi je tada bila ako bi se jedan od igrača povrijedio. Nisam *molio Boga* da se to dogodi jer nisam živio u tom svijetu.

Nije bilo dana da nije bilo dječice na tom terenu. Jedan od dana je bio *Dan milicije*. Ne znam kome je i zašto palo na pamet, ali su nas tada *milicajci* pokupili s terena i odveli u dvoranu u kojoj je bilo hrane i pića k'o u priči. Sjećam se da sam se probudio u kući *pijan k'o letva*.

Zabavno je da me ni mama ni tata nisu kaznili. Znali su da su se milicajci samo malo *zajebavali s dječicom*.

Na tom terenu sam se prvi put suočio s kasnijim ozbiljnim pitanjima. Tada sam ih riješio *bekendom*. Oni koji igraju bilo kakve igrice protiv nekoga u pravilu istjeruju *svoju pravdu*. U Benkovcu se to rješavalo s *pičakaranjem*. Najčešće s *jebem ti mater*. Opakiji bi dodavali i *sve po spisku*. Naravno je, čulo se i *jebem ti Boga*. Mali prgavac je često bio u situacijama da nekoga opsuje. Birao sam.

Da mi je netko ikada opsovao mamu, danas kažu: *krvi bih mu se napio*. A budući da *Bog ne postoji*, postao je moja psovka. Imao sam tada šest, sedam ili osam godina.

Sada idem u vesele benkovačke priče.

Kino je postalo dio benkovačkog društvenog života. Ne mogu dokučiti zašto sam ja uopće bio u kinu. Jer se trebala platiti nekakva ulaznica. Ne znam tko je određivao *repertoar*. Ali pamtim filmove o Tarzanu, Herkulesu, Indijancima i kaubojima i *vitezovima*.

Tarzan me odveo do nepodnošljive granice boli.

Naravno je da smo se poslije filmova s Tarzanom svi nalazili na drveću i pokušavali preskakati na susjedno drvo. Bilo je to pokraj Crkve.

Istu zgodu sam kasnije gledao u jednom crtiću u kojem se mladi Tarzan preponama dočeka na drugo drvo. Svi koji su gledali crtić kraj mene su se smijali, i ja, ali kiselo.

Vitezove sam upoznao u stripovima s *Princ Valiantom* i njegovim *raspjevanim mačem*. Štitio je žene i pravdu. Naravno je da sam rezonirao, ali čini se i drugi benkovački blentići, jer smo se nakon svake Nove godine sastajali u *borićima* i *fajtali s kosturima* novogodišnjih borova iz naših domova.

Herkules (Steve Reeves) me je prvi osvijestio fizički. Poželio sam imati tijelo poput njegovog. Negdje sam dočuo da su *med i mlijeko* kod njega presudili... Mislim da su posljedica toga moje *sadašnje alergije* na med i mlijeko. I dalje sam ostao mali benkovački žgoljo.

U kinu smo upoznali i *kauboje* i *Indijance*.

Naravno je da smo i taj motiv iskoristili. *Problem je bio u tome* što nitko u novim utakmicama nije želio biti Indijanac, jer uvijek su bili *negativci* i *gubili*. Bilo je tako sve dok se u naše igre nisu uključili luk i strijela. Ne pamtim tko se i kada jednoga dana pojavio s lukom i strelicama. Danas mislim da je jedan od benkovačkih blentića u filmovima vidio više. Bio je graditelj. Ne znam što se dogodilo, ali nakon *njegove demonstracije* nije bilo ni jednog Vlajića koji na naša druženja nije dolazio s lukom i strelicama.

Čini se da je blentić *eksperimentirao* s elastičnošću luka (drveta) i s tetivama koje su izbacivale strelice, ali i sa samim strelicama. Ja pamtim da se najbolje drvo za luk objavilo u granama brijesta. Za tetive nije bilo velikog izbora. Obična špaga. Međutim, sa strelicama je bio poveliki problem. Nikada neću doznati tko je u suhim stabljikama *sjekavaca* vidio najbolje strelice. Dodatak je vezan uz *poznavanje fizike*... Mali genijalac je na vrh suhe, savršeno ravne stabljike sjekavca, stavio brukvicu koju je učvrstio s gumenom trakicom. Nismo bili svjesni koliko je takva strelica opasna. Važno je bilo jedino da ode daleko i po mogućnosti pogodi metu.

Bilo je naravno i tipičnih benkovačkih igrica. Jedna od njih je igra *na ploče*. Svaki od nas bi odabrao *benkovački pločasti kamen* prilagođen ruci. Stajali bismo iza crte i pločom pokušavali pogoditi malu pločicu postavljenu vertikalno iza koje su se nalazile naše *ulaznice* za igru. Bili su to aluminijski novčići, ali češće *botuni* koje smo *krali* mamama. Idealni pogodak je bio kad bi potkopali pločicu i odbacili je daleko od botuna. Tada je naša ploča uvijek bila bliže botunima i nagrada osvojena. Bilo je tu puno adrenalina jer je igra počinjala s krađom i nadom u pobjedu, nakon koje bi se botuni ili novčići vraćali mamama.

Ploče su se koristile i za lov na ptice. Podupirali smo ih s grančicama, pod nekim kutom iznad iskopane jame. Mrvicama kruha bi se mamile ptičice, a kad bi poneka stala na grančicu uporište bi popustilo i ploča bi zarobila ptičicu u jami. Sezona *lova na ptice* počinjala je u proljeće i trajala dok nešto drugo ne bi postalo važnije. Pamtim i lov s *baketinama*. To su bile tanke

grančice premazane nekim ljepilom. Postavile bi se u grm u kojem je bila krletka s pticom pjevicom. Najčešće *gardelinima*. Ptičica bi se oglasila čuvši glasanje jata, a onda bi se jato sjatilo u grm...

Pamtim i *noćni lov* na ptice. Sudjelovao sam u noćnom lovu samo jednom. U lov bismo kretali s baterijama. Pokraj Crkve je bilo nekoliko čempresa. Gledali bismo najprije starije dečke kako se uspinju uz drvo... i nakon nekog se vremena vraćaju s ptičicom u ruci. Tada sam i ja krenuo uz svoj čempres (*cupressus verticalis*). Uspinjanje uz čempres nije ugodno ni po danu te sam najprije s baterijom rješavao taj problem. Kad sam se osjetio sigurnim usmjerio sam svjetlo baterije prema granama iznad sebe. Nisam očekivao baš ništa... a onda sam ugledao uspavanu ptičicu, mislim da je bio vrapčić, a koliko se sjećam, s glavicom ispod krila.

Trebao sam samo ispružiti ruku i vratiti se ponosno s ulovom.

Ne znam zbog čega, izabrao sam radije da me zajejavaju kad se vratim praznih ruku.

Ćikalica

Ćikalice žive u krošnjama drveća. Malene šarene cvrkutalice sa svojim *ći, ći* ispunjavale su šumicu dok smo ih s fjombama vrebali u lovačkom zanosu. Mislio sam kako su to najmanje ptice na svijetu sve dok u grmovima kupina nismo ugledali *trtku*, mali smeđi neuhvatljivi čuperak perja. Kasnije sam čuo da su najmanje ptice na svijetu *kolibrići* – i bilo mi je žao što su tu titulu oduzeli mom trtku i mojoj ćikalici.

Iz lova sam se uvijek vraćao praznih ruku i nesretan, zavideći vještijim lovcima, jer ubijene ćikalice osiguravale su status u grupi. Lovački nagon u djeci bio je takav da smo u svakoj zgodi vidjevši pticu, guštericu, zmiju, bilo što živo u pokretu, grabili kamen i...

Jednog proljeća šetao sam prema školi tek olistanim drvoredom benkovačke glavne ulice, kad je u jednu gustu krošnju dolepršala ptičica. Ne razmišljajući zgrabio sam kamen i bacio u krošnju i ne vidjevši je. Očekivao sam da bude kao puno puta prije i taman kad sam krenuo

dalje, pred noge mi je pao šareni smotuljak perja. Pobjednički sam ga podigao s tla. U rukama sam držao malu malu prelijepu mrtvu ćikalicu – i zaplakao.

Ne znam kakav bi moj život bio da sam nastavio odrastati u „benkovačkoj kulturi”. Možda bih postao asocijalan i čudak, a možda nastavio ubijati ćikalice.

Tada sam imao dvanaest godina.

U ovoj se priči vraćam u svoje djetinjstvo. Ne znam koje poruke šaljem, ali mi se čini da upravo takve poruke nedostaju djeci danas. Ali znam da nikada nisam prebolio sud svoje ćikalice.

Priču sam ispisao 2015. u.... Tek nedavno sam otkrio zašto sam je ispisao tada. Zato je ponavljam, jer mislim da je taj događaj zauvijek obilježio moj život.

Kad bi proljeće poodmaklo na red su dolazile *fjombe* (pračke). To je bilo naše *ubilačko* razdoblje. Gađali smo sve što se kreće. Idealne mete su bile gušterice koje su lovile sunce izležavajući se u kamenjarima. Bilo je i zmija. Plašili su nas s poskocima, ali se ne sjećam da smo ih viđali.

Naravno je da smo pračke koristili i u međusobnim nadmetanjima. To je potrajalo dok jednom jedan dječak nije dobio kamen u blizini oka. Potrajalo je dok se nije vratio.

Gušterice smo *prestali ubijati* nakon ove zgrade. Dogodilo se to da je netko od blentića domislio novu zabavu. Ubirao bi poveću stabljiku neke trave (vrlo sličnu klasu prosa). „Sastrugao bi krošnju“ i objavljivala bi se desetak centimetara duga „tanka travnata nit“. Potom bi od te niti strpljivo pravio omču.

Naravno je da smo s čuđenjem i pozorno gledali što blento radi, sve dok se nije počeo s omčom primicati uspavanim guštericma na kamenju. Vrhunac je bio kad smo gledali izbezumljenu guštericu u zraku zarobljenu u omči. Taj tip zabave sam obožavao. Razlog će vam se učiniti bezveznim. Nikada nitko od nas blentavaca nije poželio ubiti uhvaćenu i nemoćnu guštericu. Čak bi nam bilo žao kad bi joj otpao rep u batrganju u omči. Tješili smo se da će joj narasti novi rep. I narastao bi, ali nešto kraći.

Posebno sam uživao u igri s *frenjama*. To su najprije bile, kamene, brusom oblikovane kuglice, u raznim bojama. Pamtim bijele mramorke, crvenke,... sve su imale svoju vrijednost, ali su najveći trofeji bile frenje od kamena *živca*.

Igra je jednostavna. Najprije se iskopa jamica. Igrači tada pokušavaju svoju frenju dobaciti što bliže jamici. Onaj koji je najbliži prvi započinje gađati druge frenje. Onu koju pogodi osvaja. U sudarima je frenja od kamena *živca* ostajala neoštećena. I crvenke su dobro prolazile, ali bi krhke mramorke stradavale već poslije prvog kontakta. Zbog toga se igralo za njih, ali bez njih. Kasnije su se na terenima pojavile *koščenke*, frenje od tvrde plastike. Bile su u mnogim bojama, razlikovale se po veličini. Bile su laganije od kamenki... i zanimljive nam dok se nisu pojavile frenje *staklenke*. Njihova ljepota bila je usporediva s ljepotom kamenki. Mana im je bila u krhkosti.

Zabavno je to što je svaki od igrača imao svoju frenju *sretnicu*. Bila je u pravilu *od kamena živca*. S njom se igralo dok se ne raspadne. Rijetko je bila u pregovorima.

Igri je mogao pristupiti svatko tko je imao frenju. Dob nije bila važna. Ja sam imao sreću! Tata je odnekud pribavio hrpu staklenki i imao sam ulaznicu za svaku igru. Bio sam naravno *dobrodošao* svim starijim igračima.

I danas mogu prepoznati žulj na palcu desne ruke.

Tada sam se na čudan način neosviješteno *navukao na fiziku*. Naime, u igri s *frenjama* je važan motiv u pogađanju druge. Fizika se o tome jasno očituje: riječ je o sudarima, a ima ih raznih. Jedan od sudara je tzv. centralni. Kod takvih se sudara može dogoditi da dolazeća frenja pogodi drugu – i ostane ukopana na mjestu pogođene frenje. Pogođena frenja, „odleti“ najdalje moguće ili se raskomada. Jednom sam pogodio a poslije u igre ulazio sanjajući takav pogodak. Nećete vjerovati, ali mi je to bilo važnije od „pobjede“.

Sada se posebno zabavljam ispisujuću zgodu nakon koje se uz moje ime pojavila etiketa *legenda*. Bilo je to u razdoblju mojeg djelovanja u MIOC-u. Prilazeći školi sam ugledao

nekoliko učenika u igri s frenjama. Bili su to jebivjetrići, uvijek veseli, ali bez posebnog usmjerenja prema ocjenama. Ne znam što me je pokrenulo *da ih izazovem*. Naravno je da su me odmah upitali što ulažem u igru? *Mrtav hladan* glatko sam objavio – *peticu za kraj školske godine*. Ne morate vjerovati, ali bio sam siguran da ću obećanje ispuniti – jer varanje djece je za mene najveći krimen bilo tada, a i sada je. Međutim, kako to biva uspio sam pogoditi frenju protivnika, zamislite samo, na udaljenosti oko dva metra. I postao legenda.

Bilo je naravno i *zimskih radosti*. Jedna od njih je bila *ležanje na buri*. Strmina uz kino bila je okružena kućama i usisavala buru poput tunela. Udari su bili takvi da se uistinu moglo ležati na buri. Snijega se baš i ne sjećam. Bilo ga je ali ga je bura brzo pretvarala u poledicu. Rijetki Benkovčani nisu imali metalne šiljke pričvršćene ispod cipela. Djeci je taj dodatak bio nepotreban. Okupljali bi se pri vrhu strmine uz kino s nekakvim daskama. Bili su to opasni spustovi, ali ne pamtim da se ijedno dijete *polomilo*.

Na rubu Benkovca, prije Vinarije, bile su *Barice*. Jedna velika travnata ledina. Krajem proljeća i preko ljeta nam je postajalo travnato igralište, s drvenim brankama! Možda je smiješno, ali prije toga smo okvir za golmana obilježavali s dva povećá kamena. I nije bilo utakmice na kojoj se nismo svađali oko toga je li lopta, koja bi prošla između ta dva kamena, bila visoka... Na Baricama su se posebno cijenili golovi *u rašlje*. Zauvijek pamtim jednu svoju loptu koja je završila u rašljama dodirujući stativu i prečku. Poslije toga sam se danima ponašao k'o paun.

Preko zime bi Barice postale zaleđena površina. I zamislite samo, Benkovčani su zaigrali i hokej. Nitko me nije zvao u igru a nisam se previše ni nudio. Ni do danas nisam ovladao vještinama rolanja, klizanja, skijanja...

Prije odlaska iz Benkovca moram spomenuti i nekoliko *traumatičnih* događaja. Jedan mi je stvorio tjeskobu od zatvorenih, tijesnih prostora. Recimo kao u prepunom tramvaju ili popunjenom liftu. Počujte.

Uz svaku cestu u Benkovcu su tada postojali *jarci* (kanali) koji su prikupljali vodu za vrijeme kišnih dana. U blizini kuća *jarke* bi prekrivali s nekoliko kamenih ploča za prijelaz stanara. Jedan od takvih prijelaza bio je ispred banke. Bilo je neko *mrtvo vrijeme* za igre, pa se nas nekoliko dečkića našlo vani pokraj kamenih ploča. Jer u kući je uvijek bilo dosadno. Ne znam kome je palo na pamet da se provlačimo kroz jarak ispod ploča. Ja sam zaglavio ispod ploča *na po puta*. Osjećaj koji sam prepoznao danas nazivaju panika. Ja sam ga doživio kao osjećaj nemoći djelovanja. Bio sam strahovito ljut i bijesan. Ne sjećam se što je bilo, koliko je trajalo i kako sam se izvukao. Kasnije sam sanjao da sam ručicama kopao zemlju ispod sebe... ali nisam siguran.

Drugi događaj je tada bio normalan ne samo u Benkovcu. U nekom razdoblju bi voćke davale plodove. Najzanimljivije bi nam bile trešnje i *barakokule* (kajsije). I naravno je, djeca su planirala krađe. U susjedstvu je bilo jedno drvo barakokula. Vlasnik je bio opak, tako su nam govorili. Rekli su i to da u kući ima pušku. To je bio poseban izazov. Nama je bilo važno da nema psa.

Bio sam u mraku na drvetu pipajući i nadajući se da ću napipati poneku barakokulicu... kad je počela galama. Čuo se duboki glas gazde i vrištanje dječice. Ne sjećam se kako sam prizemljio i preskočio ogradu. Sjećam se samo neprekidnog trčanja sve do Barica. Nije tu bilo nikakvog plana. Važno je bilo otići što dalje. Kad sada promišljam to trčanje do Barica, prva misao je, *jebote*, tada sam imao desetak godina a u dahu sam pretrčao dva do tri kilometra. Što sve čini adrenalin. Uhvatio sam malo zraka i potrčao nazad. Ovaj put s druge strane Benkovca. Uz murve i uspon prema Kaštelu. Ta ruta je za koji kilometar duža. Trčao sam i dalje, da dođem na vrijeme i *da se mama ne zabrine*. U mraku sam negdje naletio na bodljikavu žičanu ogradu. I danas vidim tri bijela traga na bedru lijeve noge. Bol nisam ni osjetio. Kad sam se pojavio na ulazu me dočekala mama sa solidnom trisketinom. Koliko se sjećam, proklizao sam predsobljem. Ni tada nisam osjetio bol. Učinilo mi se da je to kazna koju sam zaslužio.

Međutim, do danas me mučilo pitanje – kako je znala? Odgovor koji mi se nametao bio je: svi me u Benkovcu znaju kao malog prgavca, te da je susjed odmah svratio do mame i optužio me, iako nije bilo nikakvog dokaza za to. Sada se smijuljim. Naravno da je bilo dokaza. Čovjek je sklepetao par klinaca. Možda im je prilijepio poneku triskicu ili zavrnuo uho, pa su propjevali k'o slavuji.

Nastavak priče bio mi je uistinu traumatičan. Mama me ljutito poslala u krevet, bez večere... Mislio sam da je sve riješeno. Učinio sam što jesam i potpuno zaslužio kaznu. To što mi je noga i dalje krvarila nije me zabrinjavalo. Nije bilo prvi put. Zabavno mi je s današnjeg poimanja zdravlja to spomenuti. Mi smo krvava mjesta liječili pišanjem po ranama!

Ali taman kad sam *lovio san* ušla je mama, sjela na krevet i počela *pridiku*. Čuo sam je da govori sve ono što smo i ona i ja znali... i mislio, daj mama potegni još jednu trisku, pa da zaspem.

Treći događaj me zauvijek promijenio.

Tada sam išao u četvrti razred.

Mislim da su bila dva odjeljenja četvrtaša. Svi smo se na velikom odmoru nalazili u dvorištu škole i odigrali desetak minuta nogometa. I počesto se s modricama vraćali u učionice. Svi smo se poznavali. I barem ja mislim da nitko *nikoga nije mrzio*.

Sjećam se jedne zgode na povratku u školu poslije nogometa. U protivničkoj ekipi je bio jedan stameni dečko. Ne znam zbog čega, ali zvali smo ga *Kuco*. U svojoj glavi sam imao neke *neriješene račune* s njim poslije utakmice. I u učionici mu prišao unoseći mu se u lice nešto lupetajući. Sjećam se da mi je njegova šaka doletjela odozdo... i udarca u bradu. Tada sam bio prvi i jedini put nokautiran. Jedini, jer sam shvatio da sam brži od drugih.

Tada se dogodilo da je jednom četvrtašu umro godinu dana mlađi brat. Kasnije sam čuo da ga je *pojeo rak*. *Cijela škola* obilježila je njegov ispraćaj. Ja pamtim da sam tada otkrio da postoji

još jedna Crkva u Benkovcu. Zvali su je pravoslavna. Ona je imala moćnu kupolu koja se razlikovala od zvonika *moje Crkve*.

Sjećam se hodnje od te Crkve, na jednom kraju Benkovca, do drugog kraja Benkovca na Glavici Grubića. Ja ne znam o čemu su mislila druga djeca u povorci. Tada sam se prvi put susreo, ne sa smrću i smrtnosti, nego s *trajnim gubitkom*.

Cijelo vrijeme sam mislio na svoj povratak kući u kojoj ne bi bilo moga mlađeg brata. I plakao. Priču koja slijedi izdvajam. Bio je to moj prvi susret s tzv. kulturom i javnim nastupom, u godini prije ulaska u školu. Tete u vrtiću su priredile oproštajnu kazališnu predstavu za roditelje. Znači onu priču o princezi, žabi i princu. Naravno, svako dijete je moralo odraditi neku ulogu. Dvorana *Doma JNA* bila je puna roditelja. Pametna teta je meni dodijelila ulogu žapca. Uloga je bila kao stvorena za mene. Bačva u koju me smjestila, glumila je bunar. Bila je to bačva, pamtim je, u kojoj je u Benkovac dolazilo mlijeko u prahu, od čvrstog svjetlo smeđeg kartona s par metalnih obruča. Ne znam što su mislili mama i tata očekujući da me ugledaju na pozornici. Nisu me ugledali ni oni i itko drugi. Mislim da mi je jedini tekst bio da se povremeno oglasim s: *kre, kre, kre...* Ne sjećam se što sam mislio boraveći u bačvi, ali se sjećam da sam se *tresao kao grančica na vjetru*.

Od tada su me u Benkovcu znali jedino kao *Žapca*.

Preseljenjem u Zadar *Žabac* se zagubio a i ja pomalo zaboravljao davnu vrtićku zgodu. Ali kako *Vrag nikad ne spava*, dogodilo se što jeste. Pri kraju osmog razreda u Zadru, krenuli smo na *ekskurziju u Sloveniju*. Prva destinacija bila je rodna kuća *Franceta Prešerna*. Vidim je kao da je bilo jučer. Desetak petnaest stepenica uz kuću vodilo je na podij do ulaznih vrata na katu. I sebe vidim na podiju s listom papira na kojem je bio tekst jedne Prešernove pjesme.

Tada nisam znao, puno kasnije sam otkrio da mnoge *dobre namjere vode u Pakao*.

Učiteljica mi je bila *Nevenka Gašparović* (traume čuvaju i memoriju). Iz ove perspektive, mislim da je prije svega bila *topla osoba*. Ne znam zašto je odlučila da baš ja *recitiram*

Prešernovu pjesmu. Istina je da sam u tom razdoblju pročitao sve knjige koje mi je preporučila profesorica i teta iz knjižnice, sve knjige koje su bile *na popisu* knjiga za tu dob. Ne znam kako je to otkrila profesorica i valjda pomislila... hvala joj ipak.

Upravo je na sceni *godina čitanja*. Mediji nas na to podsjećaju svakodnevno. Mislim – uzaludno. Ni jedan Zvone Boban to neće promijeniti. Danas djeca ne čitaju, a mislim, i sve manje će. Samo zbog toga navodim podatak. Ja sam u razdoblju od sedmog razreda osnovne škole do završnog razreda gimnazije pročitao više knjiga od većine današnjih studenata koji studiraju književnost.

Andrić je ispisao priču o *Knjizi*. Otkrio sam je kasnije i pomislio da ju je ispisao za mene. Noću sam se često budio znojan sanjajući da knjigu nisam vratio na vrijeme. Pamtim da je *zakasnina* bila: dinar po knjizi i danu kašnjenja.

Što je vidjela moja učiteljica Nevenka, ne mogu dokučiti, baš kao ni to zašto sam dobivao petice i u drugim predmetima, jer moji *javni nastupi u učionici* trajali bi najviše pet minuta, u pravilu su bili zamuckivajući. Uistinu sam mrzio *odgovaranje pred pločom*.

Na podiju pred ulazom u Prešernovu kuću, jedva sam uspio pročitati tekst, iako sam imao *dva mjeseca* da ga naučim napamet i izrecitiram pjesmu.

Trauma *javnog nastupa* eskalirala je u Zadru.

Bilo je to u svibnju neke godine. Štafeta je prolazila kroz Zadar. I netko je odlučio da Atletski klub Zadar izabere predstavnika koji će, na sadašnjem parkingu uz bedem ispred mosta, predati štafetu nekom drugom. I kako to biva *mudraci* su odabrali mene. A u klubu je bilo puno atletičara i atletičarki koji su svojim rezultatima to zasluživali.

Tada sam se izravno suočio s idiotskim vrednovanjem. Netko je pomislio da samo *odličan učenik* može predstavljati klub, i proslijediti poruku Titu.

Mama i tata su jedva nabavili bijele hlače i bijele patike. Bijela košulja i *titovka* nisu bili problem (od pionirskih dana). Sjećam se da su mi hlače bile tijesne i malo kratke. Ali najviše,

da sam se tresao kao prut na vjetru dok sam izgovarao nekoliko rečenica koje mi je netko napisao.

Pokušajte se zamisliti u *mojoj koži*. Cijeli Zadar je bio *na mostu*. Što su oni mislili ne znam, ali ja sam bio *usran k'o grlica*.

Moj prvi susret s politikom dogodio se neposredno poslije *ispraćaja štafete* iz Zadra. Mladi i stari političari koji su organizirali doček i ispraćaj štafete, *nakon uspješno obavljenog posla*, krenuli su na druženje u jedan restoran u Sukošanu.

Ne znam kome ja palo na pamet da i ja budem jedan od sudionika jer po ničemu nisam pripadao toj skupini ljudi. Bio sam najmlađi, bio sam „odličan učenik“ i recimo posvećen sportu... Ne znam ni zašto sam se pristao pridružiti. Valjda sam pomislio da moram jer odrasli znaju bolje – i odlučuju.

Tada sam zapravo, potpuno neosviješteno, upoznao ljude koji se bave politikom i trošenjem javnog novca. Nije mi se svidjelo.

Da nema zabune, to se dogodilo prije više od pedeset godina. Demokratska je Hrvatska taj proces dovela do vrhunaca Himalaja.

Gospić je od Benkovca udaljen stotinjak kilometara. Brušane su od Gospića, prema Karlobagu, udaljene desetak. Iz Benkovca u Brušane odlazili smo preko sv. Roka. To vam je bila makadamska serpentina koja se prije Obrovca odvaja u Velebit. Sjećam se da smo na najvišoj koti ulazili u šumoviti Velebit. Tu je autobus imao mali predah. Tada sam prvi put uživo vidio pravu šumu. Danas bih rekao da je to bila *ljubav na prvi pogled*.

Prvo što sam osjetio tada bio je drukčiji miris u zraku, a i ljetna temperatura je bila ugodnija. Od tada mi je najomiljenija boja zelena.

Ne znam što se od tada dogodilo u svijetu, ali s nama dječicom tada u autobusu nije bio nitko stariji. Ne sjećam se ni mame ni tate ni ikoga koji bi trebao brinuti o nama u autobusu i sigurno

nas dostaviti didu Pavi i babi Mari. Valjda je tata nešto rekao vozaču, jer konduktera tada nije bilo.

Podatak sam naveo kao kontarpunkt zgodi nakon „uvođenja demokracije“. Navodim zgodu. U tom smo razdoblju osvanuli u Hamburgu. Mama koja nam je bila domaćin, porijeklom Hrvatica, planirala je svratiti do Hrvatske. Pokazalo se da se mamini planovi mogu ponajbolje ostvariti ako ja s njezinom curicom odletim u Hrvatsku.

Pokazalo se i to da je danima osiguravala „papire“ kojima se dokazivalo da sam ja „legitimni skrbnik“ tijekom putovanja.

Nije (mi) teško dokučiti da je demokracija u naš svijet donijela puno nereda.

Pamtim da se ništa spektakularno nije dogodilo kad nas je vozač izveo iz busa pred didovom kućom. Nije bilo grljenja i *slinavih* izljeva ljubavi.

Pamtim da sam već sljedećeg jutra s Markom išao s kravama na neku livadu. I stopalima pamtim neizbježnu rosu u ličkim ljetnim jutrima. Pamtim i doručak prije odlaska s kravama na livade. Ovaj je bio drukčiji od benkovačkih. Bili su to tvrđi, žuti grumeni *pule* (palente) s dodatkom *domaćeg* kiselog mlijeka, ili samo mlijeka s bogatim *škorupom*. Pamtim i *teće* na podu sobe u kojima se kiselilo mlijeko ili prikupljao debeli *škorup* od kojeg je baba Mara pravila maslac. Vidim je i sada kako onako majušna energično ugurava jedan štap, koji je na vrhu imao okruglu rupičastu drvenu pločicu, u neku usku, metar ili nešto više duguljastu drvenu posudu. Kasnije sam otkrio da su to bili *stupa* i *avan*. Slijedeći doručak na stolu se objavljivao, kapljicama mlijeka orošen, rekli su mi, maslac.

Kad sam u osmom razredu malo ojačao, recimo da sam trenirao atletiku, ugledao sam babu Maru kako ide *u Suvoju*. Trebala je samo prijeći cestu, ali je sa sobom nosila hrpu *šporke* robe u drvenom kabliču, onako majušna. Krenuo sam znatiželjno za njom i ugledao je kako s *prakljačom* tuče robu na obali Suvoje. Ne znam koliko je to potrajalo, ali kad je opranu robu stavila u kablič, pamtim da sam potrčao da joj pomognem. Ne znam što je tada pomislila, ali

mi je dozvolila da uzmem kablič u ruke. Ne znam ni je li se smijala (*u sebi*, jer nikada nije pričala) ili mislila nešto drugo, gledajući me kako *uzaludno* pokušavam podići kablič prepun oprane robe. A onda me pomakla i uzela kablič u ruke, kao da je perce...

Kasnije sam, od njezine dječice (tetke i uj'ci) čuo *sve najgore* o mojoj babi Mari. Nisam želio vjerovati. Još kasnije sam čuo da je rođena u Trnovcu, selu preko *Strane*. I da je bila, danas bi rekli, siročće. Zašto je Maru did Pave izabrao da mu rađa dječicu, ne znam, niti sam pokušao otkriti. Je li Mara volila Pavu, i je li Pave volio Maru... pitanja bih nazvao *retoričkim*.

Did Pave i baba Mare su me zauvijek obilježili tijekom mojih samo četiri pet ljeta provedenih uz njih.

Na ovom mjestu moram dodati.

Uopće ne pamtim brata i sestre i njihovo boravljenje u Brušanima. Znam da su bili tamo iz jedne dramatične zgrade, kad sam brata pogodio strelicom u čelo, i skoro mu *izbio oko*. Da se to dogodilo u Benkovcu ishod naše igre bio bi katastrofalan, jer u Benkovcu su strelice na vrhu imale zašiljenu brukvu. U Brušanima su strelice bile od ravnih grančica lijeske, a vrh im je bio otežan s par kolutova žice, bez šiljka.

Pokraj didove kuće bio je potok *Suvoja*. Preko ljeta je bila Suvoja, a zimi moćna rijeka. Mi smo se preko ljeta kupali u lokvi ustajale vode *ispod klade* koja je premošćivala Suvoju i odvodila nas pokraj stare *Mlinice* do *Ribnjaka*. Pamtim da je tada mama došla u Brušane, i da smo uskoro svi nosili *svilene ženske gaćice* jer su nam guzice bile prepune bolnih čireva.

Marko je godinu dvije stariji od mene. Naravno, veći i desetak kila moćniji. Kad ga danas promišljam, o njemu mislim da je *čudo*. Jer nikada nisam, od tada pa do sada, upoznao čovjeka koji je bio *stopljeniji s prirodom* više od njega. Njemu je Velebit bio kuća. Tko god čita ovo, mora znati da takvi ljudi više ne postoje, ali i to, da takvi ljudi znaju puno više o životu od nas *malih, običnih ljudi*. Znao je svaki potok i potočić, znao je svaki proplanak i svako biće koje obitavalo i na kojem mjestu na Velebitu.

Do danas nisam dokučio zašto je postao moj *mentor*.

Bilo je puno ljudi koji su mi se objavljivali u toj ulozi. Danas mislim da mi je Marko bio najbolji učitelj. Paradoks je zabavan, ja sam mu ponekad pomagao pri učenju, ne znam jesam li uspio, da osnovnu školu privede kraju i dobije *papir* koji ga uopće nije zanimao.

On je sve nas mogao već tada učiti životu.

Ovo je moja priča i ove stranice posvećujem Marku, sinu moje tetke Kate.

Kad smo s kravama odlazili na *Livadice* preko *Jaže* u blizini *Mrtvačke klade*, Marko bi *uzimao pauzu* bauljajući po *Jaži*. Vraćao bi se s tri četiri pastrve.

Na Livadicama bi mi Marko samo rekao da pazim da krave ne odu u *djetelinu*. Jer će se prežderati, napuhati ... i raspuknuti! On bi za to vrijeme čistio ulovljene pastrve i stavljao bi ih na grančice iznad vatrice. Nije bilo ulja, ni soli ni papra, čak ni kruha... ali taj okus pamtim zauvijek.

Suvoja je tada bila prepuna prekrasnih velikih crvenih rakova i žaba. Bilo je i nešto *klenova* jer pastrve više vole bistre brzake. Rakove sam prvi put vidio. Malo sam ih se i pribojavao jer je Marko pričama plašio nas gradsku dječicu. Dugo je trebalo da shvatim da se rakovi više boje nas panično se skrivajući kad bi mi ulaskom uzburkali vodu. Zabavljalo me njihovo kretanje unazad. Dugo mi je trebalo da noćni kreket žaba iz Suvoje počnem doživljavati kao uspavanku.

Za Kentaura Hirona kažu da je bio najbolji učitelj jer je kod učenika prepoznavao i razvijao njihove, danas bi rekli, talente. Kad se osvrnem na svoje učitelje, a sreo sam ih puno u životu, tvrdim da mi je Marko bio najbolji. Ne sjećam se da smo ikada *pričali* o bilo čemu. On bi u rano jutro poveo krave negdje. Nije se osvrtao. Ja bih ga slijedio kao psić. Danas mislim da me vodio najtežim stazama do odredišta. Čini se da sam nakon par dana *položio njegove testove*. Ni jednom nisam zaplakao, zakukao... a počesto sam to poželio.

Jednom je Sokrat rekao: kod učenja je važno da se i učitelj i učenik trude.

Meni je sve bilo novo, a Marku sam ja vjerojatno bio teret i tlaka,... i išao na živce, jer mu je netko rekao da *pazi na mene*, i tko zna što još.

Jednog dana na nekoj livadi mi reče: *idemo loviti skakavce*. Nisam ništa pitao, samo sam gledao što radi. Izvadio je dvije prazne kutije šibica i dao mi jednu. Skakavaca je bilo k'o u priči. Morao sam ih žive pospremati u kutiju.

Zauvijek pamtim tu zgodu. Počujte.

Mislim da je jasno zbog čega su skakavci zaslužili svoje ime. Viđao sam ih i u Benkovcu ali zbog nečega nam nisu bili zanimljivi. Sada sam se našao u travnatom području prepunom nezaustavljivih životinjica. Jedini način da ih ulovim bio je da i sam postanem skakavac. Da je netko gledao sa strane što činim, sigurno bi ulovio misao: što radi blento bacajući se lijevo desno, naprijed nazad... sad ga vidiš, sad ne vidiš (jer trava je bila malo poveća).

Još uvijek propitujem tu zgodu. Naime, imao sam tada osjećaj da sam „stvoren za ovu igricu“. Lovio sam a nisam ubijao..., ali izbjegavam misli i sjećanja kad sam žive skakavce stavljao na udicu.

Večeras ćemo loviti pastrve na udicu, reče mi kad su kutije bile popunjene.

Udica je bila malo čvršća savijena žica, na vrhu izbrušena i vezana za tanji konop.

U suton smo od Mlinice krenuli niz Jažu. Zaustavio se na utabanom mjestu. Obojica smo se udobno smjestili. Tu je Jaža malo usporila stvarajući bazenčić nakon brzaka.

Na ovom mjestu važno je reći da je ribolov u Brušanima bio strogo zabranjen. Mislim da je glavni razlog bio u Ribnjaku.

Nama je Ribnjak bila moćna talijanska zgrada s mrjestilištem u prizemlju. Mislim da je na katu bio stan za čovjeka koji je skrbio o mrjestilištu i održavanju „pogona“ hraneći ribe u bazenima, te prostor za nekakvu administraciju. Moćni izvor Jaže bio je stotinjak metara uzvodno prema sjeverozapadu od zgrade. Lijevo od izvora bili su bazeni za mlađ (tek izlegle pastrvice), prema

mrjestilištu su se nizali bazeni s pastrvama odgovarajuće dobi. Okruživale su ih prekrasne *joške*.

Marko mi je nakon svojih ulova pokazivao pastrve. Neke su imale crvene pjege po tijelu, druge su mi sličile na obične ribe koje sam viđao. Za prve je rekao da su *domaće* a one druge da su *kanadske* (ili *kalifornijske*, ne pamtim) pastrve.

Priča koja slijedi, možda je istinita a možda nije, ali je meni zabavna pogotovo iz današnje perspektive.

Zemlja na kojoj se nalazio Ribnjak pripadala je Sankovićima, pa dijelom i didu Pavi. Nakon rata Ribnjak su preuzele nove vlasti i kako to biva - *željele riješiti vlasničke odnose*. Priča kaže da se did odrekao vlasništva u korist države, uz jedan jedini uvjet: da jedno od njegove djece uvijek ima sigurno radno mjesto na Ribnjaku.

Mirko, Božin sin rođen na Ribnjaku, nedavno mi reče da je did od države ipak uzeo nešto novca (16 000 dinara, što je tada bila vrijednost desetak volova).

U osamdesetim godinama Brušane su postale rado posjećivano izletišta, posebno Zadranima. Izgrađen je i restoran. Međutim, kako to biva, nova vlast je krenula u privatizaciju. I nećete vjerovati. Uskoro su i Ribnjak i restoran sravnjeni sa zemljom. Tragovi bazena još postoje, a kada sam zadnji put svratio na izvor Jaže, samo da prilegnem uz obalu, vratim u djetinjstvo i napijem izvorske vode... Učinilo mi se da je i izvor odlučio umrijeti.

I evo nas u mojoj priči. Ujak Božo tada je skrbio o Ribnjaku. On je zapravo tada lovio jedino Marka (u selu najpoznatijeg *kradljivca riba*), jer ga je poznavao u dušu. Ja nekako mislim da ga je lovio ponajviše da izbjegne, danas kažu - *sukob interesa*.

Moje Sankoviće bih blago karakterizirao s *divlji Ličani*, ali siguran sam da su se dramatično razlikovali od današnjih, poznatih nam *velikohrvata*.

Jednom zgodom smo vraćali krave s Livadica. Marko nije propustio priliku i usput je u Jaži ulovio nekoliko pastrva. Desetak metara prije didove kuće, kad smo pomislili... presreo nas je Božo, isklepetao Marka bez riječi i zaplijenio ulov. Mene nije ni pogledao. Da mi je bar opalio trisketinu.

Zmije

Možda se čini da se predugo zadržavam u Brušanima. To sam do sada činio nesvjesno pričajući priče koje su obilježavale i obilježile moje odrastanje, u samo četiri pet ljeta koja sam proveo u Brušanima. To se događalo u razdoblju mojih ranih godina. Mislim da je riječ o razdoblju od devete do petnaeste godine. Ovo sada navodim zbog psihologa koji pokušavaju otkrivati što određuje odrastanje djece.

Strah od zmija je svima, i odraslima i djeci samorazumljiv i prije nego su vidjeli zmiju uživo. U Benkovcu smo ih rijetko susretali, možda blavore, sljepiće i bjelouške, ali nas nitko od odraslih nije posebno upozoravao da ih se čuvamo. I ako bismo i naišli na koju ubijali bi je baš kao što smo ubijali ptice i guštere. To je, čini se, bila „kultura benkovačkog okružja“.

Međutim, u Brušanima su zmije bile svakodnevni dio iskustva. Jednom zgodom nam je Božo pokazivao dva mala krvava uboda na nadlanci desne ruke.

Bila je to zgoda u kojoj nas je Božo ugostio u svojoj kući. Večera su bile pastrve koje je (danas sam siguran) Božo „ulovio“ u jednom od bazena koje je čuvao. I dok smo čekali da ih iznese iz rerne, zabavljao nas je svojim pričama.

Sada naslućujem da tzv. *sukob interesa* ima i drugu dimenziju, a čak i to da se ljubav može objavljivati i na taj način.

Malo je dramatisirao dok nije rekao: ugrizla me zmija. Teško je reći kolike su nam tada bile oči dok smo gledali dvije krvave mrljice na Božinoj ruci, očekujući da umre od otrova. Guštao je smijuljeći se, dok nije rekao da bjelouška nije otrovna. Ugrizla ga je dok je hranio ribe u bazenima na Ribnjaku. Čini se ne prvi put.

Meni se nisu sviđali osjećaji koje nam je Božo uvalio pa sam već slijedeći dan počeo ganjati Marka da mi priča o zmijama. Nije puno mudrovao. Reče mi da su samo dvije zmije opasne u Brušanima: riđovka i poskok. Riđovka nije previše otrovna jer voli loviti i u potocima ali se poskoka treba čuvati. Na moje pitanje, kako?, izreče jednu od najvećih mudrosti:

ne diraj ga pa ni on neće tebe!

Moj je prvi susret s riđovkom bio zabavno dramatičan.

Krave smo odveli na livadu u blizini *Mlinice*. Bile su na oku i nije bilo opasnosti od djeteline pa smo obojica zagazili u Jažu tražeći pastrve. Već sam naučio ponešto kako pastrvu satjerati pod kamen ili među korijenje *rakita* uz obalu, rukama je zagrabit i zgrabiti. Imao sam ponešto i iskustva.

Ovaj put sam učinio sve „po propisima“, ali se čini da nisam dobro vidio pod koji se korijen skrila pastrva, jer kad sam napipao „nešto živo“, čvrsto sam zgrabio. Osjećaj u rukama pamtim i danas. Tko god je ribu imao u rukama zna da je glatka i sluzava. „Riba“ koju sam zgrabio bila je drugačija. A kad sam je izvukao shvatio sam da je riječ o zmijurini. Bacio sam je što dalje od sebe, ali je i ona jadna i izbezumljena u brzaku pokraj *Mlinice* tražila svoj spas i zaplivala ravno prema meni.

Skok koji sam tada izveo iz Jaže, često sam uspoređivao s nevjerojatnim skokom *Boba Beamona*. Marko mi poslije reče da je bila riđovka.

Meni nije dugo trebalo da mu kažem: na redu su poskoci! Odveo me na brušansko groblje.

Područje koje su Brušanci posvetili svojim umrlima nalazilo se u blizini Crkve. Iz Crkve bi u pravilu cijelo selo ispraćalo pokojnika. Nakon par stotina metara prelazila bi se *Mrtvačka klada* i ulazilo u područja groblja. Grobljanska mjesta su se smještala *uzbrdo*, jer ovo je i dalje samo Lika. Ovo *uzbrdo* nisam spomenuo bezveze. Riječ je o stazi koju su Brušanci nazvali Kalvarija. Priznajte da su Ličani zajebani.

Mene je Marko odveo na kalvarijska mjesta, recimo, obilježena sivim, plavičastim kamenjem i počeo mi pokazivati poskoke. Dugo je trebalo da ih uočim. Bili su stopljeni s bojom kamena, s malim roščićem na glavi! Preljepi!

Priču sa zmijama dovršit ću s jednom zgodom. Zabavna je danas, ali u trenutku kad se događala, bila je pitanje mog života ili smrti.

Did Pave je nas dječicu jednog dana u smiraj ljeta poveo „po drva“. *Strana* nam je bila u blizini, pa smo svi veselo slijedili dida.

Nemam pojma zašto je tada djeci sve bilo lako. Ni jednom, ni jedno od nas djece se nije pobunilo dok smo prilazili vrhuncu *Strane*. Tamo je did birao pale i suhe komade bukava koji će zavrišti u vatri. Jebote, bio je ekološki osvješten puno prije nego se „planetarni proces“ pokrenuo.

Ja sam već tada znao da će mi did u jednom trenutku dodati komad bukve koji ću morati ... i nisam se nervirao. Na vrhu *Strane*, pamtim, bilo je područje kao na Kalelargi. Jurcao sam na sve strane. Zabavno je da mi did ni jednom nije rekao: nemoj ovo nemoj ono. Ne znam zbog čega, ali sam uživao u trenutku na način, to sam bio ja.

U jednom trenutku sam zastao i sjeo na slomljenu bukvu čekajući da se did i ekipa objave. I dočekao. Ugledao sam dida kako s visoko podignutim štapom juriša prema meni.

Što je moj jednooki did Pave mislio i vidio jurišajući prema meni nisam ni naslućivao do trenutka kad je njegov štap završio na grani neposredno iznad moje glave.

Potom nam je pokazao mrtvog poskoka.

Tada sam naučio da se poskoci krajem ljeta uspinju na grane drveća u blizini njihovih staništa.

Ni danas ne znam zašto je to tako jer su me moji životni putovi odveli iz Brušana.

Nitko nikada nije rekao da je brdo krivo kad se ne uspijemo popeti na brdo. Priznajte da je brdo (priroda) najbolji učitelj. Ono samo poručuju: ja sam takav kakav jesam i ne mislim se mijenjati zbog vas, nekih čudnih životinjica koje sebe nazivate čovjekom.

Na ovom mjestu sam ulovio neobičnu misao.

Ljudi (*homo sapiensi*) su nevjerojatna bića. U stanju su ostvariti baš sve što zamisle. Povijest nam ipak neprekidno šalje poruke iz kojih je razvidno da ljudi nisu dorasli razumijevanju poruka. A narod je to davno izrekao: *ne reži granu na kojoj sjediš, ne grizi ruku koja te hrani...*

Ja sam u Brušanima o životu naučio više nego u knjigama koje sam iščitavao. A bilo ih je... Prvo ljeto kojeg se sjećam, a nisam proveo u Brušanima, bilo je 1968. godine. Te godine sam završio prvi razred srednje škole. Poznato je da u toj dobi dominiraju utjecaji *magarećih godina*. Priča je počela 1964. godine. Zagrepčani je i danas pamte. Sava se zbog nečega razgoropadila, i samo je Gornji grad ostao pošteđen.

U tom su razdoblju bile popularne tzv. omladinske radne akcije (ORA). I 1968. godine se objavila ORA Sava '68. (gradnja nasipa). I progovorio je romantičar u meni. Mama i tata nisu baš bili sretni. Mislim da sam dozvolu dobio samo zato jer je i par godina starija sestra poželjela isto.

O tih mjesec dana mogao bih ispisati ponešto stranica ali najviše pamtim zgodu s Perom Kvrgićem. Vlasti su tada sudionicima ORA-e osiguravali puno toga. Recimo, dobivanje vozačkih dozvola svih vrsta..., ali vodili računa i o *kulturnom obrazovanju sudionika*, tako da Pero (kao ni drugi pozvani) nije imao puno izbora kad je dobio poziv. Recimo da je za nas „blentavce“ odradio Dunda (ili nešto prigodnije, ne sjećam se). Njegovog Dunda pamtim do trenutka kad su krvopije komarci veličine leptira, presudili... Priznajte da je odrastanje zajebano.

Što se tada događalo i dogodilo, ne pamtim dobro, ali više nisam ljeta provodio u Brušanima. Nekako naslućujem da su mi Brušane dale sve što su mogle i zauvijek obilježile, ali i to, da je svijet puno veći.

Heraklit:

*Teško je čovjeku boriti se protiv svoga srca.
Jer što god ono zaželi, kupit će i po cijenu
duše!*

Uskršnje je razdoblje.

Blagdani su mi oduvijek bili misterij. Još kao dijete sam se pitao zašto ljudi slave, recimo samo rođendane. Brzo bih kao dijete bježao od tih pitanja kad bi mi se datum približavao, nadajući se nekom poklončiću. I naravno radovao sam se državnim praznicima i Novoj godini jer su nam

osiguravali nekoliko dana za igru. Vjersko državnih praznika nije bilo. U to sam siguran jer sam diplomirao upravo na Božić koji je tada bio radni dan.

Bježim od *bezbriznog djetinjstava* i pokušavam otkrivati pubertetske pokretače koji u konačnici presuđuju o tome *što ćemo biti* jednoga dana. Ja to razdoblje definiram kao razdoblje osvježćivanja sebe u kontekstu obitelji i okoline. Ali na prvo mjesto stavljam misao: želim biti vidljiv!, na razini misli: kad ću jednom biti *veliki*?

Mislim da sam se na taj način prvi put objavio kad mi se jedan stariji čovjek na Kalelargi obratio s pitanjem: jesi li ti... sin? Kratko sam mu odgovorio: ja sam ... i krenuo dalje.

To razdoblje obilježio mi je Zadar i zadarsko okružje.

Na prvom mjestu je riječ o kulturnom šoku. Preselili smo se na Poluotok u neposrednoj blizini Donata i Foruma. Tada mi je bilo 12-13 godina. Kalelarga je bila raskopana a Forum se istraživao (arheološki) i bio još raskopaniji. Prekrasno područje za igre *skrivača i vatala*. Bilo je tako dok nam netko nije rekao da su arheolozi našli kostur čovjeka. Meni je tada rimska povijest Zadra postala stvarnost.

Putovanje u potrazi za sobom je nevjerojatna pustolovina. Ispisujući prethodno ulazio sam u previše adrenalinskih stanja koja su potpuno neracionalna. Morao sam se *resetirati* (danas tako vole reći) pa sam uzeo predah od desetak dana pokušavajući promisliti prethodno ispisano. Da nema zabune, često sam suzama ispraćao rečenice i morao sam sebi pojasniti, zašto? *Stručnjaci* bi na brzinu zaključili da plaćem za *sretnim djetinjstvom* i *starim dobrim vremenima*. Takve (tzv. znanstvene) zaključke odavno sam počeo nazivati *linearnim* i neznanstvenim. Budući da sada imam moć šetnje kroz prostor i vrijeme, potražio sam svoje odgovore na svim mjestima. Na jednoj promociji knjige prije desetak godina čuo sam sintagmu *djeca su zločesta*. Promišljam je od tada. Sada imam dovoljno vremena pa mogu krenuti u potragu za većini samorazumljivoj sintagmi. Počeo sam sa značenjem *zločestoće* kod djece. I naravno polazeći

od sebe, pitajući se: jesam li ja bio zločesto dijete? Iz do sada ispisanog i *kazni koje su slijedile* sigurno pripadam toj skupini.

Ja sam sebe stavio u kategoriju *prznice* koja istjeruje *svoju pravdu*. Neki drugi su sigurno mislili da sam ipak, jedno *zločesto dijete*. Naravno, jer ne poštujem *pravila*. Prvi koji to pomisle su roditelji (i odrasli).

Riječ zločest često se brka s riječju zao. Recimo, ja sam kasnije obožavao *zločestu djecu*, jer djeca su taj *epitet* u pravilu zarađivala zbog nepoštivanja pravila koja su odredili odrasli. Iz takvog doživljaja zločestoće kod djece, ja sam ih prepoznavao drugačijima, jer njihovo poimanje stvarnosti u toj dobi za mene je značilo postojanje nevjerojatno dinamičnog uma, a budući da nisu imali alate za mijenjanje onoga što vide da je pogrešno, izabrali su svjesno ili ne, da budu zločesti.

Zla djeca ne postoje!

Meni nitko iz *dječjeg svijeta* nije nikada rekao da sam zločest. Ali kad bih nekoga iznervirao *opatio bi mi trisku* i odradio dio u kojem je dokazao da se njegovo mišljenje treba poštovati.

Zaključio sam da je sintagma *zločesto dijete* sintagma koju su domislili roditelji, pokušavajući sebi pojasniti zašto ih njihovo dijete ne sluša (ne čuje) ono što oni traže od njega. Problem je u tome što su u sintagmu uključili riječ *zlo*!

Jednom sam odrastanje djece uspoređivao s odrastanjem pasa koje smo odbrali za kućne ljubimce. Nevjerojatno je, ali svi koji su doznali što mislim, bili su zgroženi.

Sada imam slobodu za iznošenje svojih argumenata.

Kućnog ljubimca, u ovom slučaju psa, najčešće odabiremo prema karakteristikama koje desetljećima objavljuju uzgajivači. Recimo da su to obilježja koja dominiraju u kontekstu psa koji će jednoga dana odrasti. Recimo i to da otprilike znamo što smo kupili.

Međutim, kad nam se objavi dijete u obitelji mi o djetetu nemamo nikakva saznanja u kontekstu budućeg odrastanja. Mama i tata najčešće *nemaju papire* temeljem kojih bi se moglo prognozirati...

To su početne pozicije. Pišem, naravno, o odgoju.

Psi žive, recimo, sedam puta manje od prosječnog življenja ljudi. Oni koji su racionalni mogu zaključiti da i sedam puta brže dolaze u zonu razumijevanja stvarnosti vezano uz njihov opstanak i buduće življenje.

Na početku je psić ono što jeste. Razigrano *derište* koje upoznaje svijet u kojem jeste. Budući da svijet upoznaje okusima i mirisima, najčešće proizvodi *materijalnu štetu* u okružju svojih *gospodara*. U tom trenutku gospodari se odlučuju da svojeg psića počnu mijenjati i prilagođavati svojem sustavu vrijednosti. O metodama ne želim raspravljati.

Pokazuje se da psići na kraju postaju *poslušni psi* i dalje s temeljnim karakteristikama s kojima su došli u obitelj.

Može vam se učiniti da nisam izveo zaključak. Ipak promislite navedeno.

Vraćam se tekstu.

Prije nego krenem u detalje moram reći da su Benkovac i Brušane u Zadru imali prirodan nastavak mog odrastanja. I da je zadarsko razdoblje mog odrastanja presudilo u mojim životnim izborima koji su uslijedili.

U Zadru su me dočekale i magareće godine. U Zadru sam ih i odradio.

Objavili smo se u stanu na raskopanoj Kalelargi (I. L. Ribara 9) i raskopanom Forumu u blizini moćnog Donata. Put do škole (Velimir Škorpik) bio je uvijek blatnjav (nemam pojma zašto to pamtim) i u školu sam dolazio na način koji mama nije odobravalala. Recimo samo, šporak. Drugi detalj mi je bio puno zanimljiviji. U blizini Kazališta tada je bila samoposluga i mama me povremeno slala da ponešto kupim u samoposluzi. Sve bih obavio, a jedino pamtio čokoladice

životinjskog carstva. Bile su malene i dobro ušćerene, ali sličice koje su bile u prilogu bile su nevjerojatne. I nisam odolio.

Poslovođa me ulovio u mojem prvom pokušaju krađe.

Krađe barakokula, trešanja, lov na pastreve... ne računam, jer to je bila tzv. *inicijacija* i ulaznica u svijet velike djece. Poslovođa me odveo u svoj ured i održao pridiku jeziviju od svih koje sam slušao od mame. Recimo blago da sam već tada zaključio da nemam talent koji obilježava *lopove*.

Petar (Pjero) Petrić mi je obilježio završetak osnovne škole. Danas bih ga nazvao *dobročudnim medom* koji me je volio provocirati (priča o Bodulima i Vljajima). Bio je za glavu veći od mene, rekao bih i pametniji, jer je bez teškoća kod mene proizvodio reakcije koje je isplanirao. Ne pamtim da me je ikada ponizio kad bih ja jurnuo na njega. Recimo da baš volim takve tipove! Tijekom tri četiri godine pohađanja zadarske osnovne škole upoznao sam i dijelom prihvatio zadarski jezik komunikacije. Bila je to neobična mješavina bodulskih i vlaških govora s dodatkom *talijanštine*. Ja sam uletio s tvrdim vlaškim govorom, recimo kratko, meni je tada konj bio *kunj*, a kamion *kamijun*, koji se značajno razlikovao od zadarskog izričaja. A često su čuli moje ime izgovoreno iz mojih usta kao *Njekica*!

Jezično asimiliranje je često završavalo tučnjavom jer sam i dalje bio prznica. Recimo ipak da smo se u osmom razredu svi rado susretali.

Drugi problem, danas ga nazivam kulturnim šokom, bio je susret s Poluotokom, njegovom arhitekturom i poviješću. Donat i Katedrala bili su moćni i mistični. Sa silinom neposrednih poruka koje sam iščitavao nisam se usuđivao suočavati.

Očito je da i dalje koristim riječ *mističnost*. Mislim da je očito i to da se u moje rano odrastanje riječ objavila iz mojeg kasnije usvojenog *vokabulara*. Upravo sam prepoznao pravu hrvatsku riječ koja moje dječje osjećaje u tom razdoblju objavljuje prekrasno. Riječ je o riječi *strahopoštovanje*!

To moram malo pojasniti.

Moja prva saznanja o religijskom bila su povezana sa zgradom katoličke Crkve i naknadno otkrivene zgrade pravoslavne Crkve. Znao sam da ih ljudi pohode, ali ne i zbog čega. Nisam se previše ni zamarao jer sam imao važnijeg posla tražeći igre za novi dan.

Druga razina susreta s *nadnaravnim* događala se u bajkama. Bio sam ovisnik o bajkama i basnama. A treća je bila nakon susreta s *Najljepšim pričama klasične starine* (G. Schwab). Tako sam upoznao svoje prve bogove.

I zamislite samo, tada ni jednog trenutka nisam osjećao strah od bogova, jer sam kod njih prepoznavao sve što ljudi čine. Samo su bili nešto moćniji i mogli utjecati na živote smrtnika. Tada sam se prvi put susreo i s riječju *besmrtnost*. Jer su bogovi u mitovima u pravilu bili besmrtni.

Spomenuo sam na početku da sada slobodno putujem kroz prostor i vrijeme u potrazi za svojim pokretačima u životu. Prvi susret sa smrću sam naveo. Smrt sam tada razumijevao samo kao trajni gubitak. Kasnije sam besmrtnost u knjigama i razgovorima upoznao na mnoge načine, još uvijek je ne promišljajući s pozicije vlastite besmrtnosti.

Ali kako to biva u pubertetu i ta se tema vlastite smrtnosti neizostavno objavljuje, u najmanju ruku u snovima. I dalje smo besmrtni ali sada želimo znati što bi naši roditelji, prijatelji... činili da nas mrtve ispraćaju na groblje.

Nešto logike koju sam upoznao mi jasno kaže: već tada si povezao svoju smrt i besmrtnost. I, logika kaže, prirodno je da si se odlučio za besmrtnost. Dakle, besmrtnost je želja svih ljudi. Možda taj zaključak nije posve logičan, ali povijest nam neprekidno šalje poruke: ljudi čine svašta da bi ostvarili svoje besmrtno (dugotrajno) bivstvovanje na (ovom) svijetu.

Mislim da se na ovom mjestu prirodno objavljuje pitanje: *zbog čega ljudi žele živjeti vječno na ovom svijetu?*

Sumerani su nam prije više od pet tisuća godina ostavili prekrasnu priču o Gilgamešu.

Tema je bila potraga za travkom besmrtnosti.

Egipćani su otišli korak dalje i savršeno kreirali svijet *života poslije života*.

Grci su imali liječnika Asklepija koji je mogao i oživljavao umrle.

Biblija je navela neke dugovječne ljude, recimo Metuzalema, a u konačnici uskrснуćem i deifikacijom mučenog i ubijenog smrtnika postavila temelje kršćanske religiju.

Na ovom mjestu citiram Hrvatsku enciklopediju:

Buda (sanskrt. *buddha*: probuđeni, prosvijetljeni), začasni pridjevak osnivača budizma, princa Siddhārthe iz obitelji Gautama (prema predaji Kapilavastu, 566. ili 563. pr. Kr. – Kusinagara, sada Gorakhpur, 486. ili 483. pr. Kr.). Pripadao je ratničkoj kasti (*kṣatriya*) roda Śākya, pa je znan kao Śākyamuni Buddha (*probuđeni* koji je mudrac iz roda Śākya). Prema uglavnom prihvaćenoj predaji, slučajno *spazivši da postoje starost, bolest i smrt*, u 29. godini života napušta svoj povlašteni život težeći za spoznajom. Ne nalazeći je među isposnicima, predaje se meditaciji i nakon 49 dana u 35. godini života postiže prosvjetljenje (*bodhi*) i postaje *buddha* – probuđeni... *i otpočinje propovijedati kako bi pomogao ljudima da iziđu iz kruga rađanja i smrti (saṃsāra)*.

Mogao bih nabrajati, ali siguran sam da ne postoji ni jedan religijski sustav koji nema odgovore na pitanja o smrtnosti i besmrtnosti, odnosno, o životu poslije života.

Putujući kroz vrijeme naišao sam i na misterij Newtonovih traganja za *kamenom mudrosti*.

Navodno je nekoliko godina *proveo u alkemiji* i navodno je sva svoja istraživanja u tom području spalio.

Newtona obožavam. Jedan je od onih koje svrstavam u kategoriju genijalnih umova.

Nekad su ljude koji pokušavaju dokučiti tajne svijeta u kojem bivstvujemo, nazivali mudracima (filozofima). Oni uistinu jesu bili mudraci jer su promišljali sve aspekte življenja ljudi. Nije bilo tzv. specijalista za određena područja.

Uvjeren sam da se Newton zbog toga upustio u pokušaj rješavanje problema besmrtnosti. Jer nije bio zadovoljan *rješenjima* koja nam je nudila povijest. Bio je jedan od rodonačelnika znanstvene metode, koja se temelji na mjerenju.

Više od pet stotina godina, poslije Newtona, Wittgenstein (neki su ga nazvali *Bog filozofije*) tu istinu objavljuje kao zakonitost filozofije: ***Istinitost stavova ne može biti dana a priori zato što tek usporedba sa zbiljom odlučuje o istinitosti ili neistinitosti.***

Jedini kriterij istine je mjerenje (usporedba sa zbiljom)!

U znanostima koja se nazivaju prirodoslovnim to je jeste i dalje jedini kriterij istine.

Zabavlja me zaključak koji sam dokučio: *filozofima* je trebalo više od pet stotina godina da dokuče ono što im je Newton servirao.

U ovom trenutku sam pod dojmom davno pročitane Žene sa Androsa (Thorton Wilder) i priče na koju sam naletio u knjizi. Recimo kratko, u priči je besmrtnost dovedena do besmislenosti.

Možda ću do završetka svojeg samotnog putovanja promijeniti mišljenje?

Počujte najprije ovu priču

Eos (grčki *Ἠώς, Ἑώς*: zora), u grčkoj mitologiji, božica svitanja, kći Hiperionova i Tejina, sestra Helija (Sunca) i Selene (Mjeseca). Žena titana Astreja, majka zvijezda i vjetrova. Svakog jutra iz oceana, leteći svojom kvadrigom s četiri krilata konja, donosi ljudima i bogovima jutarnju svjetlost. Za svojega ljubavnika Titona od Zeusa je izmolila besmrtnost, ali je zaboravila tražiti i vječnu mladost. Zato se on stalno smanjivao i na posljetku je pretvoren u cvrčka. (HE)

Raskopani Forum bio je samo nova igraonica bez truna mistike, sve do trenutka kad smo naišli na neku skupinu ljudi okupljenih na jednom mjestu. Poslije smo čuli da su našli jedan kostur.

U našim igrama se odjednom pojavila smrt i pomisao na groblja. Potrajalo je kratko, jer ipak smo bili djeca i igra nam je bila važnija.

Povijest mi se objavila na velika vrata kad se u Loži pojavila maketa Foruma onakvog kakav je nekad bio. Taj tip ljepote do tada nisam susreo *uživo* jer sam u bajkama sam stvarao svoje dvorce i zamišljao kraljevske obitelji.

Tog trenutka sam ulovio misao da bi sve one *kockaste* stambene zgrade koje su se naselile na Poluotok treba porušiti i izgraditi novi Forum. Mislim da sam tada ulovio misao da ću jednoga dana biti arhitekt. Nije to bila laka odluka jer sam par godina prije želio postati pilot gledajući tragove mlažnjaka na čistom benkovačkom nebu. Zašto sam tada to poželio postati, još uvijek nisam siguran u odgovor, ali mislim da je riječ o podsvjesnom doživljaju nečega što danas nazivaju sloboda. Gledajući ptice u letu zavidio sam im ne znajući zbog čega. Znao sam da nisam i ne mogu biti ptica. Ali gledajući avione na nebu shvatio sam da i čovjek može letjeti.

Do sada sam malo lutao promišljajući sebe na drugim mjestima. Vrativši se tekstu morao sam dodati još jednu fascinaciju koja me tada usmjerila prema novinarstvu. Naime, često sam nailazio na pustolovne novinske priče (pamtim i autora Figenwalda). I poželio biti novinar!

Vraćam se starom tekstu.

Na studiju fizike sam doznao da je gibanje temeljna konstanta u svijetu. Otkrio sam to i prije kod Heraklita (*panta rei*) samo nisam razumijevao. U fizici sam se susreo s mjerenjima, recimo mjerenjima u istraživanju pojave gibanja tijela. Taj opipljivi doživljaj gibanja mi je dugo zasjenjivao Heraklitovu generalizaciju. Jer svako mijenjanje bilo čega jeste gibanje.

Promišljajući svoje prethodne dane spoznao sam se na način da sam se svakog trenutka u životu gibao, fizički ali i mentalno, tražeći i otkrivajući nova mjesta. Pokretač tome sam pronašao u nečemu što sam imenovao kao – *znatiželja*.

Preseljenjem u Zadar izgubio sam svoje igraonice u kojima je nogomet bio nxa prvom mjestu. Prva igraonica u Zadru mi je bio raskopani Forum. U školi smo imali zanimljive ponude. Pamtim ponajviše jednu dvoranicu koju smo koristili u zimskom razdoblju. Bilo je nekoliko gimnastičkih sprava (kozlič, karike, razboj, švedske ljestve...). Vrlo brzo sam otkrio da to nije

moj svijet. Trudio sam se silno jer nikada nisam želio *biti najgori* u bilo čemu, ali kad bih gledao neke koji se na spravama osjećaju kao da hodaju po Kalelargi poput Lipicanera,... nije teško zaključiti to što ja jesam. Druga sportska trauma nastupala bi nakon izlaska iz dvorance. Početkom svibnja bi nas učitelj odvodio u blisku nam Fošu na plivaanje. *Plivati sam naučio* u Filip Jakovu godinu dvije prije preseljenja u Zadar i plivao, Ličani bi rekli, na *pasji način*. Pokušavao sam se samo održavati na površini mora. Oko mene je voda vrištala od mojih neartikuliranih pokreta. I često mi iz protesta zaustavljala dah završavajući u ustima.

Naravno je da sam postao *predmet sprdnje*, baš kao u prvim susretima u *jezičnoj komunikaciji*. Mislim da su upravo to doživljaji koji silno utječu na tzv. *asimilaciju* i pokušaje društvenog prihvaćanja.

Recimo da sam godinu dvije kasnije bez poteškoća preplivavao par kilometara u komadu. A u bazenu (50 m) su me rijetki iz razreda natplivali.

Iz tih sam priča izašao na način: shvatio sam da nisam ptica a i to da nisam ni riba!

A onda je nastupilo *moje razdoblje*. Sati fizičkog odgoja preselili su se na bedem. Tamo je bio jedan makadamski teren dimenzija idealnih za dječji nogomet. Nije baš sve bilo idealno jer nije bilo golmanskih branki. Opet su nam dva kamena odlučivala o tome jeli gol ili nije. Na tom terenu sam odjednom počeo dobivati simpatičnu razinu uvažavanja. Međutim, pokazalo se da je stazica oko terena odredila moju sportsku budućnost. Na jednom dijelu bio je ravni dio otprilike sedamdesetak metara dužine. Učitelj je na tom dijelu testirao naše brzinske potencijale a pri trčanju na duže staze (nekoliko krugova) provjeravao i te sposobnosti. Pokazalo se da je naš učitelj Darko bio i atletski trener koji me je već nakon prvih testiranja pozvao u Atletski sportski klub (ASK).

Prijelaz u drugu školu i kulturnu sredinu je bez iznimke dramatično razdoblje za svakoga. Na prvom mjestu sam osvijestio problem asimilacije. Na drugom mjestu ste prepoznali moju komunikaciju s Poluotokom. Međutim, danas sam siguran da sam najviše *naučio* iz

osvješćivanja svojeg tadašnjeg iskustva u učionici. Riječ je o prepoznavanju svojeg mjesta u skupini u kojoj živiš veći dio dana. A u učionicama je i tada prepoznavanje tog mjesta bilo vezana uz *prepoznatljivost pameti*, ali ni slučajno preko ocjena. Svatko od nas u učionici je znao tko je najbolji u matematici, povijesti,... a učitelji su ocjenjivali nekakav nastup ispred ploče. Zabavno je to što sam već tada podsvjesno dokučio da ocjene kojima su nas učitelji obilježavali, djeci (!) nisu bile najvažnije. Tada je bilo tako! Može će vam se učiniti čudnim kad kažem da sam ja *učio* samo zbog toga da se *ne osramotim u razredu* pred učenicima.

Učenici intuitivno prepoznaju tko pripada njihovoj skupini, tj. tko je *njihov (čovjek)*.

Petra (Pjera) Petrića sam naveo i pamtim ga po tome što je bio fizički moćniji, nazvao sam ga i pametnijim od mene, ne zato što je vjerojatno i bio, nego zbog toga što sam od njega naučio više od sportskih trenera, ***nikad nemoj ponižavati onoga od kojeg si moćniji.***

Taj dio u učionici sam odradio uz silan trud. Jer došao sam iz Benkovca, u kojem škola u vrjednovanjima djece baš i nije bila na prvom mjestu. Morao sam se što prije uključiti u postojeću utakmicu i nadoknaditi... recimo, dobar dio tzv. gradiva.

Pokazalo se da sam se na tom planu objavio na način, ne zajebavajte (više) maloga!

Recimo da sam na kraju osmog razreda bio petnulaš (ha, ha...). I uvijek sam se pitao, a i danas se čudim što su tada moji učitelji vidjeli u mojim nemuštim nastupima ispred ploče. Danas bi dijagnoza bila objavljena s lakoćom: tvoj ćaća je bio nekakav politički faktor u Gradu.

O tempora o mores.

Recimo da je moja asimilacija uspješno privedena kraju nakon prvog razreda gimnazije. Najveće zasluge pripisujem svojim *sportskim dosezima* u razrednoj konkurenciji. Prije svega u nogometu na terenu ispred škole, jer svi znaju igrati nogomet. Atletski dosezi nisu bili u zoni vidljivosti jer je košarka u Zadru (na Poluotoku) bila jedini ozbiljan sport. Međutim, pamtim zgodu s jednog atletskog zbivanja u Zagrebu. Organizirale su ga dječje novine (Male novine). Bilo je to natjecanje za sve osnovne škole u Jugoslaviji. Darko je posložio zanimljivu muško

žensku školsku reprezentaciju koja je predstavljala Zadar. Većina je natjecateljica bila iz naše OŠ „Velimir Škorpik“, osim nekoliko srednjoškolaca. Pravila su to dozvoljavala. To pravilo me „izbacilo“ iz trke na 60 m. Ostao sam u štafeti 4x60 m. Međutim, trener nije imao drugog natjecatelja u disciplini bacanja kugle, pa je *odredio* mene.

Smijem se i sada dok ovo ispisujem. I vi be se nasmijali da vidite najmanje dijete na terenu, koje uzima kuglu u ručicu i ulazi u „krug za bacanje“.

Na početku natjecanja najprije je išla prozivka. Nisam se previše uzbuđivao kad sam uočio da su svi natjecatelji bili za glavu veći od mene i desetak i više kilograma veće mase. Jer ionako sam tu bio samo da popunim mjesto i za ekipu prikupim poneki bod. Međutim, kad sam prvi put ušao u krug za bacanje kugle i čuo podsmješljive komentare sudaca, sve se promijenilo. Pojavilo se nešto što u Dalmaciji zovu dišpet. Kad sam drugi put ušao u krug za bacanje, ušao sam s mišlju... *jbt ću vam ma...*

Pokazalo se da sam osvanuo na trećem mjestu (u Hrvatskoj).

Valjda su i ti bodovi pripomogli da se Zadarska reprezentacija pojavi u finalnom natjecanju u Sarajevu. Recimo da sam tamo ostvario šesti rezultat u bacanju kugle, sada na razini Jugoslavije.

I jasno znao da nikada neću postati bacač kugle.

Ali prepoznao i svoju šaljivu moć. Često sam je koristio u verbalnom i inim sučeljavanjima s *grmaljima*, izazivajući ih na test snage – u bacanju kugle.

Priznajte da sam bio mali pokvarenjak, jer nikada ni jedan nije bacio kamen više od mene. Ma jeste jedan, moram ga spomenuti u kontekstu predragog mi Hercegovca. Bio je nešto mlađi ali sam ja sebe prepoznao u njemu. Izrastao je iz hercegovačkog kamenjara, baš kao i ja iz benkovačkoga.

Volim uvijek spomenuti njegovo ime. Vinko.

Tada sam naučio sve o odnosu snage i tehnike.

Slična se priča ponovila tri godine kasnije u potpuno drukčijem kontekstu. Priča je o trenerima i učiteljima.

Prijelazom u srednju školu izgubio sam Darka i dobio novog trenera.

Da nema zabune, u ASK Zadar sam došao samo sa željom da postanem sprinter. Novi trener je procijenio da bih mogao postati izvrstan srednjoprugaš. Dvije godine su mi trebale da shvatim (to je već bio početak trećeg razreda srednje škole) da nisam pravi atletičar, jer mjesta na koja me je dovodio novi trener kod mene su proizvodila samo traume i frustracije.

Na atletskom terenu (mi smo ga zvali „đil“, danas je to obični parking u Ravnicama) proveo sam prelijepo razdoblje i nisam ga se mogao odreći. Odlazio sam na svaki trening (samo sada bez trenera) i zabavljao se. Skakao sam u dalj i u vis. Igrao se kuglom i odrađivao tzv. kilometražu, a od sprinta bježao kao od kuge... Istinski sam uživao u svojem izboru. Nitko mi nije određivao što ja mogu i što trebam činiti. Nitko od mene nije očekivao baš ništa.

A onda se u Zadru dogodilo koplje. Jedan zadarski grmalj (nikad nisam kuglu bacio više od njega) vratio se iz Sombora kao juniorski prvak Jugoslavije u bacanju koplja. Mislim da je i on slučajno (zbog ekipe) tada prvi put uzeo koplje u ruke.

I zbog njega se koplje pojavilo na đilu.

Jednom zgodom sam bauljajući po terenu tražeći novu zanimaciju uzeo koplje u ruke. Pokazalo se da sam par mjeseci potom postao juniorski prvak Hrvatske u bacanju koplja.

Tada je u Jugoslaviji bilo aktualno juniorsko međurepubličko natjecanje u atletici. Stručnjaci, mene kao hrvatskog prvaka, nisu mogli zanemariti i pozvan sam na pripreme u Delnice.

Pokazalo se da sam nakon priprema s najboljim stručnjakom za bacanje koplje u Hrvatskoj, koplje bacao par metara manje.

Nakon toga sam naučio većinu onoga što mi je bilo potrebno za ono što sam postao.

Prvi trener me uspio uvjeriti da nisam sprinter, čak i u ono što sam oduvijek znao: nikada nisam bio niti ću biti srednjo- ili dugoprugaš. A velebni stručnjak za bacanje koplja me naučio pravila koja su u mojoj izvedbi proizvodila katastrofu.

Nekome će se nakon čitanja ispisanog vjerojatno učiniti da se hvalim. I zaključit će krivo. Naime, moje fizičke predispozicije i u konačnici zanemariv rezultati (osim u skromnoj konkurenciji u Hrvatskoj) bili su mi jasna naznaka da sam se samo zabavljao.

Ono što nije vidljivo je da sam u komunikaciji sa svojim *trenerima* naučio više nego iz svih pedagoških knjiga. Naučio sam što znači biti dobar učitelj.

U sličnom kontekstu ispisujem još jednu zabavnu sportsku priču.

Studiranje i obiteljske obveze su me odmakle od sportskih aktivnosti. Međutim, kako to biva, država me je *ulovila* u zadnji čas. Morao sam odraditi vojni rok u JNA. Nije zanemarivo spomenuti, s 27 godina. Atletikom se nisam družio sedam osam godina.

Regruti su se u pravilu *maltretirali fizičkim aktivnostima*. Pokazalo se da sam ja to doživljavao kao riba vodu. Novi trener je zaključio da bih mogao predstavljati garnizon u atletskoj disciplini petoboj (100 m, skok u dalj, bacanje kugle, bacanje bombe, 1500 m).

Recimo da je naša ekipa potom sudjelovala na svearmijskom natjecanju u Somboru. Zgoda, zbog koje pišem ovu priču, dogodila se nakon mog prvog bacanja bombe u Somboru.

Bomba je bila jednake mase kao masa koplja kojeg sam nekad bacao. Moji prethodni rezultati bili su na udaljenostima oko 60 m. Prvi hitac mi je bio slabašan, oko 50 m. I učinio sam što većina sportaša čine. Otišao sam na sredinu terena, zauzeo joga položaj i zapalio cigaretu. Jbg. pokušao sam pronaći ravnotežu i vizualizirati slijedeća dva hica.

Međutim, već nakon par dimova iz misli me u stvarni svijet vratio gromki glas na razini zapovijedi. Prva reakcija bila je bliska mojim benkovačkim. Podigao sam pogled spreman da se pokrenem agresivno. Pokazalo se da sam najprije uočio sivomaslinastu uniformu s nekoliko žutih zvijezdica (čvaraka) na ramenima. Šutio sam zureći u čovjeka i shvatio da sam u

problemu... i u jednom trenutku prepoznao Krešu Račića, selektora jugoslavenske atletske reprezentacije.

Odradio sam poslušno sve što mi je rekao da trebam. I na kraju sebe osvijestio jedinim krivcem što hrvatska ekipa nije ostvarila prvo mjesto. Jer mojih desetak metara više u bacanju bombe donijelo bi više nego dovoljno bodova da tako bude.

Nakon toga se sjećam samo prvih par somborskih birtija koje smo obilazili. Probudio sam se u autobusu za Split i istog trenutka povratio tako da je rigotina prekrila prolaz između sjedala. Sjećam se naredbe koja je uslijedila, pokupi to.

Dugo poslije sam promišljao ovu zgodu s pozicije tzv. pravila službe. Pokazalo se da su me mnogi kasnije prepoznali kao onoga *koji pliva uzvodno*.

Jedan od zabavnih ishoda koji je izravna posljedica mojeg iskustva sa sredine igrališta i komunikacije s izbornikom jugoslavenske atletske reprezentacije ide i u ovoj priči.

Teško je danas i pomisliti da je bivša država pušenje duhana kriminalizirala krajem sedamdesetih godina prošlog stoljeća, dvadesetak godina prije globalne euforije. Za sebe sam siguran da sam pušio u autobusima te da je na svakom sjedalu na pozadini bila ugrađena mala pepeljara. Sjećam se da sam na putovanjima avionom u Zagreb također imao iste uvjete.

Mene je taj događaj pokrenuo plivanju uzvodno.

I dalje sam bio blagi ovisnik o cigaretama ali sam kasnije djelovao ciljano. Želio sam pokazati, svojim primjerom, da je riječ o svojevrsnoj globalnoj besmislici. I svojim eksperimentom dokazati da priča o *ugrozi čovječanstva* duhanom nema ozbiljnu znanstvenu podršku.

Pokazalo se da sam u eksperimentu dosegnuo potrošnju cigareta od tri kutije dnevno, a unatoč tome, tijekom tridesetak godina sudjelujući na veteranskim natjecanjima iz atletike ostvarivao velebne rezultate i „pobjeđivao“ najzdravije protivnike.

Na ovom mjestu sam ulovio zabavnu misao. Čini se paradoksalnom. Naime, ja nikada nisam izgubio ni jednu utakmicu, niti sam ijednu utakmicu (protiv nekoga) dobio. Paradoksalnost se gubi ako se shvati da sam se uvijek i jedino natjecao samo sa sobom!

U tom trenutku postaje jasno da se svaka utakmica dobiva kad znaš da više od onoga što si učinio na terenu nisi mogao *i da su na tom mjestu tvoje granice*. Mislim da je upravo na ovom mjestu početni uvijet na putovanju nazvanom, *upoznavanje sebe*.

Upamtio sam i jednu zgodu s *balkanskog susreta veterana* u Zagrebu. Skakao sam u dalj. Ishod mojih skokova je bio na razini sramote. Međutim, pokazalo se da u nekim godinama takvi ishodi postaju velebni.

S cigaretom u ustima sam na tribini razgledao liste pobjednika, i baš u trenutku kad sam otkrio da sam osvojio srebrnu medalju, čuh glas iza sebe. Rečenica je bila na meni razumljivom engleskom – srami se (šejm on ju).

Gledao sam gospođu natjecateljicu i dokučio da je iz Bugarske.

I zaključio nešto što nitko ne bi.

Globalna demokracija je sjebala sve što je mogla sjebati!

Gospođa sigurno nije znala tko sam ja i *što sam postigao*. Ona je samo vidjela cigaretu i znala što joj je činiti.

U trenutku u kojem je broj mojih medalja premašio broj pedeset, medalja koje meni baš ništa u sportskom smislu nisu značile (osim prisjećanja na neka druženja), odlučio sam ih se riješiti na zabavan način.

Zbog nečega sam (razlog još pokušavam otkriti) oduvijek imao odličnu komunikaciju s dječicom. Pa sam odlučio za njih organizirati nekakva sportska natjecanja s pravim medaljama.

Nemate pojma koliko su mi veselja priuštili.

Nakon par mjeseci su natjecanja prestala jer više nisam imao medalja na raspolaganju.

VIDI

Heraklit:

*Teško je čovjeku boriti se protiv svoga srca.
Jer što god ono zaželi, kupit će i po cijenu
duše!*

Život

Često u filmovima čujemo rečenicu *dogodio mi se život*, kao najbrži pokušaj prekida komunikacije sa sugovornikom koji je tražio poneko objašnjenje njemu neočekivanih (životnih) izbora kod sugovornika. Slične *životne priče* prepoznao sam u šahu. Riječ je o pozicijama figura na ploči u kojima se naslućuje siguran gubitak partije. U tom trenutku nastupa *iznudica*. Tada se ne razmišlja o pobjedi. Kreće se u potragu za potezom koji će te održa(va)ti što dulje u igri. Šahisti koji su to odigrali znaju da je riječ o svojevrsnoj agoniji.

Pričama iz Benkovca i Brušana posvetio sam, nekima se može učiniti, previše stranica. Onima koji tako misle želim sve najbolje u životu, ali u mojoj priči želim naglasiti i trajno naglašavati misao: *svi moji izbori i odlučivanja u životu u temeljima imaju Benkovac, a kad bolje razmislim i Brušane na prvom mjestu.*

Benkovac i Brušane su me obilježili emocionalno i trajno. A u temeljima je jedini nazivnik bila igra.

Ne znam koje igre i kako igraju neki novi klinci, ali sam siguran da su druga pravila u igri.

Kad sam krenuo u ovu priču *potrage za sobom i svojim identitetima*, putovanje sam nazvao samotnim. Znao sam da je Tales davno poslao poruku da je *najteže upoznati sebe*! Heraklit se nadovezao s rečenicom: *to je nemoguće* jer granice duše su beskonačne!

Fizika me naučila ponešto o sustavima i zakonima očuvanja u tzv. zatvorenim sustavima iz čega se može zaključiti da je Heraklit u pravu, bez obzira na dušu. Naime, fizika kaže da tijela u sustavu ne mogu utjecati na promjenu stanja (recimo samo gibanja) sustava, a kad ljude (čovjeka, sebe) modeliram kao sustav, jasno je da o sebi iz sustava (sebe) ne mogu dokučiti bitno. Jedina logična mogućnost je u otvaranju sustava, a to znači da putovanje prestaje biti

samotno i da je moje posvećivanje pozornosti na utjecaj okoline vezan uz Benkovac i Brušane potpuno logično. To sam nazvao svojim geografskim identitetom. Mogao bih ga nazvati i svojevrsnim kulturnim identitetom. Jer Benkovac, Brušane i Zadar se razlikuju geografskim položajem, klimatski... ali i jezikom i običajima. Oni su takvi kakvi jesu stoljećima. I priča je jednostavna. Rodio si se gdje jesi. Proces upoznavanja okruženja je u svih živih bića na razini prapovijesnih supermoći koje imaju pridošlice u život. Istražuju, prilagođavaju se... i preživljavaju.

Na ovom mjestu moram uočiti zabavni niz u nastajanju mojeg konačnog geografsko-kulturnog identiteta. Šumovito velebitsko ličko selo Brušane, ravnokotarsko krševito mjesto Benkovac, grad Zadar sa sjećenjima na mnoga vremena i mnogoljudni (vele)grad Zagreb i danas središte mnogih povijesnih zbivanja koja su obilježila Hrvatsku.

U okolinu, naravno, pripada i obitelj. Na tom mjestu su mnogi prepoznali najveći problem u odrastanju djece. Ne ulazeći u njihove tzv. znanstvene dokaze složio sam se s tim mišljenjem, nazvavši obiteljske odnose *najperverznijima* u Svemiru. Moj jedini argument za tu tvrdnju dolazi iz emocionalnog područja. Mislim čak da je neosporiv, jer kad emocije presuđuju u izborima ništa nije predvidivo. Ovu opaku tvrdnju pokušat ću racionalizirati. Izrečena je s pozicije odrastanja djece.

Mislim da sintagmu *obiteljska ljubav* najbolje karakterizira ova: *bosanski lonac ljubavi*! Navest ću neke: majčinska, očinska, roditeljska, bratska, sestrinska, braće prema sestrama i obrnuto... Govorim ovo samo s pozicije primarne obitelji, a kad se uključe djedovi, bake... priča postaje još kaotičnija. O ljubavi svi znaju sve, znaju čak i to da ljubav nije trajno ljepilo i da su mnoge zajednice temeljene (samo) na ljubavi, skoro bez iznimke, kratkotrajne.

Zbog toga se objavljuje tzv. *krvna veza*. Taj tip povezanosti je i doveo do zabavne definicije obitelji kao *temeljne ćelije društva*. A zapravo je *temeljni zakon* koji obvezuje sve članove

obiteljske zajednice. Mislim da sam ovim rečenicama jasno naglasio svojevrsnu perversnost u prepoznatljivoj sintagmi. Riječ je o *obveznoj ljubavi*.

Ja u razdoblju odrastanja utjecaj obitelji danas prepoznajem jedino na razini: ***obitelj mi je bila sigurnost***. Nikada u to nisam posumnjao. I nikada mi na um nije padalo nešto što nazivaju ljubav. Sada bi vam se moglo učiniti čudnim kad kažem: ***osjećaj sigurnosti se temelji na jasnim pravilima unutar sustava u kojem živiš, ali još više ako se oni koji „propisuju pravila“ pridržavaju i žive prema tim pravilima***.

Ja sam odrastao u takvom obiteljskom okružju. Moram dodati da sam imao i malo sreće jer je tata bio, recimo, usputni roditelj. Mama je jedina određivala pravila. Meni su bila jasna i prihvatljiva. Tu i tamo, kad bismo je izbezumljivali više od uobičajenog, plašila bi nas riječima... vidjet će te... kad tata dođe. Nemam pojma zašto, mene nikada nije uplašila.

Ne znam na koji način su moje sestre i brat preživjeli svoje odrastanje u razdoblju o kojem pišem, jer sam siguran da su i oni imali svoja samotna putovanja.

U Zadru mi se počeo događati život.

Kad sam se u sjećanjima preselio u Zadar, usrao sam se k'o grlica. Jer sjećanja dolaze iz naših emocionalnih stanja, a u tom razdoblju ih je bilo kao u priči. Problem je u tome što su i moja odlučivanja bila tada temeljena na emocijama. I svako sjećanje vraća tadašnje emocije. Oni koji se živo sjećaju tog razdoblja svojeg odrastanja radije pamte ona lijepa, potiskujući ona druga.

Ja to do sada nisam uspio.

Izbori iz tog razdoblja odveli su me u Zagreb na studij fizike i stvaranja obitelji. Recimo da sam imao 19 godina kad se u obitelji objavio sin a nedugo potom i kći. Recimo i to da je to (idilično?) razdoblje potrajalo desetak godina (malo sam pretjerao zbog okruglog broja).

Za racionalno suočavanje s tim (emocionalnim) razdobljem još uvijek nisam spreman.

Dvije godine sam bio *u leru* čekajući jutro koje će me vratiti tipkovnici. I dogodilo se. Pamtim misao: *hej majstore, krenuo si u potragu za svojim identitetima bez namjere da pronalaziš*

razloge i kriviš druge da bi opravdavao svoje tadašnje izbore. I dokučio sam zabavan zaključak: u potrazi za svojim identitetima, moram izbaciti sva emocionalna zasjenjenja!

U razdoblju dočekivanja *jutra* i buđenja s mišlju, *sada sam spreman*, vratio sam se fizici, uvijek sigurnom mi utočištu. I nastale su *Lekcije*.... U *Lekcijama* sam se poigravao s *nomen est omen* i na čudan način otkrio svoj putokaz u potrazi za sobom. Zamijenio sam mjesta riječi i dobio *omen est nomen*.

I evo me u Zagrebu.

Zagreb

U Zagreb sam *sletio* 1971. godine.

U potrazi za svojim indentitetima, još jednom ponavljam, Brušane (selo), Benkovac (mjesto) i Zadar (grad), prepoznao sam kao temelje svojeg kulturno geografskog identiteta. U Zagreb sam krenuo da osvojim svijet (!!!). Znao sam da sam sada na mjestu na kojem se igraju najjače znanstvene utakmice i bio spreman za sve izazove.

Ove rečenice se mogu učiniti smiješnima. Ispisao sam ih i naglašavam: nisu smješne i nisu posljedica nadobudnih nadanja... Tada sam bio siguran da za mene ne postoji izazov koji ću izbjeći.

Danas sam siguran da su me za taj osjećaj pripremali i pripremili Brušane, Benkovac i Zadar... i bezbrižno djetinjstvo (obitelj).

Osvanuo sam u Branimirovoj ulici, podstanarskoj sobi koju sam dijelio s i danas mi dragim Radom. Nije dugo potrajalo dok noćnu buku tramvaja nisam prepoznao i prihvatio kao uspavanku kreketu mojih žaba iz Brušana.

Nakon toga sam počeo upoznavati Zagreb. Ponajprije tražeći najbrže rute do lokacija na kojima su me neki planirali poučavati. Upoznavao sam potom svoje nove kolege (pokazalo se i buduće prijatelje), i mjesta zauvijek obilježena hrvatskom poviješću.

Nakon par mjeseci osvanuo sam u potkrovlju kuće u Demetrovoj 14. Za one koji ne znaju, to je kuća stotinjak metara udaljena od crkve sv. Marka. U blizini su Sabor i Banski dvori. Katedrala (Kaptol) je udaljena par stotina metara *zračne linije* dalje. Trg Republike (stjecište svih važnih društvenih događanja i tada) mi je bio udaljen pet minuta hoda kroz Kamenita vrata i potom kroz Radićevu ulicu. Kad smo žurili spuštali smo se Zakmardijevim stubama.

Moram na popis dodati i *Atelier Meštrović* koji je bio udaljen pedesetak metara prema crkvi sv. Marka. Dugo sam ga znatiželjno promatrao dok se nisam usudio suočiti s *Majstorom*.

Mnogi će se vjerojatno upitati: što nas daviš *sa svima poznatim podacima?*, zapravo ne znajući da su postavili nevjerojatno moćno pitanje o značenjima povijesnih događaja i lokaliteta u svijesti svih ljudi i naroda.

Lokalitete sam naveo jer su me na čudesan način odveli u kuću Tita Strozija.

Upravo sam na tom mjestu upoznao i prepoznao duh starog Zagreba i Zagrepčana.

Nastavljam priču koja me zauvijek obilježila.

Počet ću s još jednom mogućom kulturno jezičnom asimilacijom.

Naime, već nakon prvih mjeseci sam primjetio da neki Dalmoši (tako su nas tada zvali) s lakoćom izgovaraju *kaj*. Tada sam bio siguran da nikada *kaj* neće izaći iz mojih usta. Neki bi to mogli shvatiti kao neprijateljstvo prema *purgerima* i bili bi u krivu. Jer tada sam znao da sam Zadrnin. I prestao sam se prilagođavati!

Uz *fetive Zagrepčane* je često išao dodatak, *nobl!*

Navesť ću samo neka značenja (nobla) s mreže: gospodski, uzvišen, plemenit, odmjeren, profinjen, otmjen,...

Sada pokušajte zamisliti malog Vlaju iz Benkovca (ponešto socijaliziranog u Zadru) koji ulazi u stan Tita Strozija na Trgu Republike.

Krležu nisam volio čitati. Nekako sam odradio *Baraku 5 b*, ali sam istinski uživao u Glembajevima. Naslućivo sam da taj svijet postoji. Upoznao sam ljude slične nama ali nekako drugačije. Kao da dolaze iz drugog svijeta. Govorili su jezikom koji sam uspijevao razumijevati jer sam ponešto poznao njemački jezik. U tom je svijetu sve bilo drugačije od svijeta u kojem sam odrastao. U Zagrebu sam otkrio da je taj svijet još uvijek stvaran.

Ja sam počeo studirati fiziku a ženica medicinu. Brzo se pokazalo da su njezine socijalne vještine daleko nadmašivale moje. Uskoro su u naše potkrovlje počeli zalaziti njezini kolege i kolegice. Posvećivao sam im pozornost samo na razini pristojnosti jer je među studentima kružio glas (*fama volat*) da su dovoljna dva studenta medicine da sjebu atmosferu u druženjima. U mislima sam kasnije govorio: dovoljan je samo jedan!

Bilo je tako dok se u potkrovlju nije objavila jedna Maja. Prekrasan curetak koji je svoje radovanje životom dijelio nemilice.

Kad je otišla imao sam osjećaj da je blagoslovila naše potkrovlje, te ženu upitao: tko ti je ta jebivjetrica. Reče mi onako usput: kći Tita Strozija.

Gledao sam je blijedo neko vrijeme i na kraju upitao: zajebava li me?, jer Tita sam smjestio u razdoblje prve polovice XX stoljeća i na neki mi je način bio samo legenda.

Recimo da nas je Maja potom *pozvala u goste*.

Za hodanje do Trga izabrao sam put kroz Kamenita vrata. Često sam to činio samo da prije Kamenitih vrata usmjerim pogled na Doru Krupićevu.

Ni danas ne znam zbog čega me Kamenita vrata nikada *nisu kupila*.

Ovaj put sam u hodnji pokušao dokučiti što mi je činiti da ne osramotim sebe i ženu. Nisam uspio. Kad smo se objavili na Trgu Republike žena mi je nešto govorila dok sam ja gledao u apoteku u prizemlju zgrade koja arhitekturom ne zaslužuje apoteku u prizemlju. Povala me prema Dolcu, desetak metara, a potom prema najvišem katu zgrade.

Ovu zgodu ispisujem detaljno jer mislim da je bila moj *novi kvantni skok* u razumijevanju svijeta (i u mojem odrastanju). Pokušajte vidjeti ono što se dogodilo.

Vrata nam je otvorila prekrasna gospođa odjevena tako kao da dočekuje princa i princezu. A mi smo došli odjeveni kao tipični studenti. Zabavno mi je i sada kad se prisjetim osjećaja koji me obuzeo. Istog trenutka sam postao princ, *samopuzdano* krenuvši dalje u nepoznato.

Dok su se Maja i žena mi kikotaile tko zna o čemu pričajući, mene je Eliza smjestila na sofu i ponudila piće dobrodošlice.

Recimo da sam potom ispijao puno boca konjaka ali zauvijek pamtim Martell koji nisam mogao odbiti. To je bio moj prvi susret s alkoholom.

Eliza me je tada trajno obilježila nemajući pojma koju mi je poruku tada poslala. Bila je samo ono što jeste. Bila je ono što jeste (nobl) i sve prijatelje svoje kćeri dočekivala kao prinčeve i princeze.

Ova priča imala je neobičan nastavak. Zbog nečega nas je Maja pozvala na svoje vjenčanje. Iz nekakvih dječjih iskustava (sudjelovanja na tzv. pirovima) *imao sam nekakva očekivanja* (jebeni Vlajo). Majin poočim Milan je organizirao pir negdje u Radićevoj. Ovaj put sam se potrudio da moja odjeća ne izazove sablazan, ali kad smo osvanuli u dvorani u kojoj se tišina mogla rezati nožem, opet sam osvanuo u području nerazumijevanja.

Sjećam se da je tada Milan sjeo za bijeli klavir i uputio nam dobrodošlicu.

Potom su pokraj nas krenuli ljudi s pladnjima na kojima je bilo teško prepoznavati nešto što bi se moglo nazvati hranom (u mojoj vlaškoj percepciji).

Finale ove priče smatram najvelebnijim iskustvom u komunikacijama među ljudima.

Milan je na kraju za stolom, na kojem nije bilo puno više od tridesetak uzvanika, odradio zdravicu.

Prije toga moram dodati priču koja je svima za stolom bila poznata.

Maja je prije vjenčanja imala podužu vezu s jednim Zoranom, koji je naravno u tom razdoblju postao dio obitelji. Međutim, ženik je postao jedan drugi dečko, Hrvoje.

Milan je zdravicu počeo zaželjivši sreću u životu Zoranu i Maji.

Šutnja je potrajala manje od sekunde...

Od tada obožavam nobl kulturu.

Jer zamislite samo što bi se dogodilo na sadašnjim pirovima bilo gdje u sličnoj zgodi.

Tada nisam znao niti mogao pojmiti da sam se nekim čudom *družio* s ljudima koji su svjedočili izravno se dužeći s ljudima koji su trajno obilježili hrvatsku kulturu, ali i osobno sudjelovali!

Pamtim ih kao Elizu Gerner i Milana Arka.

A prekrasnu Maju pamtim na način da joj se divim. Priča kaže da je svoje dijete na sisi držala tri godine!!!

Maja mi upravo reče da je priča malo pretjerana i nastala vjerojatno kao zbrajanje godina u kojima je došla svoje troje dječice.

Elizu i Milana sam potom povremeno viđao u TV prilozima o kulturi, ali se ne sjećam da sam ikada poslije sreo Maju. Mislim da je prirodno upitati se zbog čega sam ispisao ovoliko rečenica

o samo tri druženja s obitelji Strozzi. Većini bi prirodan odgovor bio da se samo kitim tuđim perjem. Zbog toga u priču uvodim jednu Vlastu.

Vlasta i Vojo su sa svoje dvoje dječice živjeli kat ispod našeg potkrovlja. Vlasta je bila specijalistica pedijatrije, a Vojo psihijatar i ravnatelj klinike u Kukuljevićevoj, koja je skrbila o adolescentima s problemima.

U tom smo se razdoblju susjedski upoznawali družeći se uz kavu u njihovom domu. Vlasta i Vojo su zauvijek obilježili moj život. U ovoj priči glavnu riječ je imala Vlasta. Naime, Vlasta je potekla iz stare zagrebačke obitelji, sada dodajem, nobl obitelji. I nije mi bilo teško potaknuti je da mi priča svoje priče (nakon druženja sa Strozzićevima). Pamtim jednu iz razdoblja nakon tzv. 2. svjetskog rata.

Mislim da je jasno da je i danas HNK (Hrvatsko narodno kazalište) ikona hrvatske kulture. Naravno je da sam koristeći studentske popuste povremeno svraćao u velebnu zgradu. Ne sjećam se zapravo ni jedne predstave jer nisam dolazio s namjerom da se *kulturno uzdižem*.

Imao sam tada *važnijeg posla*, a bilo mi je i jasno da se kultura ne može kupiti s par studenskih ulaznica (s popustom). Može izgledati čudno kad kažem da sam želio loviti *duhove prošlosti*.

Vlasta nam je ispričala svoju priču.

Reče da su se nakon rata u HNK-u *naselili* neki čudni ljudi. Mislim da ih je nazvala ljudima iz šume. I njihov *dnevni boravak* je to prestao biti. I danas mi je zabavno rješenje s kojim su stari Zagrebčani riješili problem. Vlasta reče: mi smo se samo povukli i čekali da se novi vladari *umore od kulture!*

Na ovom mjestu moram ispričati veselu priču o svojem zadnjem druženju s HNK. Nazvao sam je *moje postavljanje Kiklopa u HNK*. Priznajte da je naziv moćan i intrigantan. Počujte.

Bilo je to prije rođenja nove prinove u našoj obitelji. Znate i sami da taj događaj u sebi sadrži poveće tzv. materijalne troškove. Nisam želio tom pričom opteretiti roditelje te sam “preko student - servisa” potražio posao. I nekim čudom se objavio u HNK.

Tada sam nekim čudom (ponavljam) došao na mjesto s početka upoznavanja HNK i duha zagrebačke kulture. Upoznao sam detalje koji prethode velebnim ostvarenjima na sceni HNK. Bili smo zaduženi za postavljanje kulisa za predstavu koja je u ovoj zgodi bila Kiklop.

Moram dodati i ovu priču. U ekipi nas je bilo desetak, ali samo dva tri profesionalca koji su nas studentice usmjeravali. Jedan od studenata je imao isti povod kao i ja. I baš u tom razdoblju su se i njemu i meni objavile kćeri. Kad je on objavio podatke o svojoj tek rođenoj kćeri (60 cm, 3-4 kg) nasmijao sam se i zajebantski mu rekao, *žena ti je rodila glistu*, jer moji podaci su bili (50 cm i 4.2 kg).

Da nema zabune, poslije smo se malo zapili i radovali na način kako se muški roditelji najčešće raduju.

Tekst čitam po tko zna koji put pokušavajući otkrivati suvišna mjesta i dodati poneko, jer mi je netko davno rekao: tekst je savršen tek kad se nema više što dodati, ali ni oduzeti.

Upravo zbog toga sam se zadržavao na ovom mjestu.

Sada sam odlučio dodati ove rečenice.

Naime, dugo sam mislio da sam ispisujući Vlastine riječi poslao jasnu poruku uspoređivanja s našom sadašnjošću.

Ovaj put sam Vlastine riječi prepoznao kao: tada ste uspjeli!

I ulovio misao: *zagrebački duh* je tada uspio kupiti još pedesetak godina života. Više ne postoji!

Mislim da je izvjesno da sada novi hrvatski i zagrebački vladari *kulturu stvaraju po svojoj mjeri*.

Studiranje

Ovo razdoblje mi je potrajalo desetak godina. Zabavan podatak je da sam studij priveo kraju na Božić 1981. Neću reći da od tada slavim Božić ali se uvijek sjetim te epizode kao da se dogodila jučer. Zabavan je i podatak da su mi u povjerenstvu sjedila dva buduća hrvatska akademika. Povjerenstvo sam lovio negdje, jer njima je ipak bio Božić, pa su smetnuli s uma da im je netko uvalio termin... Uspio sam nakon dva sata. Obrana rada je počela točno u podne! Kad bolje razmislim, nije mi teško zaključiti da je baš Božić presudio da bauljajući od bandere do bandere potom stignem u Demetrovu 14. I ako se netko upita što sam mislio u tom stanju, odgovor neće naslutiti.

Jedinu misao pamtim: *neću vas nikada osramotiti!*

Ove zgode sam ispisao iz emocionalnog svijeta. Recimo da su zgode (susreti) trajali kraće od vremena koje sam proveo za tipkovnicom ispisujući ih. Prva zgoda je moju razinu samopuzdanja (u budućim susretima i djelovanjima) na čudesan način odvela do nezamislivih granica, a druga je bila u mojem obećanju sebi, nemila obveza i trajno u svim mojim budućim djelovanjima.

Recimo samo da sam kasnije “ležerno” svratio do Mesića i do Josipovića.

Vraćam se razdoblju studiranja kojeg pamtim kao prepoznavanja sebe u okružju u kojem sam se objavio. Prvu godinu pamtim kao utakmicu preživljavanja. Recimo da smo preživjeli. Drugu godinu studija je obilježavao nekakav red. Sa sinom u rukama bih kretao prema Marulićevom trgu usput ga smješatajući u jaslice (prilaz JNA). Njegov histerični plač sam čuo i slušao sve dok ne bih sjeo u zadnji red amfiteatra.

Recimo da sam u tom razdoblju počeo vizualizirati profesore i kolege.

Zabavna mi je misao koju sam upravo ulovio. Naime, na ovom mjestu sam zbog nekakve korektnosti trebao dodati i kolegice. Međutim, meni tada *mjerenje* sa ženama nije bilo ni u primislima. A ni danas nije, jer sam otkrio da su pametnije od muškaraca.

Kolege su mi bile puno važnije jer sam po treći put bio u situaciji da otkrivam svoje mjesto u hijerarhiji skupine.

U sportskim druženjima to se otkriva nakon tjedan dana, ali u ovoj *znanstvenoj utakmici* priča je puno slojevitija. Recimo da sam nakon par mjeseci prepoznao trojicu koja misle i djeluju brže od mene. Jedan je bio Fredi (nazovimo ga Židov), drugi je bio Bene (nazovimo ga Hrvat), a treći je bio Anais (nazovimo ga Musliman).

Ovo *nazovimo ga* dolazi iz mog sadašnjeg svijeta. Upravo danas bi Fredi, Bene i Anais to mogli razumijeti na način da ni sami nisu znali tko su. Naravno je da su itekako dobro znali. Želio sam samo istaknuti da to u razdoblju *hrvatskog proljeća* nikoga od nas nije ometalo u komunikaciji.

Do kraja godine su Bene i Anais postali redovni i nenadani gosti u našem potkrovlju. Rekao bih da su se u našem potkrovlju osjećali kao kod kuće. Pamtim da me je Fredi srdačno primio desetak godina potom u svojem uredu na Ruđeru. Pričao mi je o svojem istraživanju *radioaktivnog zagađenja elektrane Krško* i onako usput jasno odgovarao na pitanja s kojima sam došao.

U razdoblju koje je uslijedilo nakon pet godina udaljavanja od studija, objavili su se mnogi kolege i kolegice (s kojima sam se prije družio samo pristojno). Svi su u međuvremenu doktorirali i postali značajni dio hrvatske znanstvene zajednice. Moram ih spomenuti: Silvija, Bojana, Željko, Mladen,...

Zabavna je i ova misao.

Svaki put kad bih kretao u Zagreb, nakon četiri godine, kretao sam s mišlju da ostvarim ciljeve zbog kojih sam davno krenuo u Zagreb. Recimo da je to bio traumatičan početak putovanja, ali kad bih osvanuo na zagrebačkom kolodvoru i udahnuo neizbježni zagrebački miris (smog), osjećao sam se kao da sam došao doma.

Promišljajući svoje zagrebačko razdoblje dugo mi je trebalo da dokučim odgovor na pitanje: zašto sam ja volio a i dalje volim Zagreb? Nikada se nisam usudio sebi postaviti to pitanje prije, ali sada ga vidim jasnije od svoje slike u ogledalu.

Moj odgovor vam se može učiniti nerazumljivim, ali ga ja ispisujem namjerno i posebno naglašavam. U Zagrebu sam se prvi put u životu osjetio vidljivim, a da pri tom nisam baš ništa velebno odradio. Bio sam i dalje sjeban i Vlado iz Benkovca, s ponešto zadarskih gradskih utjecaja. Trudio sam se na sve moguće načine da zasjenim ono što sam sa sobom ponio (valjda da se bolje uklopim u društvo). Pokazalo se da to baš nikoga nije zanimalo.

I kolege i profesori su me na neki (i danas mi čudan) način prepoznavali onakvim kako sam ja mislio da tada jesam.

Ovu digresiju privodim kraju, jer mi je očito da još uvijek boravim u emocionalnom području.

Svoju davno započetu životnu priču sam nedavno zamislio na tragu Cezarove lakonske izjave: veni, vidi, vici! Mislim da je jasno da sam svoj dolazak (veni) zamislio do trenutka kraja svojeg odrastanja. Zagreb, i neka dramatična emocionalna iskustva, su me pripremili za razdoblje u kojem sam gledao (i vidio) stvarni svijet i djelovao prvi put birajući s mogućnostima više (vlastitih) izbora.

I ovaj dio će biti svojevrsni kolaž nepovezanih priča. Pokušat ću ga učiniti logičnim.

Omen est nomen

Mali (ili veliki) problem je u tome što propitivanje i interpretacije (ljudskih, pa i mojih) djelovanja ovise o drugima, kako već rekoh. Međutim, ovo nije priča u kojoj bi netko drugi

odlučivao o tome tko sam ja (bio)? Ovo je samo moja potraga za sobom (i svojim identitetima). Na ovom mjestu sam se malo zamislio jer logika kaže da ću sudeći o sebi biti u nemilom tzv. *sukobu interesa*. Mislim da je upravo zbog toga Heraklit iskazao sumnju u mogućnost da objektivno otkrijemo odgovor na pitanje: tko sam ja? Tada sam još jednom krenuo u davnu prošlost i otkrio mudrost upoznaj samoga sebe (*gnothi seauton*). Neki je pripisuju Sokratu, a neki kažu da je ispisana na pročelju hrama u Delfima.

Netko bi na brzinu zaključio da je riječ o istom problemu. Možda i jest ali ja *upoznavanje sebe* doživljam kao životno putovanje s neizvjesnim ishodom. Na tom putovanju ću pokušavati otkrivati mjesta koja su me obilježila trajno. I evo me na kraju, morao sam pronaći *alate* za prepoznavanje tih mjesta. Nisam se dugo promišljao jer su ih drugi već prepoznali. Riječ je o *srcu* (emocionalni pristup) i *umu* (racionalni pristup).

Heraklit:

Teško je čovjeku boriti se protiv svoga srca.

Jer što god ono zaželi, kupit će i po cijenu duše!

U tom trenutku sam se prisjetio priče *Žena sa Androsa* u kojoj Thornton Wilder propituje što je dragocjeno u životu i kako živimo, volimo i umiremo. Ja pamtim jednu pričicu. Knjiga mi se negdje zagubila pa ću je kratko prepričati.

Jednom je zgodom Zeus bauljao svijetom smrtnika prerušen u prosjaka, pokušavajući dokučiti posljedice svojeg načina vladanja. To je motiv koji se već objavljivao u književnosti, ali je Thorntnova interpretacija meni bila fascinantna.

Priča je jednostavna, Zeusa (prosjaka) su u pravilu svi tjeroali sa svoga praga uz silne pogrde, dok nije deprimiran naletio na jednog dragog blentu koji ga je srdačno uveo u svoj dom i s njim podijelio svoj sirotinjski obrok.

Zahvalni Zeus mu se potom objavi i reče: ispunit ću ti bilo koju želju!, kad god je poželiš.

Dobričina je to brzo zaboravio. Valjda je mislio da ima sve u životu, obitelj i red... možda je čak ulovio i misao da se dobročinstva ne trebaju naplaćivati.

Međutim, kako to biva, čovjek umre. U svijetu sjena se prisjeti Zeusa i ... „pokuca na njegova vrata“. Poželio se vratiti u stvarni svijet!

Zeus mu tada reče: ispunit ću ti želju, ali samo da znaš ni ja nisam svemoguć. Reče mu da je problem u tome što će tada dobiti moć da „negdje odozgo“ istovremeno gleda kako živi.

Mislim da nitko prije ali ni danas ne bi u tome prepoznao problem.

I dobrica se jedno jutro objavi u svojem domu.

Gleda sebe kako u praskozorje priprema ognjište, gleda i kako mu se pridružuje ženica i priprema skromni doručak za dječicu koju je pustila da još malo odspavaju. Gleda i kako se dječica objavljuju u dnevnom boravku i halapljivo bacaju na hranu.

U tom trenutku on odlazi u polje jer je obavio sve što je trebao... a potom ugleda sebe i na kraju napornog dana kad se vratio u dom. Žena ga je brižno dvorila i ispunjavala svaku želju. Dječica su činila što dječica čine.

Mislim da je u tom trenutku dobrica shvatio da živi u svijetu duhova i da vam je jasno zbog čega je opet svratio do Zeusa. Poželio je da ga Zeus vrati u svijet sjena.

Što nam je ovom pričicom želio poručiti Thornton ne znam, ja prepoznao ono što sam ja (valjda) želio vidjeti. Riječ je o promišljanju obitelji. I dalje mislim da je obitelj najvažnije okruženje u našem boravljenju u svijetu suza, unatoč sranjima koja sam ispisao o obitelji.

Jedini odgovor koji sam pronašao u pokušaju da obranim tu tezu je bio meni prihvatljiv: svoj život moramo živjeti na način da svaki trenutak osvješčujemo kao jednim i neponovljivim, ali i to da je upravo u tome *ono što smo mi*.

Na zabavan sam način prepoznao i metodu upoznavanja sebe.

Priču vam ostavljam. Tko će je i na koji način prepoznati... je izbor. Ili još bolje, uzmite u ruke Ženu s Androsa.

Često sam lovio misao da na ovom mjestu ispišem: uzmite u ruke ženu s *Androsa*, s namjerom doslovnog razumijevanja rečenice. Odustao sam kad sam shvatio da se na ovom mjestu *ne smijem zajebavati*.

Krenuvši ovim putom jasno je da sam odlučio preskočiti propitivanje razdoblja svojih emocionalnih odlučivanja. Razlog je u velikoj mjeri racionalan. Jer moj doživljaj i sjećanja na to razdoblje sigurno se razlikuju od propitivanja istog razdoblja, recimo samo, moje djece.

Ne želim ih na bilo koji način ometati na njihovom neizbježnom putovanju u potrazi za svojim identitetima.

U svojoj sam priči naglasio da djela imenuju čovjeka. Ja sam nakon svojeg prvog života (tako sam ga nazvao) na kraju zaključio: tadašnja žena i ja (kao studenti s dvoje dječice) odradili smo studij i *uspješno* se uključili u stvarni svijet. I naša dječica su se potom uspješno objavljivala u stvarnom svijetu!

Ne znam tko bi nakon navedenoga mogao i pomisliti da (mi) je to razdoblje bilo neuspješno. Ja se još uvijek pitam, jer ipak nisam uspio obitelj zadržati na okupu. Jedina obrana mi je u rečenici: činio sam sve što sam znao i mogao činiti da moja dječica prežive stvarni svijet.

Moj drugi život je počeo početkom mojih tridesetih godina.

I to je zabavna priča. Mislim da ste već mogli naslutiti spektar značenja u sintagmi mojih *zabavnih priča*, pa nastavljam. Bilo je tu svega, recimo da sam taj život na kraju jedva preživio, baš kao i prethodni. Zbog toga ću izbjeći suočavanje s emocijama jer bi me to odvelo na putovanje koje bi potpuno zasjenilo putovanje prema nečemu što ljudi vole nazivati *potragom za svrhom i smislom vlastitog postojanja*.

Nedavno me prijatelj Miro u razgovoru, nakon što sam ga davio Trojom i Ilijadom, upita: *a zašto si uopće poželio studirati fiziku?*

To je u ovom trenutku najvažnije pitanje hrvatskih generacija koje kreću u novi život, na studij. Naime, već dugi niz godina se objavljuju podaci da naši maturanti nemaju jasan odgovor na pitanje što žele studirati. Zašto je to tako pojasnio sam u svoje dvije knjige o školstvu.

Moj odgovor Miru je: želio sam *mijenjati svijet* i postati znanstvenik. Nekako sam naslutio da je fizika u temeljima svih prirodnih znanosti i da je to mjesto (*Premijer liga*), na kojem će se odigravati najvažnije utakmice. Naslutio sam već tada da će *biofizika* postati vrlo zanimljivo područje istraživanja i *fakultativno* upisao taj kolegij. *Duhovni svijet* u tom trenutku nisam uopće primjećivao. Međutim, nakon što sam u prioritet stavio obitelj, postalo mi je jasno da nikada neću ostvariti željeno i postati *pravi* znanstvenik. Usputna žrtva je bio i kolegij biofizike. Tada sam se upitao, zašto uopće nastaviti studiranje fizike. Odgovor se objavio brzo: upoznat ćeš ponajbolje *materijalni svijet* u kojem živiš! Međutim, već u trenutku kad sam ulovio tu misao shvatio sam da naš svijet ima i drugu dimenziju, nazvao sam je *duhovnom*. I upitao se na kojem ću mjestu pronaći ukupne odgovore. I prirodno mi se objavila *filozofija*! Tada nisam imao vremena otvarati tu frontu, ali sam krenuo prema antici i u potragu za početnim uvjetima. Kupovao sam mnoge knjige iz tog razdoblja i krenuo s Aristotelovom *Fizikom*. Okušao sam se i s Platonovom *Državom*. Nisam se baš zakačio. Bilo je tako dok nisam naletio na Diogena iz Laerte i njegovu knjigu *Životi i mišljenja istaknutih filozofa*.

Tražeći odgovore na pitanje, zašto je jedan blento, obilježen ličkim *selom*, ravnokotarskim *mjestom*, povijesnim *gradom*, stigavši u zbunjujući *velegrad* mogao u svojoj dvadesetoj godini uopće dokučiti *pitanja i odgovore* koje sam naveo.

U Benkovcu sam želio biti *pilot*. U Zadru sam poželio najprije postati *arhitekt*, potom i *pustolovni novinar*, dok se jednog jutra nisam probudio sam željom da postanem *fizičar*.

Tada svoju *drugačijost* nisam ni naslućivao jer sam uvijek bio dio neke *ekipe*. Ne zato da se prilagođavam, nego zato što sam uživao u takvim druženjima.

Ovo sam ispisao kao uvod u prvih desetak godina drugog života (nakon razvoda).

Početak svojih tridesetih živio sam ni na nebu ni na zemlji. Već vam je jasno da sam tada bio sjeban tip koji besciljno baulja svijetom. Prvo razdoblje mi je obilježio pokušaj da se posvetim rješenjima koja nudi alkohol. Dugo mi je trebalo da otkrijem razlog neuspjeha u tom pokušaju. Priča je zabavna jer sam odgovor pokušao otkriti u svojim korijenima. Naime, moja mama je Ličanka iz Brušana. Svi moji ujaci i naravno moj nezaboravni did Pave, dobar su dio godine provodili u druženjima s alkoholom. U Brušanima je tada postojao jednostavan izbor. Raditi zbog preživljavanja *u sezoni*. Sezona bi trajala dok ne bi uslijedilo zimsko razdoblje. Prioritet je bio u čuvanju blaga (riječ je o kravama, peradi, svinjama... ovce su bile rijetkost u Brušanima). Mislim da riječ *blago* u značenju popisa životinjica potekla iz seoskog okružja potpuno ispunjava svoje značenje.

Nakon toga bi se osiguravali uvjeti za osobno preživljavanje zimskog razdoblja. Blago im je osiguravalo hranu, uz pripomoć biljica (krumpir, šljive, jabuke...). Šljive i jabuke nisu ih posebno okupirale. Krumpiru su posvećivali dovoljno pozornosti da im nakon zime ostane nekoliko *vrića* nepotrošenog krumpira. U nekim hrvatskim područjima su otkrili da se i od jabuka može napraviti rakija. U Brušanima je glavna rakija bila od šljiva.

Drugi dio ove priče je na zabavan način povezan s fizikom i energijom. Svako domaćinstvo je bez iznimke tijekom cijele godine prikupljalo drva sa *Samarića* ili na *Strani*. Ovisno o tome koje im je šumovito brdo u okružju bilo bliže. Bez drva je život u Lici tada bio nezamisliv, baš kao danas bez struje. Petrolejskim lampama i svijećama su krali dio noći.

Jednom zgodom me ujak Ive, tijekom Domovinskog rata proveo razorenim Gospićem...

Pokazivao mi je mnoga mjesta opisujući događaje (koje ne želim dijeliti s vama). Upamtio sam jedan. Pokazao mi je zgradu i važno rekao: ova kuća nas je održala. Dugo sam ga nijemo gledao dok nije rekao ... vinarija.

Mislim da je jasno da su moji Ličani zimu odrađivali u najvećoj mjeri u druženju sa šljivovicom. Pokazalo se da su se svi muški potomci objavili s niskom tolerancijom na alkohol. A i to da im je vijek trajanja bio ispod hrvatskog prosjeka.

Nekako sam se nadao da bih i ja na tom putovanju mogao časno odraditi svoje postojanje.

Krenuvši tim putem brzo sam otkrio da nemam toleranciju na alkohol. U restoranima bih nakon jednog ili dva popijena Stocka (tada je to bilo popularno piće) doslovno padao pod stol.

Dugo mi nije bilo jasno zbog čega. Tada sam se prisjetio tate i druge obiteljske grane. Pokazalo se da svi imaju nultu toleranciju na alkohol. Ja se sada zabavljam kad kažem da sam tada shvatio da je i moj tata ostavio nekakve tragove u proizvodnji mene. Budući da tada s alkoholom nisam postigao nastavak priče, krenuo sam drugim smjerom. Nazvao bih ga više nego prirodnim. Opet je riječ o mojoj *zabavnoj priči*.

Počujte sada ovo.

U svojem *idiličnom razdoblju* bio sam (zamislite) mlad, neki bi rekli čak i *zgodan muškarac*. A usput sam *imao ženu iz prve lige*. Kad se sada prisjećam signala koje sam dobivao od studentica kolegica... smijem se naravno, jer sam signale prepoznavao dugo potom. Sada se još jednom smijem, ali mi se čini da sam, nakon razvoda u ženskom svijetu postao zanimljiva lovina. Međutim, sada sam brzo prepoznavao signale iz tog svijeta i neki bi rekli da sam postao kurvar. O tom vam razdoblju neću pričati, ali sam se jedno jutro probudio i ulovio misao: tri žene „servisiraš“ tjedno, lažeš i muljaš... to nisi ti! (???)

I tog jutra je zapravo počeo moj drugi život.

Stao sam na balun i danima pokušavao otkriti temelje budućeg življenja. I kako to biva uhvatio sam se knjiga. Nemam pojma što mi je ruku odvelo do Seneke i njegovih Epistola. Bilo mi je nevažno, jer kao što rekoh, kupovao sam davno knjige ne čitajući ih, ali misleći da je u njima mudrost. Ovaj put je bio Seneka a mogao je biti i Machiavelli.

Čitao sam silno se trudeći da samo pokušam prepoznavati jezik komunikacije ništa ne razumijevajući. I zamislite samo, u takvom stanju sam ulovio misao nakon koje sam zatvorio knjigu. Bilo je to negdje na polovici knjige. Misao je bila, koliko se sjećam:

živjeti za druge je smisao života!

Nikada se više nisam vratio Seneki. Na čudan sam način dugo poslije otkrio da je bio običan zajebant. Pričao je jedno a životom sebe objavljuvao suprotno. Neki kažu da je bio *stoik*, a drugi da je bio *hedonist*. Zabavno je i to što sam, nakon što sam krenuo putem življenja za druge, na istu misao naišao kod Zvonimira Doroghyja: ***alteri vivas o portet si vis tibi vivere.***

Čini se da je misao jednog *pokvarenjaka* tada bila prepoznata i kao stvarni pokretač u *manipuliranju ljudima*.

Ja sam tu priču stavio u temelje svojeg novog života.

Naravno da i dalje o Seneki mislim da je bio muljator, ali ću mu ostati zahvalan na tome što mi je njegova mudrost omogućila, da slijedeći je prepoznam sebe na razini: ***i to sam ja!***

U tom sam razdoblju na neobičan način osvijestio sebe i kao učitelja. Ispričat ću vam dvije zgode. U potrazi za novim životom jednom sam se našao na Ruđeru u razgovoru „oko posla“ s Nikolom Cindrom. Na odjelu nuklearne fizike se objavilo par slobodnih mjesta. U razgovoru sam bio malo rezerviran jer nisam baš „normalno studirao“, zbog toga i pamtim Nikoline ohrabrujuće riječi: *to uopće nije problem! Ja sam nakon desetak godina promijenio područje istraživanja i počeo od nule!* (I naravno, doktorirao, op a).

Nasmijao sam se u sebi ulovivši misao: ma ti si ipak Cindro!, a ja još uvijek bauljam bespućima u potrazi za sobom.

Nakon toga sam znanstveno putovanje izbrisao s popisa. Mislim naravno na temeljna istraživanja prirode, jer kasnije sam otkrio da je ***znanstvenik osoba koja sustavnim istraživanjem prikuplja podatke i opažanja te, vodeći se načelima znanstvene metode, postavlja i ispituje hipotezu, kako bi stekao i podijelio razumijevanje i znanje. Može biti stručnjak u***

jednome ili više područja znanosti. Znanstvenici istražuju radi sveobuhvatnijeg razumijevanja prirode, uključujući njezine fizičke, matematičke i društvene sastavnice.

Druga zgoda me trajno obilježila i usmjerila. U tom sam razdoblju radio kao predavač fizike i matematike u srednjim školama. Riječ *predavač* posebno naglašavam, jer u sebi sadrži udaljenost od učenika i fokus samo na tzv. školski predmet.

Tada sam predavao matematiku u Medicinskoj školi koja je za život pripremala buduće primalje. Već ulaskom u učionicu punu zbunjenih curetaka ulovio sam pitanje: koja je uloga *matematike* u njihovom budućem djelovanju? Zaboravio ga brzo ali ga je čini se podsvijest prigrllila, jer me je dugo poslije promišljanje nesuvislih školskih i predmetnih programa odvodilo u nevjerojatna emocionalna stanja.

Nastavljam priču. Jednoj curici nisam uspio „dati pozitivnu ocjenu“ jer je zbog nečega skromno pohađala nastavu. Trebala se pojaviti na prvom popravnom ispitu u srpnju. Imao sam plan. Međutim, curica se nije pojavila ni tada. Mislio sam da će ipak pojaviti na jesen te da ću plan ispuniti tada. Ali tada sam otkrio da neću biti jedini koji određuje ocjenu. Naslutio sam problem te sam razgovor s curicom počeo nježno s pitanjima iz osnovne škole. Šutnja je bila odgovor na svako pitanje... i pomalo iznerviran curicu na kraju upitao: *koliko je jedan puta jedan?* I danas vidim ozareno lice kad je curica kao iz topa izrekla – dva!

Događaj se zbio prije četrdeset i više godina. Ne znam je li curica postala primalja i sudjelovala potom u rađanju mnoge dječice pokušavajući majkama olakšavati porod... ali sam siguran da sam tada postao *učitelj*. Nisam više nikada želio osjetiti ono što sam osjetio kada je ozarena curica izrekla broj dva!

Nisam tada ni naslutio da sam zagazio u najsretnije razdoblje svojeg života. Dugo potom sam ulovio misao da me je *Bog pripremao* na čudan način (znate onu o čudnim putovima Gospodnjim) i doveo na mjesto koje je čekalo mene.

Odjednom sam počeo vidjeti učenike u učionicama. Nisam baš pamtio imena, jer učionice su tada bile napuštene (tridesetak i više učenika), ali sam na čudan način „prepoznavao njihove emocije“. Taj nevjerojatni spektar emocija stotinjak učenika i učenica tijekom jednog jedinog dana je neponovljivo iskustvo, ili je ponovljivo na drugi način, već slijedećeg dana. I, htjeli to ili ne, postajete svojevrсни ovisnici.

Možda u prijelazu *predavača* u *učitelja* ne uočavate značajni pomak. Zbog toga navodim ovu digresiju i naglašavam: taj prijelaz je dramatičan. U fizici su ga prepoznali kao *kvantni skok* koji nas odvodi u svijet s novim polazištima. U sustavu obrazovanja odjednom se velebno objavljuje odgoj. Neki vole reći: *shit happens*.

Odgajanje je nevjerojatan proces. U životinjskom svijetu traje onoliko koliko je najčešće majkama potrebno da mladunčad pripremi za preživljavanje i samostalan život. Neki to vole povezivati s instinktivnim radnjama bez emocionalnog učešća. Nisam baš siguran. Valjda će ljudi jednom dokučiti meni prihvatljiviju istinu.

Kad je riječ o ljudima riječ je o procesu s velikim spektrom očekivanja, koji nemjerljivo nadmašuje očekivanja u životinjskom svijetu.

Mislim da se netko dobro zabavljao kad je domislio: *očekivanja su majka svih zajebe*. U području odgoja to je *živa istina*. Jedan od moćnih argumenta za ovu tvrdnju je to što su u proces odgajanja djece uključeni razum, ali bez iznimke i emocije.

Promišljajući svoju novu ulogu učitelja, najprije sam osjetio *žalac u srcu*. Naime, moj kontinuirani proces odgajanja vlastite djece razvodom je naprasno prekinut. Mislim da vam je jasno da je *odgajanje na kapaljku* besmislica.

Prva misao koju sam ulovio ulazeći u učionicu kao učitelj, bila je: nakon što izađem iz učionice svi učenici moraju biti veseli i nasmijani. To je bila želja, rekao bih na razini neispunljivosti.

Ajde mi recite na koji način fizika (područje našeg druženja) može učenike razveseljavati. Tada sam napravio novi kvantni skok. I postao glumac u učionicama!

To je bilo i razdoblje u kojem sam dječicu trebao poučavati samo fiziku. U tom sam području bio uistinu majstor. Početni uvjet sam već definirao. Trebalo je domisliti i način komunikacije s „publikom“.

U svojem učeničkom razdoblju sam u pravilu sjedio u zadnjoj klupi. Profesori su nam skoro bez iznimke svoja mudroslovlja slali sjedeći iza katedre. Izbor zadnje klupe je sada lako prepoznati. Kad me mudroslovlja nisu zanimala, lako sam se prikrio i čitao nekakve „vesterne, ljubice, krimice...“ ispod klupe.

Tada sam u sjećanjima ulovio jednog Vladimira Kirina, profesora matematike, koji nas je u amfiteatru na Marulićevom trgu odvodio u svoj svijet. Bio sam kao i učionicama u zadnjem redu amfiteatra, ali se osjećao kao da sam u atenskom amfiteatru sudjelujući u predstavi koju nam je poklonio Euripid.

Na raspolaganju nisam imao amfiteatar, ali sam za katedrom sjedio jedino dok sam popunjavao rubrike u nekakvoj knjižurini koju su nazivali – dnevnik. Imao sam jasan koridor između klupa. Mislim da su se neki učenici često priupitali, a gdje sada taj tip, jer je ovaj čas bio pokraj mene. Naravno, „na ploči“ sam pokušavao kopirati Kirina. Ispisivao bih nemilice ploču, znajući da učenici neće baš ništa razumjeti (kao i ja njega), ali i to, da će osjetiti moju posvećenost i želju da oni sami otkriju... što ona budala ispisuje – i zašto?

Povremeno bih svrnuo pogled i pokušavao otkriti razinu njihove posvećenosti u sudjelovanja u mojoj predstavi. Zabavno je to da me nitko nije ometao. Kasnije sam čuo priče: profesor zna fiziku... ali *ne zna objašnjavati*.

Nasmijao sam se sjetivši se narodne: *dobiješ na mostu - izgubiš na ćupriji*.

I danas poneki put sretnem učenike koji vele da su se veselili našim druženjima, iako ništa nisu razumijevali. Valjda su uživali u mojoj predstavi. Zanimljivo je i to da su bili „zadovoljni i ocjenom koju sam im predložio“, ali su onako usput dodavali – uvijek ste bili nasmijani i veseli! Ocjenjivanje je još jedan vелеbni zajeb u odgajanju djece u školama.

Tada je uslijedilo razdoblje tzv. *Šuvarove reforme*. Mislim da je „Božji prst“ i u ovom slučaju presudio i ja sam (ipak *svojim izborom, iako je pomoglo* to što ni jedan od starijih kolega nije poželio) uletio u program fizike koji se dramatično razlikovao od postojećih. Recimo samo da se programski broj sati fizike dramatično promijenio (2 sata tjedne nastave pretočila su se preko noći u 5 sati tjedne nastave). Moram dodati i ovo: postojao je samo nekakav načelni program, na razini sveučilišne komunikacije, bez udžbenika koji bi profesorima barem „kupili vrijeme“ u učionicama, prije nego domisle svoje programe.

Moj život se tada dramatično promijenio. Ne zbog jebenih programa, na kojima sam godinu dana radio tri četiri sata dnevno (mimo nastavnih obveza), nego zbog neočekivanog mi procesa koji je proizvela reforma.

Naime, u učionicama sam odjednom počeo naslućivati prisutnost učenika koji od mene očekuju puno više od „puke zabave“. Taj *kvantni skok* u mojem promišljanju sebe je teško opisati. Ja sam ga prepoznao na neobičan način: *jebote, u učionici su mi sada djeca pametnija od mene*.

U tom sam razdoblju već živio filozofiju temeljenu na *živjeti za druge*... Filozofija zapravo u temeljima ima i poruku: ***pomozi svima da realiziraju svoje moći koje još nisu osvijestili***. Pitanje koje mi se tada jasno objavilo je prirodno: *na koji to način mogu pomoći djeci koja su pametnija od mene?*

Promišljajući odgoj naletio sam na tzv. znanost koju nazivaju pedagogija. Valjda je tako i dalje nazivaju unatoč tome što se ne temelji na ijednom egzaktnom zakonu. Tada sam se prisjetio kupovine dviju knjiga iz *psihologije* koje su mi trebale pomoći u ranom odgajanju djeteta.

Recimo da mi nisu pomogle, ali sam tada pomislio da *psihologija* zna više od mene u prepoznavanju pametne djece. Mislim da ste se i vi susretali često s tzv. IQ testovima.

I jbg.-a morao sam izvesti još jedan kvantni skok, ali sada u nepoznato. I zamislite gdje sam pronašao odgovor. Prisjetio sam se Odisejevog odlaska u Trojanski rat. On je svojeg sina Telemaha na skrb predao prijatelju Mentoru. Naravno da sam znao za uobičajena značenja riječi *mentor* u svom okruženju. Propitujući riječ mentor svoje sam značenje pronašao u sportu *life coach* (životni trener).

To je sintagma, koja mi je bila najbliža ulozi koju je Odisej namijenio prijatelju Mentor².

Kad sam dokučio što me čeka nakon novog *skoka*, vratio sam se na početnu tezu: *oni su pametniji od mene!* Većina bi ovu rečenicu intepretirala na natjecateljskoj razini. Pogrešno. Ja sam osjetio silnu odogovornost. Ja sam se nekim čudom objavio u njihovim životu. Bio sam siguran, zapravo, osjećao sam da će ta dječica “uspjeti u životu” (što god to značilo) samnom ili bez mene. Međutim, čim sam u igru uveo osjećaje uvukao mi se “crv sumnje”. Znao sam za neke polemičke stavove o genetskim i odgojnim utjecajima u odrastanju djece. Nisam imao svoje mišljenje o tome, ali sam imao dovoljno iskustava u kojima je tzv. odgoj značajno zasjenjivao silni tzv. genetski potencijal.

Nakon što sam ulovio te misli, bilo mi je “kristalno jasno” koja bi mogla biti moja uloga u našim druženjima. Bila je u nekakvom, nazvao sam ga, *odgojno-muljatorskom području*. Odgojna zasjenjenja nisam mogao otklanjati nekakvim svojim dijagnozama jer bi me pametna dječica lako raskrinkala. A tzv. nuspojava bi bio siguran gubitak njihova povjerenja. A tko god je pomislio i misli dalje da se bez povjerenja može ostvarivati uspješan odgojni proces... u krivu je!

² Zabavna mi je misao, koju sam upravo ulovio, da Mentor Telemaha „nije poslao“ u Trojanski rat.

U ovom sam dijelu spomenuo pedagogiju i psihologiju rezervirano u kontekstu njihova znanstvenog statusa. Upoznao sam ih u razdoblju gimnazijskog obrazovanja. Recimo više onako usput, jer ih nisam mogao prepoznati na svojem planiranom *znanstvenom putovanju*. Mislim da vam je jasno što ovom digresijom želim reći. Riječ je o pokušaju slanja poruke o *pravom učenju*. Pedagogiju i psihologiju sam *izabrao* kao mogući alat u kontekstu ostvarenja svojih ciljeva.

U takvim i sličnim izborima mi se objavilo *interesno učenje*!

I stvorio sam svoj pedagoško-psihološki model. Početni uvjeti su bili:

Moram ih najprije uvjeriti da mi mogu vjerovati!

Čini se da problem nije problematičan, ali ako se prisjetite *kommunikacija* s vlastitom djecom, siguran sam da biste mogli promijeniti mišljenje. Intuitivna pretpostavka (i neka iskustva) mi je bila da se i pametna dječica razlikuju. To me je odvelo do novog problema. Tu sam misao ulovio iz sportskih individualnih iskustava, posebno promišljajući igru koju nazivaju *šah*. Mislim da je svima jasno da svi velemajestori poznaju tajne igre, ali i to da zbog nečega pobjeđuju uvijek isti. Dakle, prirodno je zaključiti da je u igri nešto nepoznato što čini razliku. Naslutio sam da se to nešto nalazi u emocionalnom području. I da djelujući s pozicije *en masse* neću ostvariti cilj. Tada se, opet prirodno, objavio jedini odgovor: moraš upoznati svakog blentu, i prepoznati njegova *odgojna zasjenjenja*. Odgovor sam kasnije prepoznao u nekakvoj metodi koju su neki nazvali *individualizacija*.

Ulovivši tu misao, zaključio sam da je u igri još jedna mi *nemoguća misija*.

Tada sam se prisjetio anegdote povezane s J. S. Bachom. On je nevjerojatan tip, čak je i mene uspio uvjeriti da glazba ima nevjerojatnu moć, ali ga najčešće pamtim(o) po tome što je “proizveo dvadesetak potomaka”. Nije mi bilo teško provjeriti da nijedan od njegovih potomaka nije ostavio “ozbiljne” tragove, recimo, barem u glazbi.

U tom razdoblju (razumijevanja problema) imao sam osvještenu moć da mogu kontrolirati (koliko toliko) komunikaciju s desetak učenika.

Na drugom mjestu sam kao problem prepoznao tzv. *autoritete*.

Mislim da je svima jasno da je riječ o ljudima kojima morate bezuvjetno vjerovati! Ta priča me zbog nečega uopće nije zabavljala. Želio sam jedino da mi pametna dječica vjeruju i da to bude njihov izbor! Mislim da je bilo prirodno i moje daljnje propitivanje autoriteta. Prvi i nedvojbeni autoritet je roditeljski. Drugi su autoriteti s kojima se sučavaju djeca u odrastanju povezani uz školu. U prvom slučaju se čini da je priča temeljena na ljubavi, i da je riječ samo o dvoje ljudi od primarnog značenja u odgajanju. I s pretpostavkom da nesebična roditeljska ljubav najpovoljnije utječe na odrastanje vlastite djece.

U drugom je slučaju ta “nesebična ljubavna povezanost” nevidljiva. Pogotovo kad se autoritativni utjecaji desetak novih ljudi u njihovim životima počnu preplitati.

U razdoblju tzv. adolescencije, u svojem odrastanju, djeca nemaju moći nijansiranja odgojnih inputa. I kreću u pohod rušenja svih autoriteta.

Izbjegao sam problematizirati utjecaj autoriteta Crkve.

Naveo sam početne uvjete.

Budući da sam djelovao u školskom (obrazovnom) prostoru, iskoristio sam mogućnost da najprije objavim svoj ***autoritet znanja***! Naslućivao sam da je to pametnoj djeci jako važno.

Brzo se pokazalo da sam dobro procijenio.

Većina je čak mislila da razumijeva moje poruke s ploče.

Drugi tip autoriteta je u fluidnom području emocija. To područje smještam u područje muljanja. Procijenio sam (iz vlastitog iskustva odrastanja) da je (podsvjesni?) osjećaj nevidljivosti (sebe) u stvarnom svijetu u području u kojem mogu djelovati. Svojom dinamikom bauljanja kroz

učinicu pokušavao sam svakom učeniku poslati poruku da ga vidim! U prvom sam slučaju uspio brzo fascinirati djecu. Duže je trebalo da sebi osvijestim da je izbor stvaranja i “drugog autoriteta” bio uspješan.

Rečenice koje slijede sam stavio u četvrtu stavku. A zapravo je samo tvrdnja o tome koliko su početna polazišta u svemu važna, ako su dobro definirana,

Naime, uslijedilo je moje razdoblje djelovanja u kojem sam osjećao i da sam ptica i da sam riba, te da sam stigao na mjesto koje me čekalo, na mjesto na kojem sam uspio biti ono što sam (valjda podsvjesno?) želio biti.

Promišljajući to razdoblje dugo potom, zaključio sam da sam uspio nešto što nisam “imao u planu”, ali se dogodilo. Procjenio sam da sam uspio aktivirati sve njihove moći i odvesti djecu pametniju od mene, da povjeruju u stvarne moći koje imaju. I da se prepuste svojim moćima i slijede svoju zvijezdu. Uspio sam da *jebena odgojna zasjenjenja* ne utječu dramatično u njihovom (akademsom) odrastanje u tom razdoblju.

Temelje metode koju sam aktivirao pronašao sam u sportu. Opet u svojem iskustvu. Naime, s lakoćom sam se prepoznavao “najboljim u razredu” u nogometu, košarci, stolnom tenisu, a da ne govorim o mnogim atletskim disciplinama... a onda shvatio da su to samo utakmice iz nekih trećih liga. I poželio se prirodno izmjeriti u važnijim utakmicama. Kad sam postao član ASK Zadar (atletski klub), u svojo četrnaestoj godini, brzo sam otkrio ulogu trenera i ulogu svoje osobne posvećenosti i vlastitih moći. Od svojih sportskih učitelja (trenera) naučio sam više nego iz svih pedagoško-psiholoških knjiga. Naučio sam da ću u životu činiti sve suprotno onome što su oni činili. Naime, kad sam uočio što oni čine (drugi razred gimnazijskog školovanja), odrekao sam ih se s osjećajem neuspješnosti, netalemtiranosti... recimo kratko, sjebano.

Paralelne priča se odvijala i u školi. Nemam pojma zbog čega sam se već u drugom razredu “zakačio za fiziku”. Ne pamtim ni to zbog čega sam tada rješavao i rješio sve zadatke iz i danas

žive “žute zbirke”. Znam samo da sam rekao profesoru da bih se želio izmjeriti na natjecanjima iz fizike. Pokazalo se da me nije uopće čuo. Nije me prijavio kao budućeg sudionika natjecanja.

Slična se priča dogodila krajem prvog razreda gimnazije. Već sam naveo svoju samozatajnu ovisnost o čitanju, ali i traume javnih nastupa. I tada je pisanje školskih sastava (četiri godišnje) bilo u temeljima poznavanja jezika koji smo učili i u kreiranju ukupne ocjene. Budući da iz “usmenih provjera” nisam očekivao ništa, pomislio sam da bih u “pisanom izričaju” mogao popraviti ukupni dojam. Pokazalo se da nisam uspio.

Međutim, kako to biva, u Zadru se objavio natječaj za kratke priče. Zadane teme su bile tipične u svim vremenima. Tada su bile povezane uz prethodna ratna zbivanja, a prva nagrada je bio odlazak na Tjentište (15 dana). Pokazalo se da sam na Tjentištu proveo 15 dana.

Pokazalo se i to da je profesor, koji je potom naslijedio profesoricu, od mene tražio da javno čitam svoje školske sastave.

Sljedeće godine sam tih 15 dana na Tjentištu poklonio nekome.

Profesorici baš nikada nisam zamjerio. Bila je ono što jeste u “umjetničkom doživljavanju tekstova koje je čitala”. Nećete vjerovati, ali sam ja već tada znao što bih trebao pisati da dobijem “bolju ocjenu”. Ali me to nije uopće zanimalo. Razlog je zabavan, i na razini moje vlaške kulture koja me obilježila. U toj su kulturi su svi oni koji su se objavljivali na “umjetnički način” dobivali etiketu – *pičkica!*

Naravno je da nitko u razredu nije imao pojma o razlogu mog boravka na Tjentištu.

Profesoru sam dugo zamjeravao. Ali danas sam siguran da mu trebam zahvaljivati jer mi je pokazao put na kojem sam otkrivao i otkrio djelić sebe.

Ne znam što bi vajni psiholozi i drugi tzv. stručnjaci mogli pronaći u ovim rečenicama. Ja samo znam da sam uporište za novi život pronašao u *živjeti za druge je smisao života!*

U digresiji sam najavio smjer kojim sam krenuo. Pokazalo se da je to postalo otvaranje još jednog meni nepoznatog područja. Naime, poželio sam dječicu (koja su bila prva u selu) odvesti na druge terene (u *premijer ligu*). A nisam imao pojma što se na tim terenima događa.

Usljedio je proces prikupljanja podataka o natjecanjima. Ne sjećam se više, ali je prvi korak bio da upoznam natjecateljske izazove s kojima bi se suočavala (sada) moja dječica. Danas se čini lakim rješavanje tog problema. Jer mreža nam sve dostavlja.

Najveći problem mi je tada bio u prikupljanju zadataka s prethodnih natjecanja, Rješenja zadataka s natjecanja nam nisu bila dostupna pa sam se morao upustiti u potragu za rješenjem, ali i u potragu za odgovorom na pitanje “što je pjesnik želio reći” kreiranjem tog zadatka.

Recimo da sam i taj izazov uspješno odradio.

Moja dječica su u pravilu ostvarivala svoje potencijale a pri tom postajala vidljiva i u premijer utakmicama (državni prvaci i slično).

Dokučio sam puno toga u tom razdoblju posljedica čega je bilo moje upuštanje u prijevod jedne velebne ruske zbirke zadataka iz fizike. Kad sam krenuo u projekt, polazište je bilo “perverzno”. Ruski jezik nisam poznavao. Jedno uporište sam imao u poznavanju ćirilice pisma, razumijevanje fizike i debeli rusko-hrvatski riječnik.

Recimo da se u Hrvatskoj tada objavila *Zbirka zadataka*

To je bio moj pokušaj da pametnoj dječici otvorim područje u kojem mogu otkrivati svoje moći bez utjecaja nekakvih autoriteta. Nisam imao priliku dokučiti koliko je taj pokušaj bio uspješan jer je u Jugoslaviji i Hrvatskoj uslijedilo dramatično ratno razdoblje.

O tom su se razdoblju očitovali svi hrvatski povijesničari, naravno političari, čak i književnici. O povijesničarima i političarima sam ponešto rekao. Priča koja slijedi samo je moja. I na svoj način je snažno obilježena politikom, sujetom i glupošću.

Regionalni susreti i natjecanja

Riječ je o svojevrsnom nastavku promišljanja pametne djece i traženja načina da im osiguram što bolje uvjete za razvoj njihovih potencijala. Prvi korak sam uspješno odradio. Uspio sam uvjeriti zadarske moćnike da darovitu djecu stimuliraju financijski kao “posebnu kategoriju”, neovisnu o finacijskoj moći roditelje. Želio sam djeci poslati poruku da je njihova darovitost vidljiva u Gradu i na takav način. I nastao je prvi Pravilnik o stipendiranju darovite djece u Jugoslaviji. Recimo, da je to bio prvi korak.

Moram dodati i ovo. Naime, može vam izgledati smješno, ali *ovisnicima o stvaralaštvu* novac je zanemariva stavka u motivacijskom dijelu. Važna je u ovom razdoblju njihova odrastanja samo na razini prepoznavanja (vidljivosti) sebe u stvarnom svijetu.

Recimo da sam tu misao ulovio promišljajući Tesline životne izbore.

Model budućeg djelovanja sam pronašao u vlastitom mladenačkom sportskom iskustvu. Naime, već sam spomenuo svoje razdoblje treniranja nekih atletskih disciplina, iz čega sam naučio kolika i kakva je uloga trenera u tom razdoblju. Mislim da je jasno da sve sportove neizostavno prate natjecanja, ali rijetki znaju koliki je trud uložen u pripremanju za prvo javno mjerenje. Zato navodim podatak: pripreme počinju krajem kolovoza a “proljetni kros u Maksimiru” se objavljuje krajem ožujka sljedeće godine. Onima koji nešto znaju o motivaciji, jasno je što se sve može dogoditi u tom razdoblju. Da nema zabune, svaki tzv. trening bio je u trajanju od najmanje dva sata dnevno, šest dana u tjednu.

Promišljajući natjecanja (iz fizike) prepoznao sam isti problem. Naime, pripreme bih počinjao polovicom listopada (5 sati tjedne nastave, uz dodatak dva tri sata vikendom), a prva mjerenja su se objavljivala tijekom veljače.

Brojevi koje sam naveo su mi jasno govorili da nisam toliko moćan da bih mogao motivaciju dodatno povećavati. I javila se zabavna misao. Moram premostiti, izvjesnu “motivacijsku

rupu”. Odgovor sam pronašao opet u sportu i domislio novo (vaninstitucionalno) mjerenje, koje bi prethodilo službenim mjerenjima. U atletici su se u više navrata prije krosa održavali tzv. mitinzi (lokalnog značaja, više kao neka provjera).

U razdoblju koje je prethodilo ovome upoznao sam prekrasne profesore jebivjetre (u koje ubrajam i sebe), i u velikoj mjeri istomišljenike. Pokrenuli smo Regionalne susrete i natjecanja iz fizike. Uskoro se dogodio prvi susret krajem osamdesetih prošlog stoljeća.

U ovom trenutku se objavljuje jedan od najvećih problema u realizacijama sličnih projekata. Riječ je o tzv. organizaciji.

Budući da sam pokrenuo ideju preuzeo sam i odgovornost realizacije. Zabavno je, ali i u tom dijelu sam odgovor pronašao u svojim sportskim iskustvima. Naime, u zgodi koju sam naveo (atletski susret i natjecanje osnovnih škola, pod pokroviteljstvom *Malih novina* održan je u Sarajevu). Sestra, ja i svi zadarski natjecatelji bili su smješteni u obiteljima, koje su ih rado prigrlile. Mene je prihvatila jedna, danas bi je nazvali muslimanska obitelj. Imao sam tada 14 15 godina. Valjda i zbog tog (razdoblja, silno obilježenog emocijama) taj događaj zauvijek pamtim. Recimo kratko, prvi put u životu sam se tada osjećao kao princ.

Nastavljam.

Nekim čudom sam uspio uvjeriti ravnatelja da prihvati organizaciju prvih Regionalnih susreta. Uspio je animirati dovoljno roditelja da par dana ugoste dječicu iz dalmatinskih “vukojebina”.

Nakon toga ništa više nije bilo kao prije.

Pokrenut je proces “natjecanja” između briljantnih profesora. Taj efekt nisam imao ni u primislima. Još uvijek ga promišljam ne trudeći se da pronađem nekakvu (opću) istinu, jer sam otkrio svoju.

Naime, dogodilo se to da su se profesori počeli otimati za “organiziranje” budućih susreta. I daleko su nadmašivali organizaciju prvog susreta u Zadru. Najprije su uvjerali “lokalne vlasti” da im je u interesu da pokriju većinu troškova organizacije, a onda su si dali maha na mnogim osobnim mjestima.

Rekao bih da je to bilo jedno od najsretnijih razdoblja mog “profesionalnog” života.

Podatke koje ću sada navesti, namjerno navodim.

Naime, moja uloga je u razdoblju koje je uslijedilo bila je zanemariva. Prekrasni profesori su, u nekoliko godina, koje su uslijedile, promijenili ishode koji su pratili “državna i međunarodna natjecanja”.

Već se nakon par godina broj “državnih nagrada iz fizike” počeo seliti u Dalmaciju. Mislim da je to i sada lako provjerljivo. Zagreb je do tada “uzimao” nagrade na razini 80%. Zabavan je i podatak da je i “pola ekipe” za olimpijske susrete bilo iz Dalmacije.

U digresiju namjerno stavljam i ovaj podatak. Razdoblje o kojem pričam (razdoblje djelovanja mojih profesora) bilo je obilježeno dramatičnim ratnim zbivanjima (u velikoj mjeri u Dalmaciji), a oni ni jednog trenutka nisu ni pomislili da odustanu.

Nisam nekakav čarobnjak, ali kad sam osjetio “moć mojih jebivjetara”, ulovio sam misao: moram im se nekako zahvaliti i omogućiti im da svoje potencijale objave i “medijski”. Prostor sam otkrio u postojanju samo jednog školskog časopisa koji je pokrивao matematiku i fiziku. Pomislio sam da je vrijeme stvaranja časopisa samo za fiziku, u kojem bi oni mogli bez zadržke objavljivati sebe.

I nastao je *Svijet fizike*, časopis posvećen samo fizici.

Danas sam siguran da je u tom trenutku počela priča o *ubijanju Bambija*.

Ubijanje sam naslutio prije objavljivanja prvog broja.

Naime, svi su suradnici (iz Splita) neposredno prije objavljivanja prvog broja, otkazali suradnju. Riječ je o ljudima “od formata” (s fakulteta), ali i onima koji su ostavili jasne tragove u srednjoškolskom obrazovanju.

Nedugo potom sam otkrio da je krenula (politička, naravno) priča o “splitskom orjunaštvu”, i svi su se Splićani usrali k'o grlice.

Naravno je da sam popizdio, ali budući da sam već imao “gotov proizvod”, Splićane sam “odjebao” i vratio u Zadar.

Ovu digresiju posvećujem Juliju. Recimo blago, Julije je bio “ekstremni autor” u nekakvom HDZ objavljivanju (časopis na razini negdašnjeg *Komunista*). Družili smo se u stanu njegovog susjeda, Srbina (nazovimo ga Miki), koji je dobio otkaz, kao metereolog na zadarskom aerodromu. Nedugo potom etiketiran je čak kao onaj koji “srpskim snajperistima” dostavlja podatke.

Obožavam ove naizgled “paradoksalne” zgode.

Kad sam Juliju pojasnio svoj problem, samo je rekao: nastavi! I *Svijet fizike* je ugledao svjetlo dana. Grad je godinu potom preuzeo financiranje časopisa.

Učinilo mi se da sam postigao nemoguće.

Međutim, nisam tada znao kolika je moć politike, ali još više sujete. Naime, nekoliko godina potom *Svijet fizike* je prestao postojati.

U druženju s Julijem (spomenut ću ga još jednom kasnije u istom kontekstu) shvatio sam da ljudi imaju najmanje dvije dimenzije. Kod Julija sam prepoznao istinsku *dobrotu*, na prvom mjestu, ali i istinsku ljubav *prema domovini*.

To je problem koji sam naslutio i kod svojeg oca.

Uspoređujući ih (na razni *omen est nomen*), zaključio sam da je Julije imao silnu prednost, jer on je jasno prepoznavao svoj *hrvatski identitet*, i njemu davao prednost u svojim izborima. Počesto na svoju štetu, ali još više na štetu svoje obitelji.

Nakon ove “paušalne” tvrdnje, moram reći da sam, nekim čudom, upoznao njegovu krasnu obitelj. I danas pamtim dragu mi Zlatu (njegovu samozatajnu ženu), I, neću nabrajati...

Recimo da njihovu kćer, moja sestra koja živi u Mladenovcu, smatra jednom od najboljih ljudi (prijateljica) koje je srela u životu. Često se i danas čuju.

Ovu sam diigresiju ispisao da sebi i vama postavim pitanje: *što je uopće dobrota, a što je zlo?*

Sujeta

U trenutku kad sam ispisao “sujeta”, zaključio sam da nisam spreman otvoriti tu temu...pa sam s Endijem krenuo u šetnju (da temu promislim). I kako to biva kad se “uključiti prst Gospodnji”, zaustavi nas jedna meni nepoznata žena. Oslovi me imenom s pitanjem, jesam li to ja? Pokazalo se da smo se prije tridesetak godina družili na instrukcijama (vjerojatno ne više od desetak sati), a ona mi reče da sam je tada spasio.

Priča je potrajala još neko vrijeme, a kad sam poželio “ići dalje”, mala je naš oproštaj zamislila u zagrljaju. I odradili smo zagrljaj.

Čini se da tragove ostavljamo na mnogim mjestima, ali i to da je itekako važno tko ih i kako čita.

Sujeta ili nešto drugo

Nakon što je Julije *Svijetu fizike* osigurao (makar kratki) boravak na svijetu, dogodilo se ono što sam naslućivao da bi se moglo dogoditi. Profesori fizike su dobili područje u kojem su se mogli objavljivati i na drugačiji način. Tada sam bio jedan od urednika časopisa i doslovno

činio sve da se svaki pristigli prilog objavi. I već nakon prve godine se pokazalo da je časopis postao “financijski samoodrživ”.

Promišljajući razdoblje koje je uslijedilo, naslućujem da su pokrenuti procesi puno ozbiljniji a sada ih mogu nazvati i institucijski. Posljedice su bile da su nam “lokalne zajednice” sve slabije počele bivati pri ruci. Razloga je bilo i previše da se opravda njihova financijska nezainteresiranost. I dalje je trajao rat.

Recimo da su su Regionalni susreti i natjecanja i *Svijet fizike* neprimijetno nestali s hrvatske scene.

Moram sada navesti što se potom dogodilo. Navest ću samo svima lako provjerljivo.

Hrvatsko fizikalno društvo je “bankrotiralo”. Matematičko fizički list, jedini časopis koji “pokriva” školsko područje fizike, makar skromno, nestaje sa scene. Danas samo vegetira.

Na državnim natjecanjima iz fizike, u svim razrednim kategorijama, na popisu će te lako prepoznati desetak i više natjecatelja iz zagrebačkih škola (od dvadesetak pozvanih), a na popisu nagrađivanih možete lako uočiti da je postotak nagrađenih učenika na razini 80% sa zagrebačkog područja.

Sada se samo zabavljam u nastavku.

Ova priča me podsjeća na svima poznatu, nazvat ću je Mamićevu, sportsku priču. Ne znam sjeća li se itko prvaka Hrvatske u nogometu, koji nije bio Dinamo, nakon objavljivanja demokratske Republike Hrvatske. Istina je da je Mamić kasnije prepoznat kao “lopina”, ali je nekim čudom Dinamo i ove godine osvanuo kao prvak države u nogometu.

Posljedicama takvog djelovanja svjedočimo dnevno i ekstremno.

Na velika su se vrata objavile tzv. navijačke skupine. I rekao bih, postale neizostavni dio državne populističke, tzv. demokratske politike.

Mogao bih nabrajati do Sudnjeg dana posljedice proizvedenog stanja u društvu, ali ću samo reći, dogodila se polarizacija društva.

Vraćam se natjecanjima iz fizike (više ih ne nazivam susretima).

Prije par godina me prijatelj zamolio da pomognem njegovoj curici u pripremanju za natjecanja. Dugo nisam bio u tom svijetu, pa sam s rezervom prihvatio suradnju. Mislim da mi je pokretač bila misao: idem vidjeti što se sada događa u tom svijetu.

Recimo da sam sustav natjecanja iz fizike prepoznao na način da nisam nikako prepoznavao “ni glavu ni rep” u sustavu. A kad sam u jednom zadatku pročitao “*napon u točki B*” – raspao sam se. Kasnije sam otkrio da je taj sustav kreirao “najpametniji Hrvat” u Hrvatskoj.

Da nema zabune, sve ispisano je lako provjerljivo.

Možda sam vas malo previše davio, ali budući da je ovo moja potraga za svojim identitetima, ovaj detalj sam morao ispisati.

Nakon ispričane digresije uspio sam artikulirati misao, koju sam prije samo naslućivao: fizičari (pravi znanstvenici, koji tragaju za tajnama Svemira) su samo ljudi, ali kad postanu *impotentni* u znanstvenoj potrazi i krenu u druga područja “arbitriranja”, postaju destruktivniji od tzv. atomske bombe.

Naziv ove teme sam imenovao *Sujeta ili nešto drugo*. Nisam zapravo znao koji bih zaključak mogao na kraju osvijestiti. Sujetu sam stavio na prvo mjesto, jer sam u nazivniku prepoznao “jednog tipa” s kojim sam osobno imao “razilaženje u stavovima”. Taj tip je tada bio “gospodar obrazovno-pedagoškog područja fizike”. Pokazalo se da su se “moji stavovi” pokazali ispravnima, i na neki način “kompromitirali njegov autoritet”.

Tada sam počeo promišljati sujetu kao pokretač.

Sujeta: izražena briga za ego, pretjerana briga za vanjske znake svoje vrijednosti; taština, ispraznost...

Mislim da je lako domisliti i dosege motivacije iz tog područja. Riječ je naravno o „moćnosti djelovanja“. Moć je oduvijek bila vezana uz kontekst funkcija koje se obnaša, te mi nije bilo teško prepoznati utjecaj „tog tipa“ na razini pokušaja u blokiranju pokretanja časopisa. Međutim, pri ubijanju Regionalnih susreta i natjecanja, njegova moć nije imala taj doseg. Zbog toga sam u nazivu dodao ili nešto drugo.

Naravno je da odgovor nisam ni pokušao tražiti.

Ali sam ipak naveo svima lako provjerljive podatke, s kojima sam vas pokušao uvjeriti da je uistinu postojalo nešto drugo.

Na ovom sam mjestu konačno otkrio zbog čega je netko ispisao *nomen est omen*. I preveo sebi: nas (funkcija, nomen) uopće ne zanima što vi činite (vaš omen)...

Ovu priču sam naslovio s *omen est nomen* pokušavajući s tog polazišta krenuti u potragu za svojim identitetima. Međutim, nakon ispisanih rečenica, dokučio sam da je ta sintagma u temeljima procjena svih sustava. Narod je tu mudrost prepoznao na ratnički način: na kraju se broje mrtvi!

Drugo ubijanje Bambija

U razdoblju koje sam naveo, još uvijek sam “bio mlad” i pomislio da još imam snage da krenem drugim putem. Osnovao sam privatnu gimnaziju.

Mislim da lako možete prepoznati moje motivacijske okidače u toj rečenici. U temeljima je bila misao: ja sam učitelj i mentor. Meni su roditelji uputili (s vjerom) svoju dječicu na odgoj i obrazovanje.

Tu misao sam dugo promišljao u traženju novog puta (djelovanja).

Naime, roditelji bez iznimke “šalju djecu u škole” uz pretpostavku da “škole” znaju sve i o odgoju i obrazovanju.

Budući da sam u tom sustavu (odgoja i obrazovanja) proveo dovoljno vremena dokučio sam puno više od tog roditeljskog polazišta. Zbog toga mi je prvo polazište bilo: naš školski sustav, možda “zna” sve o odgoju i obrazovanju, ali djeluje na neki čudan način. Često sam lovio misao da sustav djeluje “svijesno” s polazišta da svaku dugačijost treba eliminirati!

Sada se još jednom zabavljam pokušavajući vam poslati poruku da je “tu priču” davno prepoznao jedan (tiranin) Hijeront (tko je on pokušajte otkriti na mreži, lako je).

U jednoj anegdoti Hijeront je pjesniku Simonidu pokušao pojasniti umjetnost vladanja. Pjesnika je odveo u žitno polje sa srpom u ruci. Nije zborio, ali je pjesnik svjedočio da je Hijeront najveće klasove žita srpom pretvarao u najmanje.

Neki filozofi su se o takvoj poruci i očitovali. Ja vama prepuštam zaključivanje.

Moje mišljenje je, recimo idiotsko: ništa nam novo, jer tome svjedočimo svakodnevno.

Jesu li to novi tirani (moćnici, kako ih danas nazivaju) načine svojeg vladanja naučili od Hijeronta, potpuno mi je nevažno, ali je očito (meni) da problem vladanja (narodom, pukom, rajom...) oduvijek postoji. Naravno, samo za one koji vladaju (moćnike).

Temelje svoje škole našao sam u tvrdnji svima poznatog psihologa: ***odgoj utječe na obrazovanje, te da obrat ne vrijedi!*** Recimo da se nakon pet šest godina djelovanja škole objavio “financijski samoodrživ sustav”, a nakon desetak godina djelovanja objavili su se i velebni obrazovni rezultati. I za to je lako pronaći dokaze.

Mene ipak najviše raduju rečenice bivših učenika koji u susretima to razdoblje vole spomenuti kao najsretnije razdoblje u školovanju.

Ubijanje Bambija sam tada jedva preživio.

FUGI

Glasser je često navodio primarne ljudske potrebe: *preživljavanje, moć, ljubav, slobodu i zabavu*. U prethodnom životu sam, bez iznimke, propitivao samo zadnje četiri primarne potrebe. U prvom pokušaju su mi bile u samorazumljivom području. Međutim, ispisujući *Lekcije ...* otkrio sam *omen est nomen* u definicijskom smislu. Recimo da me prvi pokušaj racionalnog (prema logičkoj definiciji definicije) definiranja nečega što nazivamo *ljubav* sveo na zaključak: nemoguća misija! Isto se dogodilo sa *slobodom, moći i zabavom*.

Tada sam se upitao *tko tu koga zajebava?*

Nakon toga sam prvi put obratio pozornost na *preživljavanje*. Do tada sam mislio da je ta priča vezana prije svega u životinjski svijet. Zabavno je to što sam upravo u tom razdoblju naletio na prekrasne dokumentarce u kojima medvjedica, lavica, vučica, vidra, ... pripremaju svoju dječicu za *preživljavanje* u stvarnom svijetu.

Primijećujete da su uloge očeva u ovim slučajevima zanemarive (tako je bilo i u filmovima, iako je bilo i primjera u kojima se očevi itekako uključuju u proces).

Preživljavanje u životinjskom svijetu ima značenje, prije svega, u održavanju vrste. U svijetu ljudi to je naizgled potreba koja nema logičko uporište. Jer ljudska vrsta je postala više nego naporna u lakoći preživljavanja, te je počela i samu sebe uništavati. Zbog toga sam tu „primarnu ljudsku potrebu“ potpuno ignorirao.

Međutim, suočen s vlastitim nastavkom života najprije sam se upitao: ima li smisla (i svrhe) nastavljati življenje, kad sam već vidio sve što je „suđeno“ vidjeti čovjeku. Tada sam ulovio misao: *ajde dovrši ovu priču, pa poslije razmišljaj o tom pitanju*.

Svoj nastavak življenja utemeljio sam na svima poznatom: ti si samo zrnce prašine u Svemiru (i Svemiru ljudi). Nisi ni prvi ni zadnji s iskustvima koje si naveo. Pokušaj svoje odgovore pronaći u životima ljudi koji su živjeli puno prije tebe.

I evo nas na tom putovanju.

Troja, stvarnost, mit i inspiracija

Najstariji ostaci Troje svjedoče o tisućljetnoj isprekidanoj naseljenosti lokacije koja je počela oko 3000 godina pr. Kr. Arheološka istraživanja ukazuju na 10 do 12 različitih slojeva grada, što znači da je grad uzastopce iznova građen i razaran. Lokacija grada vjerojatno je pažljivo odabrana s obzirom na to da nadzire tjesnac Dardanele (Helespont). Vladari grada mogli su nadzirati promet prema Crnom moru te sudjelovati u trgovini ili naplaćivati prolaz. Oko 2500. g. pr. Kr. grad je proširen i okružen zidinama.

Arheolozi nisu složni u tome je li Homerova Troja zapravo isto mjesto kao i današnja arheološka lokacija Troje. Arheološki iskopi pedesetak građevina i drugi nalazi na širem području ukazuju da je Troja bila značajan grad brončanoga doba. Pougljeni ostaci i nalazi kostiju u sloju *VII a* ukazuju na to da se ratni sukob oko 1180. g. pr. Kr. vjerojatno dogodio.

No, Homerov ep koji sadrži opise bogova i heroja teško može poslužiti kao povijesni izvor.

Dijelovi možda odgovaraju određenim ratnim zbivanjima koja su tijekom vremena uvećana. Arheološki nalazi ukazuju da je Troja u to vrijeme mogla imati zidine do 9 metara visine i da je vjerojatno mogla izdržati određenu opsadu. No, opsade su u to vrijeme mogle trajati nekoliko mjeseci, ali sigurno ne deset godina kako opisuje Homer. Drugi nalazi napuklog kamenja ukazuju na to da je mogući razlog osvajanja zapravo potres koji je naćeo zidine, a napadaći su iskoristili pogodnu priliku. (Google)

Mit

Euridika, Adrastova kći, rodi Ilu sina Laomedona...

Ovoj rećenici prethodile su mnoge koje je ispisao R. Graves u svojim *Grćkim mitovima* u kojima je isprićao priću o osnivanju Troje. Koga zanima, *Grćke mitove* odmah u ruke.

Mene je dugo zbunjivao naziv Homerove Ilijade u kojoj su se nizale priće o Trojanskom ratu i osvajanju Troje. U toj sam rećenici otkrio zašto je prića o Trojanskom ratu nazvana Ilijada. Il

je bio otac Laomedona, a prvi grad koji je osnovao na mjestu Troje zvao se *Ilij*. Priznajte da neke zagonetke imaju jednostavna rješenja.

Priču počinjem s Laomedonom i razdobljem koje nazivaju *herojska vremena*. Nadam se da vas neću razočarati kad kažem da je riječ *heroj* bila tada u značenju imenovanja sinova začelih između ljudi i bogova. Neki ih nazivaju i *polubogovi*.

Laomedon je bio čudan tip. Zbog nečega je umislio da je jednak bogovima. I dogodilo mu se što jeste, jer bogovi rijetko praštaju. Jednom je zgodom odlučio Troju zaštititi silnim bedemima. Ta odluka je povijesno zanimljiva, jer do tada Ilij nije imao potrebe za štićenjem grada bedemima. Zanimljiva je kad se prisjetimo Krete, kojoj bedemi nikada nisu bili potrebni, jer su mnogi brodovi kojima su vladali Sredozemnim morem, bili bedem jači od kamena. Što se događalo tada u tim *pretpovijesnim* vremenima može se samo naslućivati.

Pokazalo se da su Posejdon i Apolon, nakon neuspješne pobune bogova, bili za kaznu zaduženi za gradnju trojanskih bedema. Međutim, kako to biva, i bogovi (moćnici) ponekad ulove pametnu misao. Zaključili su da bi bedemi koje izgrade bogovi bili neprelazni, a Troja neosvojiva. I smrtnika Ajaka pridružili su bogovima.

Apolon je zvucima svoje lire poslagivao kamenje u bedem, dok su Posejdon i Ajak marljivo, kamen po kamen ugrađivali u svoj dio bedema.

Laomedon im je obećao bogate nagrade, ali je bio samo čovjek koji se s lakoćom odriče časti. Prekršio je obećanje. Uslijedila je božanska osveta. Apolon je poslao kugu u grad, a Posejdon morsku neman. Proročišta Laomedonu potom objaviše da će Troja opstati ako žrtvuje svoju kći Hezionu i na taj način umilostivi bogove.

Ne znam postoji li teža kazna za roditelje. Čini se da je bogovima bila omiljena, jer ako se prisjetite priče o Perzeju, Andromedi i njezinim roditeljima (Kefeju i Kasiopeji), priče o Friksu, Heli i zlatnom runu, a potom i priče o Agamemnonu i Ifigeniji, te o Abrahamu i Izaku... morate se upitati – zašto?

Pokazalo se da su Heraklo i Telamon, Ajakov sin, vraćajući se iz rata s Amazonkama, ugledali Hezionu prikovanu za stijenu uz more. Heraklo je oslobodio Hezionu, a potom reče Laomedonu da će ubiti morskog neman koja pustoši Troadu ako mu Laomedon daruje svoje besmrtnne konje. Pokazalo se da je Heraklo s Laomedonom prošao poput Apolona i Posejdona. Njegova osveta je bila pogubna za Laomedona i njegovu obitelj. Razorio je Troju, udarivši na bedeme koje je gradio Ajak. Na životu je ostavio samo malog sina mu Podarka, kasnije poznatog nam kralja Troje Prijama. Heziona je postala *inoča* Telamonu, kojeg susrećemo u Ilijadi i pamtimo kao oca grčkog ratnika, velikog Ajanta.

Ilijada

Ilijada i Odiseja su nastajale u razdoblju osmog stoljeća prije Kr. Recimo, četiri stoljeća poslije Trojanskog rata. Tih nekoliko stoljeća prije Homera povijest pamti i kao *grčki mračni vijek*.

Nakon trojanskog rata (oko 1200 g. pr. Kr.) slijedi *grčki mračni vijek*, do 8. st. prije naše ere.

Mračni vijek ili ***mračno doba*** izraz je kojim se, najčešće kolokvijalno, označava period pisane povijesti koji karakterizira nedostatak pisanih izvora, odnosno nedostatak tragova koji bi ukazivali na razvoj ili kontinuitet kulture i civilizacije na nekom području. Mračno se doba, stoga, najčešće koristi za opis situacija u kojima su civilizacije i države propale uslijed ratova i prirodnih katastrofa, a što je za posljedicu dovelo do "regresije" ljudske kulture na "nižu", odnosno "barbarsku" razinu i gubitka vještina kao što je pismenost. Izraz "mračno doba" prvi je u 14. vijeku koristio talijanski renesansni pjesnik Francesco Petrarca.

Ovo razdoblje volim uspoređivati s razdobljem *europskog mračnog srednjeg vijeka* koje je uslijedilo nakon mnogih križarskih ratova, i na zabavan način uzimati kao *povijesni dokaz* (indiciju, naravno) postojanja grčko-trojanskog rata. Naime, pokazalo se da je osvajanje Troje bila prva grčka *Pirova pobjeda*. Grčki su *polisi* nakon rata ostali bez svojih kraljeva i nastupilo

je razdoblje bezvlađa. Povijest nam kaže da su u razdoblju potom uslijedile grčke kolonizacije. To je također jedna zabavna i nevjerojatna priča.

Moja priča o Troji

Nekada davno, na popisu lektire, za peti razred osnovne škole, obvezno štivo su bile *Priče iz Ilijade i Odiseje* (ŠK, Zagreb 1975., priredio Ivan Kovačić). Ja je u svojem odrastanju u toj dobi nisam imao u rukama, ali sam tada naletio na *Najljepše priče klasične starine* iz pera Gustava Schwaba. I zauvijek ostao u tom svijetu.

U gimnazijskom razdoblju susreti s Ilijadom i Odisejom bili su obvezujući, a to me nije veselilo. Jer bili su dio lektirnog popisa i svrstani u književnost (epsku poeziju). Interpretacija epova bila je jedino u rukama profesora hrvatskosrpskog jezika pa sam morao učiti nekakve heksametre, ritmove... Mislim da baš zbog toga nikada nisam pročitao ni Ilijadu ni Odiseju do kraja.

Pamtim kao da je jučer bilo, da bi nam učitelji u osnovnoj školi, nakon čitanja neke priče za domaći rad zadavali: *prepričajte štivo*. Tada mi ništa nije bilo jasno, jer *što ja to mogu prepričavati, kad je sve jasno ispisano?* Dugo mi je trebalo da dokučim silnu moć u vlastitom prepričavanju priče. U tom procesu se neizostavno povezujete s autorom priče, ali još više sa sobom i svojim emocionalnim doživljajem teksta.

Mislim da to danas nazivaju tzv. *esejima!* (sada već poznata hrvatska *ružna riječ*).

Ilijadu i Odiseju sam od tada stavio u „file“ književnosti koju čitam s naporom, jer sam otkrio da bih nakon pročitanih desetak stranica shvatio da ih jedino uz silan napor mogu prepričati. Tada sam shvatio i Gustava Schwaba i Ivana Kovačića koji su prepričavajući Ilijadu i Odiseju za nas, nas zapravo pripremali na nevjerojatnu pustolovinu čitanja Ilijade i Odiseje. Međutim, kako to biva, moja odbojnost prema čitanju Ilijade i Odiseje potrajala je do danas, jer mi je hrvatski jezik s početka 20. stoljeća činio putovanje slabo prohodnim. U čemu je problem dokučio sam čitajući Vergilijevu *Eneidu* u prijevodu Bratoljuba Klaića. Siguran sam da je nisam ispuštao iz ruku do zadnje stranice. Tada sam dokučio i silnu moć posrednika u tzv. *transferu*

znanja. Brzo sam ih prepoznao u našim učiteljima tijekom školovanja. Recimo blago, rijetki su me u komunikaciji pokretali u smjeru sumnje i znatiželje, ali i tzv. *transfer znanja* činili ugodnim i razumljivim.

Najveća trauma u susretu s hrvatskim jezikom bila mi je s Petrom Hektorovićem i njegovim *Ribarom*. Ribar je bio na lektirnom popisu, a ja tada bio još uvijek „odgovoran učenik“. Prestao sam ga iščitavati kad sam ulovio misao: *koja budala nam je ovo uvalila (i zašto?)*. Trauma je potrajala dok, nakon desetak i više godina, nisam naišao na luksuzno izdanje *Ribara* s prijevodom na suvremeni hrvatski jezik. Ali opet sam se upitao što je to velebno u Ribaru. A kad sam čuo da je snimljen i film, pomislio sam: *ipak ste malo pretjerali*.

Možda se vama ova moja tvrdnja čini pretjerana, ali ako vam na um naleti tzv. arhaični (i jedini) hrvatski prijevod Ilijade i Odiseje, iz pera besmrtnog T. Maretića, možda bi mogli promijeniti mišljenje. Naime Tomo je svoje prijevode ispisivao na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, a nitko se do sada nije usudio napraviti prepjev njegova prijevoda na tzv. hrvatski standardni jezik.

Nekako naslućujem da je tu negdje i početak hrvatskog anatemiziranja grčke mitologije i grčke kulture temeljene na istoj, jer ako nam je *Ribar* važniji od *Ilijade*... uistinu imamo problem.

Ne tako davno sam otkrio od novih odgojno obrazovnih stručnjaka da postoje tri tipa učenja: ***formalno***, ***neformalno*** i ***informalno***. Recimo da sam naslućivao značenja prva dva tipa učenja, a potraga za značenjem informalnog tipa učenja potrajala je. Tada sam se nasmijao istinski na pitanje koje se prirodno objavilo: na koji način se u „diplomi“ (formalnom dokumentu o nekakvom znanju) objavljuju neformalni i informalni tipovi učenja. Mislim da vam je odgovor jasan.

Ove rečenice sam ispisao kao pripremu za neke argumentacije koje će uslijediti. Vraćam se u stvarni svijet.

Prvi sam put izmilio iz mog bajkovitog svijeta na uvodnom satu profesora dr. sc. Z. Bana (opća i anorganska kemija, prva godina studija fizike), kad nas je profesor, šeret kakav je bio,

upitao: *zna li netko kako je element Niobij dobio ime?* Šutnju u učionici sam sa zebnjom prekinuo i drhtavim glasom kratko spomenuo grčku princezu *Niobu*. Profesor je nastavio svoju motivacijsku priču, možda me upamtio, a možda i nije (ipak vjerujem da jeste, jer sam na kraju kolegija dobio prolaznu ocjenu). Međutim, nedugo potom sam „otkrio“ da su me moji kolege i kolegice počeli doživljavati ponešto drugačije nego ranije. Zaključak koji sam tada podsvjesno dokučio je zabavan: ***klasično obrazovanje ima silnu moć u društvu!***

Mit i stvarnost

Moja ovisnost o svijetu, koji sam nazvao svojim utočištem, nastavila se tijekom studiranja. Kupovao sam sve knjige koje su „mirisale“ na taj svijet, dok nisam naletio na *Grčke mitove* iz pera R. Gravesa. Dugo mi je trebalo da shvatim njegov pristup. Očekivao sam još jednog Schwaba i još mnoge nove mi bajkovite priče. A onda otkrio:

Položaj Troje, koja se nalazila na ravnici dobro snabdevenoj vodom, na vratnicama Helesponta, bio je uzrok čestih napada sa raznih strana, iako je Troja načinila Helespont glavnim središtem trgovine između istoka i zapada u bronzanom dobu... Troja je mnogo puta bila razarana i ponovo građena; u svemu je bilo deset Troja, a sedma je bila Homerova...

(R. Graves: *Grčki mitovi*, Nolit, Beograd, 1969.).

Bio sam šokiran i osjećao se poput djeteta koje je otkrilo da Djed Mraz ne postoji!

Ta misao je inkubirala u meni dok mi se u rukama nije našla knjiga *Otkriće Troje* iz pera Vojteha Zamarovskog (Epoha, Zagreb, 1969). Nakon toga je moj hobi postao ovisnost... i već za 21. rođendan u rukama mi je osvanula Stara Grčka (akademik V.V. Struve i doktor povijesnih nauka D. P. Kalistov; Veselin Masleša, Sarajevo 1969.). Na 42. sam stranici potom naišao na poglavlje o Troji ispisano na pet stranica. Prvi dojam je bio da mi Zamarovski *nije lagao* prekrasno romansirajući priču o Troji i Schliemannu.

Međutim, pročitavši tih pet stranica prvi put sam se suočio s dilemom: kojoj knjizi (autoru) treba vjerovati, jer do tog dana meni je svaka knjiga u sebi nosila mudrost i bivala

nedvosmislena istina. Tada sam na margini ispisao olovkom; i danas piše i prepisujem ispisano: *tendeciozno protiv Šlimana... on je pionir arheolog, a ne arheolog diletant... treba mu čestitati a ne se hvatati za svaku pogrešku...*

O Troji i Trojanskom ratu ispisano je nepregledno puno tekstova. Ilijada i Odiseja su sa starogrčkog jezika (pisma) prevedeni na nebrojeno *živih jezika*, a neki kažu da su tiskane u broju usporedivim s brojem tiskanih primjeraka Biblije. Ilijada i Odiseja inspirirali su prije a inspiriraju do danas mnoge. Ja volim reći da su pokrenule proces *grčkog humanizma i renesanse*, jer je nedugo potom uslijedilo veličanstveno i nezaboravno razdoblje civilizacije.

Troja inspiracija

U prethodnoj priči o Troji pokušao sam vam osvijestiti problem koji je dugo zasjenjivao drugačiji pristup čitanju (prepričavanju) Ilijade. Prvi je i dalje prisutan na Google-u:

No, Homerov ep koji sadrži opise bogova i heroja teško može poslužiti kao povijesni izvor.

I sam se slažem s tvrdnjom, jer Ilijada uistinu nije povijesni dokument. Ilijada je daleko više od toga. Ilijada i Odiseja su ***Biblija*** grčke civilizacije koja se objavila nakon *grčkog mračnog razdoblja*, koje je uslijedilo nakon Trojanskog rata (1190. pr. Kr. do osmog stoljeća pr. Kr., u koje se smješta objavljivanje Homera).

Homer je odgojio Heladu, davno reče Platon.

Mislim da je utjecaj jedne knjige (***Sveto pismo***, Sveta knjiga, Knjiga nad knjigama, ***Biblija***) na povijesna zbivanja besmisleno propitivati. Svi je zapravo svrstavaju u povijesni tekst (izvor), a ne pamtim ijednog koji je Bibliju promišljao kao književni tekst, propitujući autorstvo, načine pisanja... i sve ono što je uobičajeno u književnosti.

Ispričavam se. Upravo sam naletio na „dokumentarac“ s pitanjem: ***tko je napisao Bibliju?***

Sličnost (Ilijade i Odiseje s Biblijom) sam pronašao na dva mjesta. Prvo je neosporivo: nakon objavljivanja Ilijade i Odiseje u Grčkoj je nastupilo nezaboravno razdoblje „humanizma i renesanse“, a nakon objavljivanja Biblije svijet se uistinu promijenio.

Siguran sam da su u pravu oni koji tvrde: riječ je moćnija od mača!

Drugu sličnost sam uočio u razdoblju nastajanja tekstova. Neki tvrde da su tzv. *Kumranski rukopisi* prethodili stvaranju biblijskog *Starog zavjeta*. Ne znam koliko je istine u toj tvrdnji, ali je svejedno koristim kao motiv za otvaranje tzv. *Homerskog pitanja*. Pitanje je jednostavno: tko je napisao *Ilijadu i Odiseju*? Ne znam tko je pokrenuo propitivanje autorstva Ilijade i Odiseje i zašto? Pretpostavljam da je riječ o ljudima iz tzv. *književnih krugova* jer mislim da je iz tih krugova pokrenuto i pitanje autorstva djela koja se pripisuju Shakespeareu.

Mislim da je sada svima koji su se usudili krenuti putem u kojem propitujem svoje inspirativne rukavce Ilijade i Odiseje, jasno u kojem smjeru vas vodim.

Tata, ja ću pronaći Troju

Početak ove priče vezujem uz ime: ***Johann Ludwig Heinrich Julius Schliemann***.

Rodio se 6. siječnja 1822. u meklemburškom seocu usred bukovih šuma. Ime tog seoceta je Neubuckov. Umro je 26. prosinca 1890. u Napulju. (Zamarovsky, Otkriće Troje).

Schliemanna sam kratko predstavio riječima još jednog zaljubljenika i ovisnika (Vojtech Zamarovsky) o svijetu koji je zauvijek obilježio tzv. zapadnu kulturu.

U naslovu je rečenica koju je (prema navodu Zamarovskog) ispisao Schliemann u svojoj autobiografiji. Priča kaže da ju je izrekao u razdoblju u kojem mu je tata pričao priče iz Ilijade, a tada je imao manje od deset godina. Nisam naišao na ikoga koji je propitivao tu rečenicu jednog desetogodišnjaka iz *seoceta usred bukovih šuma*. Ja je sada propitujem i zaključujem da je Schliemann bio genijalan tip. Smijem se dok ispisujem rečenice koje slijede: ja sam rečenicu savršeno *popužio*. Svoju dječicu sam uspavljivao *pričama iz grčke mitologije*! Je, je to je *živa istina*. Naravno je da sam ih prethodno uspavljivao s Crvenkapicom, Ivicom i Maricom, s tri prašćića... i uobičajenim pričicama, dok ih nisam „potrošio“. A kad sam „potrošio“ i, djeci prihvatljive mitološke priče, krenuo sam s pričama na kojima je Shakespeare gradio svoje...

Priznajte da sam postao ovisnik o bajkovitom svijetu. Sina sam godinu dana zvao *moj Sindbadić*, jer sam mu poželio dati ime Sindbad. Neki su me ipak uvjerali da ..., ali se ja sada još više smijem kad pomislim na postojanje mogućeg *Sindbada* u hrvatskom okružju.

Međutim, pokazalo se već u prvom razdoblju osnovne škole da su moju dječicu s čuđenjem proglašavali *genijalnom*, samo zato što su tu i tamo naveli neka imena iz grčke mitologije.

Klasično obrazovanje ima silnu moć u društvu!

Ovu sam rečenicu ispisao prethodno i namjerno, s ciljem da ispišem nastavak koji slijedi.

Tzv. *klasično obrazovanje* je samo jedno od *područja obrazovanja*. Na žalost svih *klasično obrazovanih ljudi* taj tip *silne moći* je danas samo fluidan i prisutan u neakvim *intelektualnim onanijama*. Jer svijet u kojem živimo je najbanalniji i biblijski prepoznat davno u slavljenju *Zlatnog teleta*. Budući da nemamo *Mojsijevu moć* ideja Zlatnog teleta će i dalje dominirati. Ne vidim kraj osim u procesu koji nas odvodi do samouništenja.

Ove ispisane rečenice su inspirirane Ilijadom. Troja jeste inspiracija. Najmoćniji dokaz je priča o Schliemannu. Najprije navodim pojmove koji su definirani u Hrvatskoj enciklopediji. Trebat će mi u argumentaciji kojom želim zauvijek promijeniti postojeće mišljenje (ne samo) o Schliemannu.

diletant (tal. dilettante: ljubitelj), osoba koja se nekom djelatnošću bavi samo za svoje zadovoljstvo, ... (češće se navodi u značenjima koja slijede op. a.) nestručnjak, amater, nevježa.

...

autodidakt (grčki: *autos* sam, *didaktos* koji uči), čovjek koji je stekao znanje, svladao neku vještinu samostalnim radom i učenjem bez pomoći učitelja ili škole. Mnogobrojni su autodidakti u znanosti (Benjamin Franklin), likovnoj umjetnosti (Paul Cézanne, Vincent van Gogh, Paul Gauguin i dr.) i ostalim granama ljudske djelatnosti; samouk.

pionir (njem. *Pionier* < franc. *pionnier*, prema *pion*: pješak): Onaj koji je prvi nešto učinio (istražio nepristupačan predjel, naselio novu zemlju, započeo neku novu djelatnost, otkrio novi put u znanosti, tehnici, umjetnosti itd.).

arheologija (grč. *ἀρχαιολογία*, od *ἀρχαῖος*: prastar, drevan i *-λογία*: -logija), znanost koja na ostacima materijalne kulture pronađenima u zemlji sustavnim iskapanjima **određenom metodom** ili **slučajnim nalazima** u zemlji ili na površini zemlje, objašnjava i rekonstruira način života i kulture starih civilizacija...

Sama se pak arheologija u prosudbi istraživanih ostataka materijalne kulture služi rezultatima drugih znanosti (primjerice geologije, fizike, kemije, antropologije, paleobotanike) te suvremenim tehničkim pomagalicama (različitim fotografiranjima, ronilačkom opremom za hidroarheologiju, fotografiranjem iz zraka i sl.). U određivanju arheoloških nalaza razvilo se više metoda:

Komparativna (tipološka) metoda

Stratigrafska metoda

Dendrokronologija

Makropaleobotanička metoda

Mikropaleobotanička metoda

Radiokarbonskom metodom

Aerofotografiranje.

Fotografska sonda.

Sustavna arheološka iskapanja prati temeljita dokumentacija, fotografiranje nalaza *in situ* (u iskonskom položaju), označivanje nalaza te prijenos pokretnih nalaza u muzejska spremišta, gdje se naknadno istražuju...

Važan prinos klasičnoj arheologiji dala su istraživanja i radovi H. Schliemanna, W. Dörpfelda, A. Conzea, E. Curtiusa i niza drugih istraživača.

Heinrich Schliemann

Nijemac Heinrich Schliemann je još za života smatran otkrivačem Troje, ali se o njemu do danas vode prijepori. Za jedne je on pionir arheološkog istraživanja, za druge kopač blaga željan dokazivanja. Otkrio je *Homerovu Troju* na brdu Hissarlıku, gdje je od 1870. izvodio iskapanja, zatim i Mikenu, Orhomen i Tirint. Bez profesionalnoga arheol. znanja, od 1882. koristio se stručnom suradnjom W. Dörpfelda. Njegova su istraživanja, uz znatne korekcije pojedinih atribucija, dala velik poticaj razvitku arheologije i poznavanju pretpov. kultura herojskog doba. (Proleksis *enciklopedija*).

Ne znam tko je ispisao enciklopedijsku tvrdnju da je *Schliemann otkrio Mikenu, Orhomen i Tirint*. To je obična izmišljotina. Zapravo (još) jedna od enciklopedijskih besmislica. Navodim je jer iz tzv. enciklopedijskih krugova često dolaze tvrdnje da ne treba vjerovati podacima iz Wikipedija.

Uz njegovo ime su uobičajene etikete: *trgovac, diletant, marljivi i uporni autodidakt, hobi-arheolog bez profesionalnoga arheol. znanja, kopač blaga željan dokazivanja...*, Kao presudno u njegovu djelovanju navode se *marljivost i sreća, ali neki misle da je bio i pionir koji je dao velik poticaj razvitku arheologije i poznavanju pretpov. kultura herojskog doba*.

Znanost predbacuje Schliemannu da je *pronađene predmete koji nisu odgovarali njegovoj Troji jednostavno bacio s ostatkom zemlje*.

Schliemann je *sanjar kojeg nisu znanstvene spoznaje navele* na to da kopa upravo na brežuljku Hisarliku tražeći glasoviti grad, *nego grčka junačka priča*, napisao je povjesničar Theodor Kissel u jednom članku. U tomu je „*stvarna tragika ovoga velikoga amaterskog arheologa*“: kod svoje „žestoke potrage“ za Trojom, kako ju je opisao Homer, Schliemann je kopao upravo tamo na pravom mjestu, *ali previše duboko*.

Moram se očitovati na Kisselovu smiješnu tvrdnju: *nisu (ga) znanstvene spoznaje navele* na to da kopa upravo na brežuljku Hisarliku... samo s pitanjem: *a na koje su mjesto tzv. znanstvene spoznaje odvele* velebne znanstvenike prije Schliemanna?

Nakon pročitano g teksta, ispisanog perima znanstvenika, svima bi trebalo biti jasno da se sve što se Schliemannu dogodilo, dogodilo *pukom srećom*. Dobio je životni *Jackpot*, ni kriv ni dužan. Jedine vrline koje su naveli i nisu mogli osporiti bile su zapravo *štreberske: bio je marljiv i uporan!*

Međutim, kako to biva, nekim čudom se objavio Vojteh Zamarovski, čudesan tip. Zamislite samo, bio je običan pravnik ali je sebe ostvarivao i ostvario kao ovisnik o antičkoj civilizaciji.

Vojteh Zamarovski

Vojteh se rodio u Trenčinu 5. listopada 1919., a umro u Pragu 26. srpnja 2006. godine. Bio je slovački autor mnogih knjiga posvećenih najstarijoj povijesti čovječanstva. Upoznao sam ga čitanjem njegovog *Otkrića Troje (1962.)*, knjige posvećene Frederiku Groznom, češkom istraživaču koji je prvi dešifrirao hetitsko pismo, *Hetitsko carstvo (1961)* i rječnika antičke mitologije: *Bogovi i heroji antičkih mitova*.

Otkriće Troje bilo mi je pravo otkriće. Priče iz Ilijade ispisivao je „ljepljivo“, unatoč tome što sam strahovao od interpretacija na koje sam mogao naići, jer sam se već prilično dobro identificirao s interpretacijama iz *Grčkih mitova* iz pera Roberta Gravesa. Pokazalo se bezrazložno, dapače, otkrio sam da Gravesov *analitički pristup* mitološkim (herojskim)

pričama ima i svoj *pandan* u pričanju istih priča s ljudskih emocionalnih polazišta. I pomislio čak da je Vojteha zarazio (inspirirao, nadahnuo) Henrik Sjenkjevič, nakon čitanja njegova *Quo vadis*.

Kule bjelokosne

Priča kaže da je jednom zgodom Heidegger bio u dilemi: pričati svoja predavanja iz *kula bjelokosnih*, ili pričati studentima iste priče na način *da im budu svima razumljive*. Bilo je to neposredno nakon tzv. *prvog svjetskog rata*. U učionici su mu bili studenti iscrpljeni ratnim zbivanjima psihički, fizički... i različite dobi. Priča kaže da se odlučio za ovo drugo. ***Heidegger tada nije bio svjestan da je njegova odluka, koliko god mu tada bila dvojbeni, zapravo temelj svih poučavanja.***

Što o tome misle naši vajni stručnjaci iz *područja odgajanja i obrazovanja*, svi svjedočimo: pričaju i dalje samo priče iz *kula bjelokosnih*.

kula bjelokosna *ekspr.* zatvoren svijet u koji se zavuče onaj koji izbjegava da se miješa u javne probleme i ne želi sudjelovati u općim događanjima; sjajna izolacija. (Hrvatski jezični portal).

U prethodnom tekstu sam naveo tri tipa učenja: *formalno*, *neformalno* i *informalno* učenje, koja nam danas afirmiraju naši vajni stručnjaci u području odgajanja i obrazovanja. U mojem svijetu je to još jedna bjelosvjetska obmana. Naime, izvjesno je da su rijetki poslodavci koji će zapošljavati djelatnike na odgovorna mjesta u tvrtkama bez formalnog dokaza o njihovom obrazovanju. Naravno, poznato nam je na koji se način stječu takvi dokazi (i u Hrvatskoj).

Obrazovni stručnjaci u Zagrebu su se nedavno očitovali: Zaboravite sveučilišne 'bjelokosne kule', nužno je otvaranje zajednici i novome svijetu.

I evo me kod Tesle.

Tesla, Nikola, američki i hrvatski izumitelj srpskoga podrijetla (Smiljan, 10. VII. 1856 – New York, 7. I. 1943). Rođen u Lici, ali je gotovo cijeli život radio u SAD-u, gdje je i *ostvario sve izume*³. Gimnaziju je pohađao u Gospiću, potom u Rakovcu kraj Karlovca, gdje je maturirao. Na Visoku tehničku školu u Grazu upisao se 1875. Prvu je godinu primao stipendiju Vojne krajine, a druge je godine stipendija izostala jer je Vojna krajina bila razvojačena. Zamolio je 1876. i 1878. stipendiju Matice srpske u Novome Sadu, ali ju nije dobio. Početkom 1880. otišao je u Prag u želji da nastavi studij, *ali nema podatka da je završio studij na kojem od sveučilišta*. (Hrvatska enciklopedija)

Zapravo, postoji jedan anegdotski podatak koji na svoj način raskrinkava kule bjelokosne. Naime, priča kaže da je na Visokoj tehničkoj školi u Grazu „naletio“ na profesora koji se javno sprdao s Teslinim idejama... Tesla je prekinuo studij i postao ono što jeste.

Schliemann naravno nije Tesla, ali me njegovo odrastanje (životopis) neodoljivo podsjeća na Teslino. I priziva misao o genijima.

genij (lat. *genius*: duh, stvaratelj, u vezi s *gignere*: stvarati, rađati), od XVIII. st. označava čovjeka, obično umjetnika iznimna nadahnuća, darovitosti i stvaralačke sposobnosti. Rimljani su nazivali genijem osobit duh kakva mjesta, stvari ili osobe, čime su pronašli funkcionalni ekvivalent grčkom demonu (*daimon*) pošto ga je kršćanstvo odbacilo zbog »dijaboličnosti«.

Važan prinos klasičnoj arheologiji dala su istraživanja i radovi H. Schliemanna, W. Dörpfelda, A. Conzea, E. Curtiusa i niza drugih istraživača.

Ponavljam ovu rečenicu u kojoj je na prvom mjestu navedeno ime Schliemanna, ali unatoč tome nisam naišao na ijedan tekst, stručni osvrt, ... itd., u kojem su se stručnjaci iz kula bjelokosnih

³ Sada se uistinu sprdam pitajući autore enciklopedijskog zapisa: zbog čega su ispisali besmislicu o Tesli *hrvatskom izumitelju*?

jasno očitovali na pitanje: a u čemu je to bio Schliemannov važan prinos klasičnoj arheologiji.

Ali i dalje se objavljuju tekstovi tipa:

Helena Marković u članku *Trojanski rat* opisuje Schliemannovo istraživanje:

Schliemann je pokušao dokazati da je Troja II zapravo Troja iz Ilijade prezentirajući njegov prvi, i najkontroverzniji, nalaz blaga kojega je nazvao „Prijamovo blago”. Danas se općenito smatra kako je Prijamova Troja sloj VII a. „Prijamovo blago” sastoji se od brončanih pladnjeva i kotlova koji su iznutra ispunjeni zlatnim, srebrnim i brončanim peharima, zlatne „zjedlice za umak”, vaza, 13 brončanih vršaka koplja. Najljepši dio blaga, nazvan još i „Helenin nakit”, sastoji se od dekorativnih predmeta: zlatnih narukvica, ukrasa za kosu, četiri naušnice, dvije veličanstvene zlatne dijademe (jedna je izrađena od 16,000 sićušnih komada zlata). Schliemann je čak fotografirao svoju suprugu - Sophie Schliemann ukrašenu „Heleninim nakitom” što je rezultiralo jednom od najpoznatijih fotografija 19. stoljeća (Wood, 1998: 56-59). Osim samih nalaza Schliemannova iskapanja na Hisarliku ostala su zapamćena i po svojoj destruktivnoj naravi. Iako ga je njegov kolega Britanac Frank Calvert savjetovao da pri iskapanjima lokaliteta koriste mrežu malih rovova umjesto velikih platformi, Schliemann je odlučio iskopati velike rovove kroz humak, izbacujući stotine tona zemlje i kamenja pri čemu je uništio ranije strukture koje su mu „smetale”.

I tekst privodi kraju s: *Ocijeni Schliemannovo ponašanje!!!*

Schliemannov život je prekrasno romansirao Zamarovski, temeljeći ga na nedvojbenim činjenicama. Oni koji su pročitali Vojtehovu priču mogu prepoznati briljantnog čovjeka koji je najprije *radio što mora*, da bi potom *radio što želi* raditi! Već u četrdesetim godinama je bio silno bogat. Tko god je i pomislio da je to bila uobičajena njemačka priča, u krivu je. Jer kako Einstein reče: talent (genij) je samo djelić u konačnom uspjehu djelovanjama ali mora postojati. U temeljima je, bez iznimke, silni rad i ***posvećenost!***

Mislim da nije teško zaključiti da Heinrich *nije bio budaletina!*

Uvijek je *znao što čini i zašto to čini!* I najvažnije od svega: znao je *što mu je moguće* činiti! da ostvari svoje snove. Svoje polazište ću lako argumentirati. Počet ću s legendarnom rečenicom: *Tata ja ću pronaći Troju.*

To je rečenica koju je ispisao u svojoj autobiografiji. Ja u toj rečenici Heinricha prepoznajem kao *veličanstvenog muljatora* iz njegova tzv. trgovačkog razdoblja u kojem su pravila *pokera* nevjerovatno aktualna. *Prodao nam je prekrasnu motivacijsku priču* i pri tom sebe čudesno afirmirao. *Prodao nam je bajku* u koju svi *želimo vjerovati*. Na potpuno isti način je svijetu objavio *Prijamovo blago, Helenin nakit*, a potom i *Agamemnonovu masku*.

Na tim mjestima ga i danas, znanstvenici iz *kula bjelokosnih* razapinju. A on se ni slučajno *ne okreće u grobu*. Samo se smije. Jer, Schliemann je diplomirao studij arheologije i znao je dovoljno da svjesno odigra i tu utakmicu. Poznato je da mađioničari nikada ne otkrivaju tajne svojih trikova. A Schliemann je odigrao mnoge utakmice s bjelosvjetskim trgovačkim muljatorima, i tko god i pomisli da nije bio u stanju muljati *kabinetske tzv. znanstvenike*, u krivu je. Heinrich je odrastao i učio u stvarnom životu.

Nastavljam priču o Schliemannu, počevši od trenutka u kojem je prepoznao *Hisarlik* kao svoju metu. Priča u kojoj je s Ilijadom bauljao Bliskim istokom i pokušavao pronalaziti sličnosti u geografskim toponimima, je samo romantika. Znao je da su neki već locirali dva moguća mjesta. Nakon što je *sondirao* prvu lokaciju brzo je otkrio da nema uporište za daljnja istraživanja. I krenuo prema Hisarliku. Budući da pravi igrači promišljaju svoje buduće poteze, Heinrich je počeo prikupljati podatke i obratio se Franku Calvertu.

Frank Calvert (1828. – 1908.) bio je engleski emigrant koji je *bio konzularni dužnosnik* u regiji istočnog Sredozemlja i *arheolog amater*.

Helena Marković u članku *Trojanski rat*, navodi i ove rečenice.

Iako ga je njegov kolega Britanac Frank Calvert savjetovao da pri iskapanjima lokaliteta koriste mrežu malih rovova umjesto velikih platformi,...

U mojem svijetu su takve rečenice (ispisane nakon više od stotinu godina poslije, i bez referiranja na izvore), potpuno nerelevantne i samo su mišljenje autora. Argumentirat ću svoj stav s pitanjem: što je i kada istraživao Calvert na terenu? i dodatno pitanje: što je uopće otkrio? da bi njegovo iskustvo (znanje) uopće bilo relevantno. Pogotovo što ga Hrvatska enciklopedija imenuje arheologom amaterom.

Zabavna mi je i misao: što upućuje na to da su Calvert i Schliemann bili kolege? Možda zbog toga što su obojica amateri!

Drugi aspekt priče o prekopavanju (istraživanju) Hisarlika je zabavan i danas prepoznatljiv na svim mjestima našeg življenja. Nitko ne zna koliko je novca Heinrich slupao korumpirajući postojeće vladare da bi dobio (vremenski ograničenu, uz dodatna uvjete) koncesiju za svoje istraživanje. Da je tada imao na raspolaganju bagere i poznatu nam tehnološku podršku, imao bi vremena na pretek. Međutim, na raspolaganju mu je bilo stotinjak radnika *lopatara*. I odlučio je kako jeste.

U jednom dokumetarcu sam vidio snimak Heinrichovog proboja kroz brdo. I odmah se upitao: koje budaletine su to proglasile **konačnim uništavanjem Troje**. Da nema zabune, Schliemann je u svoje istraživanje uključio, vjerojatno tada ponajvećeg europskog autoriteta u području arheologije, **W. Dörpfelda**.

Interpretacija tih zbivanja iz pera Helene Marković slijedi.

Schliemann je odlučio iskopati velike rovove kroz humak, izbacujući stotine tona zemlje i kamenja pri čemu je uništio ranije strukture koje su mu „smetale“.

U mojem svijetu su takve i slične im rečenice samo štrebersko ponavljanje postojećih stavova (tzv. akademske zajednice). Zabavno je uočiti da je brdo Hisarlik navedeno kao humak. Malo mi je smiješno, ali moram reći: zar jedan obični humak može biti reinkarnacija Troje?

Schliemannu u tom razdoblju baš ništa nije smetalo. On je poput *istinskog znanstvenika* krenuo u nepoznato i sondirao teren na najbrži mogući način. ***Duboko je kopao***. I svim budućim istraživačima Troje omogućio izravan pristup mnogim „slojevima“ koji su obilježavali povijesna zbivanja na toj lokaciji, puno dramatičnije od očekivanog.

Tko god je pomislio i misli da Schliemann tada nije znao što radi, u krivu je!

Zabavno je navesti i to, da se i danas (oko 150 godina potom) mnoštvo tzv. arheologa silno trudi pokušavajući dokazati ponajprije da je Heinrich konačno uništio Troju, ali pri tom intenzivno proučavaju slojeve koje im je Heinrich ostavio u naslijeđe – i žive od toga.

Drugo pitanje je također zabavno: tko zna koju bi razinu (sloj) dosegli tzv. znanstvenici u prethodnih 150 godina da su brdo raskopavali svojim lopaticama i četkicama.

Malo sam se zaigrao jer u definiciji arheologije se navode nekakve nejasne ***određene metode***. Naime, naveo sam popis metoda koje su na raspolaganju suvremenoj arheologiji, i nekim čudom rijetke su postojale u Schliemannovo doba.

Na ovom mjestu mi se čini primjerenim usporediti djelovanja Cartera i Schliemanna.

Carter [kɑ:ˈtə], **Howard**, engleski egiptolog (Swaffham, 9. V. 1873 – London, 2. III. 1939).

Važna su njegova istraživanja u Dolini kraljeva, gdje je otkrio kraljevske grobove Mentuhotepa, Amenofisa I., Tutmozisa IV. i kraljice Hatšepsut. S lordom Carnarvonom otkrio (1922) do tada neotvarani Tutankamonov grob. Djela: Tutmozis IV. (Thoutmôsis IV, 1904), Tutankamonova grobnica (The Tomb of Tut-ankh-Amen, I–III, 1923–33; prvi svezak s A. C. Maceom).

Povijesničari (enciklopedija) su se kratko očitovali o Carteru, onako kako to povijesničari najčešće i rade. Naime, u ovom zapisu nema podatak da je (velebni arheolog) Carter, *slučajno otkrio* Tutankamovu grobnicu, jer nije imao pojma da je on uopće postojao. A pogotovo, naglašavam da nedostaje podatak, iz kojeg je razvidno, da je nakon otkrića uspio doslovno, „*stručno*“ *raskomadati Tutankamonovu mumiju*.

A sada slijedi najzabavniji dio priče o Schliemannu i Troji. Ja je nazivam:

Schieliman, svevremenski i briljantni lopov!

Zamarovski je tu priču (romantično) dramatizirao i odveo nas u zadnje dane isteka Heinrichove koncesije. Recimo da se dogodilo to da je jedan od lopatara naletio na zlatni artefakt. Heinrich je doznajući za to, odmah raspustio pogon i svim radnicima osigurao dvije tri dnevnice, samo da ostanu uz svoje obitelji.

Tada sam još jednom prepoznao Heinricha kao genijalnog pokeraša. Danas bi bolja usporedba bila sa šahistima velemajestorskog ranga, koji vide desetak poteza više od protivnika.

U istom danu je, bez svjedoka, otkrio mjesto i silnu količinu zlata na tom mjestu. Budući da je njegova koncesija za istraživanje područja (prema navodu Zamarovskog) bila pri kraju, i koja ga je obvezivala da sve pronađeno dostavi Turskoj, učinio je što jeste.

Da je kojim slučajem Heinrich bio štreberski znanstvenik, odmah bi dojavio nalaz... i tko zna što bi se dogodilo s Prijamovim blagom.

Vjerojatno je u razdoblju trgovanja, u kojem je stekao silno bogatstvo, naučio dovoljno da se odluči za najveću kulturnu krađu ikada. Olakotnu okolnost mu nalazim u mogućoj procjeni prava na nađeno. Naime, svima je jasno da su Turci odnekud prispjeli... silom osvojili, opljačkali i naselili postojeće područje. I zamislite samo, stekli pravo na nađeno, zločinima i pljačkom autoktonih naroda, na tom području.

Schliemannovoj pljački (kulturnog blaga) prethodila je pljačka lorda Elgina.

Od 1801. do 1812. Elginovi agenti uklonili su otprilike polovicu preživjelih skulptura Partenona, kao i skulpture iz Erechtheiona, hrama Atene Nike i Propylaia, šaljući ih u Britaniju u pokušaju osnivanja privatnog muzeja. Elgin je izjavio da je uklonio skulpture uz dopuštenje osmanskih dužnosnika koji su u to vrijeme imali vlast u Ateni. Istinitost Elginove tvrdnje je osporena... *Većina skulptura nastala je u 5. stoljeću prije Krista pod vodstvom kipara i arhitekta Phidiasa.*

James Bruce, 8. grof od Elgina (rođen 20. srpnja 1811., London, umro 20. studenoga 1863., Dharmasala, Indija) bio je britanski državnik i generalni guverner britanske Sjeverne Amerike 1847.–54. koji je vodio odgovornu ili kabinetsku vladu u Kanadi i ... (Google prijevod navoda iz britanske enciklopedije)

Zabavno je da enciklopedija Britannica ne navodi Elginovu grčku epizodu i pljačku, naravno. (op. a.).

Schliemann je *Prijamovo blago* poklonio njemačkom narodu. Wikipedija kaže da je najprije bilo pohranjeno u Berlinskom muzeju i dodaje: sada se nalazi u Puškinovom muzeju u Moskvi.

Zabavan mi je zaključak da se „državne pljačke“ uopće ne kriminaliziraju. Mislim čak i to da postoje i dalje neki koji zastupaju tezu da je Hitler „spašavao kulturna blaga“ od njihovih „nepodobnih“ vlasnika.

Πλάτων Platon

Apologia Sokratus/Obrana Sokratova

Preveo Koloman Rac, priredio Davor Salopek

Ideju za rečenice koje slijede pronašao sam kod velebnog tvorca ideja, Platona. Sokratova životna priča je nevjerojatna, a zapravo o njegovom djelovanju nemamo izravne tragove, jer

svoje misli nije zapisivao. Platon ga je održao do danas živim. Zbog toga Sokrata neki nazivaju Platonov Sokrat. Priču sam upamtio ponajviše zbog ovih rečenica. Osuđen je na smrt zbog toga ***što nije vjerovao u bogove*** i što je ***kvario mladež***. I prihvatio presudu ***ne odustajući od svojih stavova***.

Mislim da se u optužnici lako može otkriti sjevremenost, samo ako bogove prepoznate kao vladajuće moćnike iz kula bjelokosnih. Oni koji su se više potrudili doznali su i to da je Sokrat bio uporan u svojim govorima ***protiv atenske demokracije*** i moćnika, naravno.

Schliemanna nitko nikada nije pokušao braniti od objeda bogova iz kula bjelokosnih. Čini se da su zauvijek ostale u kamenu zapisane. Zamarovskom je bio trajna inspiracija, te je romansirao njegovu životnu priču. Iz priče je razvidno da Heinrich *nije vjerovao u bogove*, ali i to da je, *vjerujući u svoje stavove (snove)*, poput Aleksandra, osvojio svijet (ali bez ljudskih žrtava), unatoč tome što mu je od malih nogu jedino oružje na raspolaganju, umjesto mača, bila samo jedna priča.

Ilijada

U prethodnom tekstu o Troji ispričao sam priču o tragovima koje je ostavila jedna od interpretacija Ilijade u nedavnoj stvarnosti. Nazovimo je povijesna, i recimo stvarna. Međutim, Ilijada je i prije bila nevjerojatna inspiracija, jer likovi (profili ljudi) koji su se objavili u Ilijadi su uistinu sjevremenski. Ali kad zalutamo u područje umjetnosti lako ćemo otkriti da smo u kaotičnom području, jer oni koji su umjetnost prepoznali u klasicizmu, brzo će utvrditi da umjetnošću nazivaju i ono što je suprotnost klasičnoj umjetnosti već u nazivu, apstraktna umjetnost.

U mojem promišljanju umjetnosti i umjetnika je misao o potrazi za istinom u osobnom doživljavanju svijeta. Međutim, ne tako davno sam dokučio i to da je potraga za istinom (povijesnoj ili umjetničkoj) silno uvjetovana kulturnim i političkim okruženjem u kojem je

odrastao i odrastao umjetnik ili povjesničar. I siguran sam da bi se isti ti davni umjetnici i povjesničari živeći našu sadašnjost, barem priupitali o tome... što su mislili kad su tada ispisivali svoju istinu.

Pitam se stoga što bi danas Homer pisao u Ilijadi?

Naslućujem da ne bi puno mijenjao, jer i dalje naše živote obilježavaju ratovi.

Polazeći od navedenih stavova ovim tekstom pokušavam mijenjati početne uvjete u percepciji izbora (i interpretaciji) likova, koji su obilježili dramu Trojanskog rata. Da, da, Ilijadu sam sebi osvijestio kao priču silno obilježenu emocijama, a takvu priču je moguće najbolje ispričati ljudima u umjetničkom izričaju koji nazivamo drama.

Mislim da su upravo to prepoznali besmrtnici: Eshil, Sofoklo i Euripid... i naravno Shakespeare. Volim ga nazivati umjetnikom duše.

Pitam se najprije, jeste li i za trenutak pomisli koliko je bilo mrtvih u dva ne tako davna tzv. svjetska rata koja su zajedno trajala manje od trojanskog. I jeste li na bilo kojem mjestu pronašli podatak o tome koliko je staraca, žena i djece... stradalo u desetogodišnjem trojanskom ratu, da bi ga mogli usporediti s milijunima nevinih žrtava u tzv. svjetskim ratovima. I koje bi zaključke izveli.

Mrzim ratove i one koje ih pokreću, jer u svakom ratu je sjeme budućeg. Ne znam je li Gundulić, ispisujući stihove, *tko bi gori sad je doli...* mislio i na ishode budućih ratova, ali je poslao jasnu poruku o petlji u kojoj živimo.

Sada ću vam ispričati jednu priču, pa vi izvedite zaključak. Priča je o Eneji.

Eneja (grč. *Αἰνείας*, *Aineías*, lat. **Aeneas**), po grčkom mitu, sin Anhiza i božice Afrodite, istaknuti junak u Trojanskom ratu. Prema Vergiliju (*Eneida*), nakon propasti Troje Eneja, zajedno s ocem i malim sinom Askanijem, traži novu domovinu. Nakon duga lutanja stigao je u Lacij u Italiji. Ondje je nakon teških borbi stvorio novu državu, a njegov sin Askanije pod imenom Jul postao je praotac roda Julijevaca.

Iz ovog enciklopedijskog navoda može se naslutiti u kojem ću vas smjeru (zaključivanja) povesti. Naime, vidljivo je da je „enciklopedija upamtila“ Eneju kao istaknutog junaka u Trojanskom ratu. Ja ga pamtim samo kao istaknutog *saveznika* Trojanaca, koji je pokušao napraviti prevagu u ishodu rata. Nije uspio. Da je kojim slučajem bio Trojanac, skončao bi kao Hektor i drugi Trojanci. Njegova kazna (zapravo, njegov izbor) bila je odlazak sa svojeg ognjišta (progonstvo, zapravo više je to bio bijeg, čak i izdaja). U *Eneidi* je *Vergilije* ispričao njegovu *junačku* priču, a enciklopedija kaže da je *nakon teških borbi stvorio novu državu*. Riječ je naravno o Rimu.

Ali ne navodi se koje su to bile teške borbe, u kojima je pobio, porobio i protjerao plemena s njihovih ognjišta.

Mislim da je Gundulićev stih zapravo istinska mudrost, jer je očito da je, jednom *gubitnik* postao sada junak i *pobjednik*. Kraj ove priče je zabavan. Naime, nakon tisuću godina je moćna rimska država, u tzv. *punskim ratovima* do temelja razorila Kartagu, bogati grad, koji je na svoju žalost imao kontrolu trgovanja (poput Troje) na Sredozemlju.

Neki bi za ovo rekli: povijest se ponavlja.

Gundulićev stih jasno se objavljuje u ishodima nakon tzv. drugog svjetskog rata. Možemo ga danas prepoznati u hrvatskoj i židovskoj novoj povijesti.

Ja samo volim reći da se ratovima nikada ništa nije trajno riješilo jer je u ishodu svakoga, sjeme rata koji dolazi.

Danas ratove bez iznimke obilježavaju brojevi u ratu stradalih. O pravednosti rata odlučuju tzv. povjesničari zaraćenih strana sve do konačnog ishoda ratovanja. Nakon toga samo pobjednici pišu povijest. Posljedice toga su stravične. Navodim samo nekoliko primjera koje pamti tzv. zapadna civilizacija.

Aleksandra pamte kao „nevjerojatnog junaka“ koji je pokrenuo nekakve kulturne promjene (helenizam, ili kako ga već nazivaju), a iza sebe ostavio brojku od oko 250 000 izravnih žrtava svojih pohoda (druge posljedice ne navodim).

Nastavljam s Cezarom (kojem je Aleksandar bio uzor). Koliko je ljudi stradalo u Galiji, koliko na drugim mjestima na kojima je ratovao, a koliko u građanskim ratovima koje je izravno uzrokovao, nisam naišao na podatak, ali sam siguran da je nadmašio Aleksandra.

Navodim i Džingis kana, bestijalnog ubojicu, koji je navodno u jednom trenutku vladao najvećim teritorijem ikada. Mogao bih spomenuti i Napoleona... ali radije navodim Kolumba. Ako pogledate navod u Hrvatskoj enciklopediji (poduži je), lako će te prepoznati nevjerojatnog vizionara koji je postao žrtva svoje vizije. Međutim, ako vam se nekim slučajem u rukama nađe jedna njegova biografija, otkrit će te i to da su njegova tzv. otkrića kao ishod imala i oko dva milijuna mrtvih domorodaca.

Krunski dokaz ove svoje priče navodim na kraju. Naravno, opet je riječ o mitološkoj priči. Riječ je o Dionizu. Najčešće ga pamte kao *boga vina*. Mađutim, oni koji i površno znaju njegov životopis, lako će zaključiti ***da je mjesto na Olimpu zaslužio silnim zločinima***.

A oni koji su u mogućnosti usporediti Dionizova i Aleksandrova osvajanja, lako će prepoznati tko je Aleksandru bio zvijezda vodilja.

Zabavno je uporno ustrajavanje u pripisivanju zasluga Kolumbu uz tzv. otkriće Amerike. Ta tvrdnja me podsjeća i na tvrdnju da je Kopernik „otkrio“ heliocentrični sustav. Netočne su i jedna i druga. Takvih tvrdnji ima na puno mjesta. Navest ću jedno uistinu (meni) dramatičnu. Riječ je o tzv. periodnom sustavu elemenata. Da nema zabune: ***to je sustav na kojem se temelje sve prirodne znanosti***, sva istraživanja Svemira ali i mikrosvijeta. Zabavno je to što svi na svijetu znaju da je Mendeljejev prvi uočio konture sustava, i pravila „popunjavanja“ nepoznatih mjesta (u sustavu). U nedavnoj prošlosti su taj sustav elemenata, kod nas u Hrvatskoj, imenovali

imenom Mendeljejeva. Uvjerio sam se da danas u Hrvatskoj ni jedan učenik nema asocijaciju na ime Mendeljejeva.

Mislim da je jasno što pokušavam naglasiti ovom digresijom. Riječ je o sveprisutnom i svevremenskom procesu, tragove kojeg i danas nalazimo u Egiptu u prikazima ishoda bitke Ramzesa II protiv Hetita. Bitku je izgubio ali spomenički zapisi i danas slave njegovu veličanstvenu pobjedu. Zabavan je i pokušaj da se zatre svaki trag o vladavini **Amenofisa IV.**, egipatskog faraona iz XVIII. dinastije (vladao od 1364. do 1346. pr. Kr.), poznatijeg pod imenom *Ehnaton*... Poduzeti su veliki naponi da se unište svi fizički tragovi njegove vladavine. Povijest pišu pobjednici.

U ovom slučaju baš i nisu uspjeli. Naime, nakon *slučajnog* otkrića Tutankhamonove grobnice, odjednom je XVIII. dinastija postala poznatija od svih drugih.

Zbog toga obožavam **Roberta Gravesa** (autora *Grčkih mitova* i suautora *Hebrejskih mitova*), koji je svoju potragu za istinom sveo na prikupljanje svih dostupnih mu izvora i stavio ih na raspolaganje čitateljima, bez posebne želje da usmjeri čitatelje prema zaključivanju. Sami moramo odlučivati kojem ćemo (povijesnom) izvoru više vjerovati. Ali isto tako znati da bi ishod potrage (za istinom) bio drugačiji da su polazišta potrage bila drugačija.

Brojeve stradalih u svim povijesnim ratovima daleko su nadmašili brojevi koji se povezuju sa suvremenim (nedavnim) ratovima. Međutim, često sam se pitao koji je junak presudio u prvom, a koji u drugom svjetskom ratu. Pokazalo mi se da su u pamćenju ostali samo oni koji su najviše ubijali: Hitler i Staljin.

Odgovornost za „pobjedu“ u drugom ratu „hrabro je“ preuzeo Staljin. Razlog mi je očit, jer mu je to omogućilo da kod kuće nastavi ubilačku misiju. Churchilla se tu i tamo spomene, ali nakon što mu je u domovini uskraćena moć, postao je nezanimljiv kao pobjednik u ratu. Koja je i kolika uloga Amerikanaca u drugom svjetskom ratu doznajemo iz propagandnih filmova, koje

su naravno snimali sami. Istina je da im mnogi pripisuju zasluge za okončanje rata, ali ne pamtim ime ijednog vojskovođe koji je ponosno preuzeo zasluge za uništenje dva japanska grada. Sami se uvjerite. Hrvatska enciklopedija se ovako očituje.

Hiroshima [hirošima], luka i glavni grad istoimene prefektura na južnoj obali otoka Honshua, Japan; 1 186 928 st. (2014). Leži u delti rijeke Ota, na sjevernoj obali Unutrašnjeg japanskog mora (Seto Naikal). Sveučilište (osnovano 1949). Spomenik žrtvama atomske bombe i šintoistički hram Itsukushima (XIII. st.) na istoimenom otoku, nalaze se na UNESCO-ovu popisu svjetske kulturne baštine (od 1996)... Na mjestu današnjega grada sagrađen je kaštel 1598., koji se poslije ubrzano razvijao i postao najvećim gradom zapadno od Osake. Od 1871. Hiroshima je glavni grad prefektura, a u II. svjetskom ratu ondje je bilo važno skladište ratne opreme. Hiroshima je prvi grad na svijetu koji je bombardiran atomskom bombom. Dana 6. VIII. 1945. u 8 sati i 15 minuta američki avijatičari bacili su na Hiroshimu atomsku bombu i grad je u vrlo kratkom vremenu prestao postojati (od ukupno 75 000, razoreno je oko 63 000 zgrada). Smatra se da je od razaranja, požara i radijacije poginulo oko 80 000 ljudi, a ranjeno oko 65 000. Naknadno je od posljedica radijacije (»atomska bolest«) stradalo još mnogo građana. *Nakon atomskih napadaja na Hiroshimu i Nagasaki, Japan je kapitulirao.*

Ovaj dio sam morao ispisati nakon gadljive mi afirmacije jednog filmića, nazvali su ga Oppenheimer. Nakon silnih Oskara koje je dobio, na mreži se teško možete „probiti“ do ozbiljnih podataka. Pogledajmo zato samo brojeve. Brojevi kažu, da su 1945 godine bačene bombe na Hirošimu i Nagasaki. Govore da je samo u Hirošimi poginulo oko 80 000 ljudi, a ranjeno, (s izvjesnih ishodom ranjavanja) oko 65 000. A sada nam je netko, osamdesetak godina poslije, počeo servirati romantičnu (???) istinu o tome. Nisam ga pogledao niti hoću, ali znam da sam se puno prije suočio s izmišljotinom o nekakvom nadmetanju „tko će prije do atomske

bombe“. Onih koji mogu izravno svjedočiti o tom razdoblju, uglavnom nema. Međutim, još uvijek postoje neki koje progone povijesne laži.

Moja istina je jednostavna.

Znam ponešto fizike (dipl. inž. fizike, opredjeljenje nuklearna fizika). Teorijski sam davno shvatio fizikalne procese koji mogu dovesti do dramatičnog ishoda. Međutim, znao sam predobro i to da teorija u procesu „pretakanja u praksu“ nailazi na najbizarnije poteškoće (počevši od vlažnosti zraka u spajanju nekakvih žica u shemu).

U Njemačkoj su u tom razdoblju „ostala“ dva istinska genijalca. Heisenberg i von Braun. Hitler je svoj program ratovanja tada temeljio na (raketnim) idejama von Brauna. Poznate su priče o razvoju *fau raketa* kojima je bombardiran London. I nezanemariv broj mrtvih nakon bombardiranja. Ako je i postojao Heisenbergov pokušaj da afirmira ideju stvaranja nuklearne bombe, o tome nemamo nedvojbenih saznanja, ali je sigurno da se bez njega taj projekt nikada ne bi mogao ostvariti. Da je Heisenberg uspio uvjeriti Hitlera u prioritet stvaranja nuklearne bombe, ne bi se ništa dogodilo jer u Njemačkoj više nije bilo dovoljno znanstvenika koji bi taj projekt mogli i pokrenuti. To su činjenice.

Zabavna je i ova priča s mreže.

*Nakon kapitulacije Njemačke, von Braun je s oko 127 raketnih stručnjaka s kojima je u Peenemündeu radio na razvoju raketa u vojne svrhe **emigrirao u SAD** gdje je nastavio rad na razvoju i usavršavanju raketa.*

Naime, jedna druga priča kaže da su Ameri imali dogovor sa Staljinom (u podjeli ratnog plijena). Priča kaže da su Ameri Staljinu prepustili teritorij u zamjenu za „sve Hitlerove znanstvenike“. Von Braun **nije emigrirao** u SAD, on je bio samo dio ratnog plijena (neki govore o oko 1800 Amerima zanimljivih znanstvenika). Meni je zabavno to što „nema tragova“ o jednom, kojeg osobno svrstavam u najveće zločince svijeta. Riječ je naravno o Mengeleu. On je sasvim sigurno bio dio ratnog plijena koji je pripao Amerikancima.

Tu metodu je afirmirao rimski vojskovođa Marcel, koji je nakon mukotrpnog i dugotrajnog osvajanja Sirakuze, svojim vojnicima izričito naredio, Arhimeda želim živoga. Nije uspio. Džingis-kan, bestijalni ubojica, je u svojim osvajanjima vojskovođama naređivao isto, ne ubijajte one koji znaju!

U našim školama se počinje afirmirati tzv. *kritičko mišljenje* (kao izborni program). Ne znam kamo ih ta tzv. metoda u potrazi za istinom može odvesti u propitivanju stvaranja nuklearne bombe, osim ako ne provjere istinitost podatka koje sam naveo.

Vraćam se Ilijadi.

Ilijada je za mene grčka Biblija. Ne prebraja mrtve, šalje *moralne poruke* (iz tog razdoblja, naravno grčkom narodu) o sudbinama i pobjednika i žrtava u trojanskom ratu. I naravno, političke.

Moja priča o Trojanskom ratu

mi je, od prvih čitanja priča iz Ilijade, bila zbunjujuća. Počevši od tzv. povoda za rat. Zabavno mi je to, što se već tada nisam mogao potpuno identificirati s Ahilom (najvećim junakom... itd.). Sada imam vremena da se pozabavim odgovorima na ta pitanja. Počet ću s profiliranjem (lijepe) Helene, Parisa i Ahila.

U priči ću pokušati skrenuti pozornost na „glumce“ koji su sudjelovali u drami Trojanskog rata iz perspektive čovjeka s iskustvom, koji je svjedočio povijesnim događajima koji su obilježavali i obilježili stvaranje i odrastanje jedne državnice ali i umiranju jedne druge.

Lijepa Helena i Paris

Priče o Heleni su zabavne. Iz priča je izvjesno da joj je otac bio Zeus, ali i to da joj je sestra bila Klitemnestra, buduća žena vrhovnog zapovjednika grčke vojske Agamemnona.

Helena je upamćena ponajviše zbog svoje ljepote, za koju bi se moglo reći da je bio njezin dar ali još više prokletstvo. Prva priča kaže da ju je oteo Tezej, atenski kralj, u ranoj dobi njezina

odrastanja. Zabavno je to što povod otmici nije bila Helenina ljepota. Naime, prijatelji, Tezej i Piritoj, obvezali su se jedan drugom u pomaganju da ožene princeze božanskog porijekla. Helena je živjela u Sparti na dvoru kralja Tindareja (neki ga nazivaju Heleninim poočimom). Otmica se dogodila kad su Helenina braća (blizanci Kastor i Polideuk) bili odsutni. Helenu su iz „zatočeništva“ izbacili upravo oni nešto kasnije, ali se ne govori o tome što je bilo s Heleninom kćeri Ifigenijom.

Ipak postoji priča o tome da je ta Ifigenija zapravo Agamenonova kći, koja je upamćena kao *Ifigenija na Aulidi*, kći koju je otac bio spreman žrtvovati.

Zabavna mi je misao da je Agamemnon Ifigeniju, tek rođenu Heleninu kći, proglasio svojom da bi Helenu mogao „utopiti“ kao nevinu ljepoticu.

Priznajte da je potraga za istinom može biti zabavna!

Helena je nedugo potom postala „zrela za udaju“. I uskoro se Heladom pronio glas o Heleninoj svezremenskoj ljepoti. Nije bio zanemariv i podatak o bogatstvu Sparte. I uskoro su u Spartu pohrlili mnogi ugledni prosci.

Mislim da je proscima priča o Heleninoj otmici i rođenju Ifigenije bila svima poznata. Mislim i to da ju je većina muškaraca (kao što bi i danas) svrstavala Helenu u kategoriju „oštećene robe“. Tada a i danas to nije neka prepreka ako postoji dovoljna „kompenzacija“. Na prvom mjestu je novac, a i ljepota dobro dođe. Helenin *pijar* je savršeno odradio priču o ljepoti. Dodatak, da je Zeusova kći nije zanemariv, ali bogatstvo i moć⁴ koja bi vjenčanjem uslijedila... mislim da je to presudilo.

U mnogim kulturama i danas postoji taj tip „kompenzacije“ u običaju tzv. miraza (dote...) kojim se ispraća mladenka u novi život.

Zabavna je i priča o Heleninom izboru budućeg muža. Naime, neki kažu da je Helena sama odabirala svojeg budućeg muža. To je tada, a i puno godina potom bilo nepojmljivo u svijetu

⁴ Recimo samo da je preko noći Menelaj postao spartanski kralj.

muškaraca. Koliko je Helena utjecala na sam izbor teško je reći unatoč tome što su se svi pristigli prosoci „obvezali zakletvom“ da će njezina izabranika uvijek braniti svojim životima.

Izvjesno je da je Helena „odabrala“ najmoćnijeg od prosaca, Menelaja, čiji je brat Agamemnon vladao bogatim Argom i već se rodbinski umrežio s moćnom Spartom, oženivši Heleninu sestru Klitemnestru.

Homer ističe da je vladao Mikenom. Ja taj podatak svjesno ignoriram, jer je Miken a svoj vrhunac moći i bogatstva dosegla 200- 300 godina prije trojanskog rata. U razdoblju rata bila je vjerojatno samo „turističko mjesto i prisjećanje na stara vremena“.

Ovu tvrdnju argumentiram *arhejskom Helenom*, kako je povremeno naziva Homer u Ilijadi (a ne spartanskom ili mikenskom). I dodajem Agamemnonove riječi upućene Apolonovom svećeniku Hrisu, koji je došao otkupiti svoju, u jednom pljačkaškom pohodu, zarobljenu kći Hriseidu:

Ovo na otkupe ne dam; jer prije će starost je stići

U našoj kući u Argu, od domovine daleko...

To što je Schliemann upravo u Miken i otkrio „Agamemnonovu masku“, slijedeći navodno tragove iz Ilijade, je još jedna njegova zabavna priča. Obožavam ga.

Helena je Menelaju rodila troje djece: Hermionu, Etola i Marafa (Menelaj je u tom razdoblju imao i dva vanbračna sina. Navodim podatak u kontekstu promišljanja ljubavi lijepe Helene i Menelaja).

Priča o Heleni se nastavlja na neobičan način na gori Idi u izboru najljepše boginje. Ja tu priču često navodim kao prvi *reality show* (*zbiljokaz*, zanimljiva mi hrvatska kovanica) u povijesti.

Mislim da se Helenina ljepota u prethodne dvije priče nije objavila kao poseban motiv u izboru mladenke, ali u priči koja slijedi, Helenina ljepota dobiva „ničim izazvana“, svemirsku dimenziju. Počujte priču.

U priču se na gori Idi uključuje Paris. Razlog zbog kojeg je Zeus odabrao Parisa za suca koji će presuditi o tome koja je od boginja (Hera, Atena i Afrodita) najljepša je (meni) nelogičan. Neću ga navoditi da već na početku priče ne kompromitiram svoj „dramski zaplet“. U tom je trenutku Paris bio samo pastir s vrlo skromnim iskustvom u životu. Često pomislim da je bio u razdoblju adolescencije. Njegovi doživljaji *moći, ljubavi, slobode i zabave* bili su nejasni, jer do tog

trenutka je živio bezbrižno u idiličnom okružju, ali je „u utrobi“ počeo osjećati silni pokretački utjecaj njemu nerazumljiv.

Na ovom mjestu moram dodati podatak koji se rijetko navodi.

Jedna nimfa je ugledala lijepog mladića na obroncima Ide... i smotala ga pod svoje skute. Priča kaže da je Parisu rodila sina. Ovaj podatak naizgled kompromitira moju navedenu teoriju, ali meni je čini još vjerojatnijom. Naime, dodajem ružan argument iz naroda (koji i dalje neki navode): *prvi se mačići u vodu bacaju!*

Kad su Hera i Atena pokušali Parisa „korumpirati“ darovima koje bi svaki „normalan“ i odrastao čovjek bez iznimke prihvatio... on se priklonio Afroditi koja mu je obećala „najljepšu ženu na svijetu“.

Na ovom mjestu sam boginu ljubavi Afroditu prepoznao kao madam u bordelu!

Što je ljepota nitko do danas nije otkrio!

Međutim, u svijesti svakog („normalnog“) muškarca imati fizički „lijepu ženu“ za ženu, je motiv koji zasjenjuje mnoge druge ljepote koje čine zajednički život. Ali, unatoč tome, siguran sam da to nije bio razlog zbog kojeg je jabuku dao Afroditi. Mislim da je presudila obična požuda koju je u Parisu pobudila „majstorica zanata“.

Poznata je priča o Rubensovim ljepoticama. Ako ste ih upoznali na slikama, sada ih zamislite stvarnima pokraj sebe u blizini dodira, golih kao od majke rođenih. Jedna je više nego dovoljna. Već tada ste u oblaku mirisa rasne žene. Rubens je prepoznao Afroditinu najveću moć. Paris je već tada donio odluku. I smućenog je uma jabuku dodijelio Afroditi.

Što je ljepota nitko do danas nije otkrio!

Jednom sam se upitao tko je ljepši: Helena, Nefertiti ili Mona Lisa i zaključio da nitko ne zna jer o tome odlučuje srce. Ljepota u svojoj savršenosti dolazi iz Platonova svijeta ideja. I mislim da savršena fizička ljepota žene kod muškaraca pokreće samo doživljaj divljenja. Nazvao bih ga aseksualnim. Čini se da je to dobro znala i Helena.

Graves o tome piše: *Jednoga dana Helena na trojanskoj ulici nađe kamenje s kojega bi, kad se protaru jedan o drugi, kapala krv. Helena u tim kamenovima prepozna **moćni afrodizijak**.*

Helena je Parisu rodila tri sina: Bunoma, Agana i Idaja, koji su poginuli kad se srušio krov, i kćer Helenu. Parisov sin (Korit) s nimfom je na nagovor majke pristupio grčkoj vojsci u ratu. Nakon pogibije Parisa objavili su se običaji iz tog razdoblja. Parisova braća su „imala pravo nasljeđivanja“ bratove žene. Pripala je Difobu.

Zamislite danas ljepotu žene nakon što je rodila osmero djece. Mislim da bi i danas (unatoč botoksima i sličnim intervencijama) bila upitna. A nekmoli prije 3000 godina.

Priča o Heleni (prema Pauzaniju) kaže da su je (nakon rata) Menelajevi sinovi prognali iz Sparte, ali nisam pronašao podatak, je su li to bili njeni sinovi s Menelajem.

Provjerio sam, bili su to Menelajevi vanbračni sinovi.

Euripid je u *Orestu* naveo da je na kraju uznesena na Olimp.

Jedna druga priča kaže da je na Elizejskim poljima s Ahilom. Moj komentar na to je, našla krpa zakrpu! Neke druge priče o Heleni su također zanimljive jer čak osporavaju dolazak Helene u Troju.

Nakon navedenih priča o Heleni, procjenjujem da bi se i ponajbolji današnji *profajleri* dugo propitivali o tome što bi ispisali o liku i djelu lijepe Helene. Mislim da je Helena itekako znala gdje je njezina moć i da je od nje ponajviše naučila besmrtna Kleopatra.

U svim filmovima u kojima Kleopatra ima važno mjesto, glumice koje su odrađivale njezin lik, bez iznimke su bile iznimne ljepotice. Međutim, na novčićima (*kamejama*) prikaz Kleopatre nije ni blizu nečega što bismo danas nazvali lijepom ženom. Prvi dojam bi bio „nosata žena“.

Priču o lijepoj Heleni su nam prodali povjesničari. Međutim, pokazalo se da tu priču nisu „popušili“ umjetnici. Pokazalo se da nijedan (od onih pravih) nije pronašao inspiraciju u ovjekovječavanju njezina lika i ljepote. Helena je za njih bila samo Barbika prije Barbike, jer su je i Homer i povjesničari pretvorili u Barbiku. I nisu se usuđivali Helenu prikazati kao

Rubensovu ljepoticu. A prikazivanje astralne ljepote žene umjetnike nikada nije i neće zanimati.
Osim u slučajevima kad to ne mogu niti smiju izbjeći!

Moram ispričati i ovu priču o Trojanskom ratu. Mislim da su rijetki na svijetu koji ne misle da je tzv. otmica lijepe Helene povod za Trojanski rat. Priča je zapravo počela s Hezionom, koju je iz okova oslobodio Heraklo. Zgodu sam ispisao prije.

Heziona je nakon prvog razaranja Troje pripala Telamonu. Prijam (*spasitelj*), rođen kao Podark (*bosonogi*), brat joj, ostao je jedini na životu iz njezine obitelji zahvaljujući molbi koju je Heziona uputila gnjevnom Heraklu. Nakon što je Troja stasala u razdoblju kraljevanja Prijama, Prijam je od Telamona zatražio da mu vrati sestru. Telamon je odbio. A potom je Prijam učinio isto i odbio vratiti Helenu.

Priznajte da medalja uistinu ima dvije strane. I da ljepota s tim nema nikakve veze.

Helena je tada postala i ostala trajna „moneta za potkusurivanje“.

Neki su u pričama o Heleni i Parisu pokušali uključiti i ljubav. Bezuspješno.

U ovom dijelu sam pokušao mijenjati uobičajeni pristup promišljanju lijepe Helene. I kompromitirati otmicu kao povod rata. I neki ozbiljniji povjesničari su davno ukazali na to sugerirajući uobičajeni motiv: borbu za prevlast u trgovanju (moćnim izvorom prihoda) i kontroli Helesponta.

Shakespeare je jednom zgodom ispisao rečenicu: *ima nešto trulo u državi Danskoj*. Ja je parafraziram (naizgled bogohulno) s: *ima nešto trulo na Bliskom istoku!* U Trojanski rat je bio uključen „cijeli zainteresirani svijet“. Nitko ga nije nazvao svjetskim ratom. Mislim da je „otkrićem crnoga zlata“ na Bliskom istoku započeo rat trajniji od Trojanskog. I dalje traje, s neprebrojivim žrtvama. I nitko ga ne naziva svjetskim. O religijskom kontekstu ratovanja na Bliskom istoku ne usuđujem se pisati, ali ako itko misli da to nije istinski svjetski rat, koji traje

od prvih tzv. križarskih ratova, i koji bi mogao obilježiti svjetsku budućnost trajnije od prethodnih tzv. svjetskih ratova, neka još jednom promisli.

Ima nešto trulo na Bliskom istoku!

Međutim, unatoč pokušaju da Parisa proglasim nesvjesnim pubertetlijom, moram dodati i priče o njemu prije otmice. U tim je pričama lijep, hrabar, pošten... Iz tih priča lako sam se identificirao i s njegovim (romantičnim) odlučivanjem. Jer sam i ja tada bio mlađahan (romantičan?). I što god to značilo, „navijao sam za njega“ do trenutka u kojem je pobjegao iz dvoboja s Menelajem, dvoboja koji je mogao okončati rat. Bez obzira na ishod, koji je bio izvjestan, jedan od njih bi bio mrtav, a rat okončan!!! Hektor je pokušao „isprati tu sramotu“ Trojanaca. Hektor je dvoboj s Menelajem preživio, jer su bogovi odlučili tako (*deus ex machina*). Nakon silovitog i ravnopravnog nadmetanja, u kojem se nije nazirao pobjednik... iscrpljene borbe su bogovi „vratili njihovim kućama“.

Iz ovakve dramaturgije Ilijade tada nisam naslućivao što je pjesnik želio reći? Danas naslućujem. Borba između Menelaja i Hektora baš ništa nije odlučivala. Da je jedan od njih i pobijedio, ništa se na ratištu ne bi promijenilo. Grci bi imali još jaču osvetničku želju, a Trojanaci bi i dalje nastavljali obranu grada.

Možda s Enejom kao vrhovnim zapovjednikom trojanske vojske.

Taj dvoboj, u kojem se ništa nije odlučivalo, zapravo je trebao pjesniku da profilira likove Parisa, Hektora i Menelaja. Jer, za mene je Paris od tada postao obični kukavelj (čovjek koji nije poželio braniti niti svoju obitelj niti domovinu, čuvajući svoju guzicu). Potvrdu te misli sam dobio nedugo potom kad je sa zidina odapeo strelicu (zaplotnjački, ničim ne ugrozivši sebe) prema Ahilu. Meni je potpuno nevažno što priča kaže da je strelicu navodio Apolon prema jedinom smrtnom mjestu na Ahilovom tijelu. Priča kaže da je i Paris skončao na isti način, od otrovne Filoktetove strijele. (Poruka o nekakvoj božanskoj pravdi, ili nešto drugo... nemam

pojma). U tom dvoboju s Hektorom se i Menelaj objavio (konačno) kao vrstan i hrabar borac, ravnopravan Hektoru, ratniku koji je devet godina uspješno branio svoj dom.

Paris i Menelaj su na čudan način dramaturški povezani u Ilijadi. Menelaj je zapravo prikazan nejasno (bez neke posebne uloge u drami). Ako bi itko njegovu ulogu karakterizirao, mogao bi reći da je sporedna uloga. I za Parisa bi kritičar rekao isto, osim što su mu pridružili etiketu kukavice. Menelaj je to izbjegao, ali ostao neupamćen (sporedan) lik.

Teško mi je uopće i naslutiti Menelajevu silnu želju da „vrati svoju ženu“ (i ratuje u to ime), ženu koja je u međuvremenu Parisu rodila nešto dječice, a potom i Difoba razveseljavala u postelji.

Ahilej ili **Ahil** (grčki *Ἀχιλλεύς*, *Akhilleús*: mučitelj svojih četa, mikenski *a-ki-re-u*, etrurski **Achle**, latinski **Achilles**),...

Priču o Ahilu počinjem navodom iz Hrvatske enciklopedije, jer sam siguran da su mnogi i danas zbunjeni pitajući se o čemu je riječ. Iz navedenog je jasno da je riječ o istom čovjeku. Jasno je i to da je, čitajući ime u ispisu na grčkom jeziku prirodno zaključiti da je riječ o **Ahileju**. Međutim, ako se opredijelimo za ispis imena na latinskom jeziku, očito je da je riječ o **Ahilu**.

U ovom slučaju je problem lako riješen, međutim, slične interpretacije zapisa (davnih) imena odvođe nas u područje nerviranja. Naime, isto se događa s **Ajakom** (koji je sudjelovao u gradnji trojanskih bedema, i postao jedan od trojice sudaca u svijetu mrtvih), njegovo ime se u Hrvatskoj enciklopediji navodi kao **Eak**. Navodim i primjer imena Hektorova sina. Dugo sam mislio da mu je ime **Astijanakt** (Hrvatska enciklopedija (1941.-1945.)) a onda otkrio da je riječ o **Astijanaksu** (Proleksis i HE enciklopedija). Herakla sam upoznao s imenom **Herkules**, potom otkrio ime **Herakle**, a na kraju i to da mu je ime **Heraklo**.

To je, naravno, problem hrvatskog jezika (i hrvatskih klasičnih jeziklovaca). Mislim da bi se te nesporazume lako moglo otkloniti kad bi se neki od naših jezikoslovaca posvetio tom problemu i ispisao „našu interpretaciju“, za početak, barem grčko / latinskih imena.

Drugi problem prepoznajem u prijevodu značenja navedenih imena. Naime, HE prevodi značenje imena Ahilej, kao *mučitelj svojih četa*. Međutim, Robert Graves se opredjeljuje za prijevod - *bez usana*, uz pojašnjenje. Naime, Ahilejevu majku Tetidu je Pelej (otac) zatekao u tajnovitom procesu u kojem je sina Ahileja činila neranjivim (besmrtnim?). Tetida je pobjegla i Ahilej *nikada usnama nije okusio majčino mlijeko*. Ne znam što je točan prijevod, ali više vjerujem Gravesu.

Profiliranje Ahila se čini jednostavnim, jer tragova / indicija je više nego dovoljno. Međutim, kako to biva: *pitanje je tko čita i kako interpretira (i zbog čega) iste podatke*.

Počet ću s najčešćom interpretacijom: ***najveći grčki ratnik i glavni lik Homerove Ilijade***. Ovu tvrdnju je teško osporiti i danas, jer je „kultura ratovanja“ i dalje dominantna. Recimo da i danas slavimo (kao ponajbolje, hrabre i časne... ratnike) ***one koji su najviše ubijali***. Ubijanje se u pravilu opravdava *pravednošću ratovanja*. Budući da je Homer grčkog habitusa, prirodno je da opravdanost rata (i pravednosti ubijanja u ratu) nalazi u banalnom povodu (otmica Helene).

Oni koji misle svojom glavom i znaju priču o Heleni, lako će dokučiti da nikada nije povod za ratovanje bio – debilniji⁵. Naglašavam to, jer deset godina ratovanja nadmašuje brojem godina trajanje dva tzv. svjetska rata. Pamtim i punske ratove, križarske ratove, a pamtim i Vijetnamski rat, rat u Koreji i rat u Afganistanu,... a upravo svjedočimo ratu u Ukrajini i ratu na *Bliskom istoku*...itd.

⁵ Povod bi bio daleko logičniji da je povezan s velebnom pljačkom spartanskog dvora. Naime, Helena je nakrcala Parisov brod svim pokretnim blagom. A Sparta je tada bila bogat grad. Ovaj podatak navodim jer se skromno naglašava u Ilijadi, unatoč tome što se o ljubavi Helene i Parisa govori više od onoga što je pjesnik rekao.

Mislim da je izvjesno da su o ratovima pisali uglavnom moćnici (opravdavajući ishode rata po svojoj mjeri). Zabavno je to što su Rimljani *u punskim ratovima* pokrenuli ratove i ispisali povijest koja je identična priči o Troji, jer su se ratovi priveli kraju ***potpunim uništenjem Kartage***.

Ceterum censeo Carthaginem esse delendam. Hrvatski: *Uostalom, mislim da Kartagu treba razoriti.* Ova poznata izreka pripisuje se rimskom senatoru Marku Porciju Katonu Starijem koju je on u doba pred početak Trećega punskog rata ponavljao na kraju svakog zasjedanja rimskog Senata (pod točkom *Ceterum*, Razno) zahtijevajući uništenje Kartage sve dok mu Senat nije udovoljio. U Trećem punskom ratu Rimljani su 146. prije Krista dotadašnju sredozemnu velesilu Kartagu sravnili sa zemljom.

Zabavno je to što su Rimljani u priču uključili i Hanibala i dali mu ulogu usporedivu s Hektorovom ulogom u Ilijadi. Naime, i Hanibal je bio „pred vratima Raja“. Zbog čega nije na kraju „ušetao u Rim“ rimski povjesničari nisu (mi) suvislo argumentirali, a zbog čega Hektor nije iskoristio svoju priliku (kad je bio pred vratima Raja) lakše je dokučiti, jer je Trojanski rat bio samo „zabava bogova“.

Da je kojim slučajem Eneja pisao Ilijadu (naravno, mislim na ishod u kojem je Troja pobijedila u ratu), tko zna što bismo doznali. Možda bi Hektor bio najveći junak u ratu i glavni lik Ilijade, a Eneja kralj Troje.

Zabavna mi je i misao koju sam upravo ulovio. Riječ je o nečemu što je davno prepoznato u književnim izričajima kao: *deus ex machina*! Mislim da je jasno svima koji su se suočavali s Ilijadom, da je Trojanski rat obilježavan i obilježen upravo s takvim i sličnim objavljivanjima bogova. I svim piscima ukazujem na tu mogućnost u slanju svojih (suvremenih) poruka. Jer upravo su oni bogovi u svakoj svojoj priči.

Ma, naivan sam. Njima ne treba ta poruka!

Volim misliti da sam, barem malo, kompromitirao neke uobičajene tvrdnje o Trojanskom ratu. Nastavljam dalje s tzv. **najvećim junakom**, grčkim ratnikom (hrabrim i nepobjedivim)! Priču počinjem s pitanjem: *što biste vi činili da znate samo to da ste neranjivi (i božanskog porijekla)?* Moja prva misao je: *ja nikada ne bih bježao od bilo kojeg sukoba!* Mislim da je to razuman odgovor. Jer, baš nikada ne bih bio u smrtnoj pogibelji. Ako to neki nazivaju hrabrost lažu sami sebe. Zaključak je meni očit: Ahil je samo *bahati tip*, koji o hrabrosti nema pojma. A drugi još dramatičniji: samo takav tip je u stanju časnog i mrtvog protivnika danima „razvlačiti“ (iskaljujući se na njegovoj „lešini“) oko zidina Troje.

I Homer je to nazvao *ogavnim činom!*

Tko god je i pomislio da je Ahil (nakon ovih rečenica) bio najveći grčki ratnik u Trojanskom ratu uistinu treba propitivati sebe. Ali i to: *što takva poruka znači u propitivanju trajnog grčkog identiteta?*

Za mudrog Hirona (Kentaure i Ahilovog mentora, životnog učitelja) Graves reče da je imao nevjerojatan talent (kao učitelj). Bio je u stanju naslućivati, prepoznavati i razvijati sposobnosti svojih učenika. I učinio je ono što takav učitelj čini: *od Ahila je stvorio savršenog ubojicu.*

Druga priča kaže da je Aristotel, u jednom razdoblju bio mentor (životni učitelj) Aleksandru Velikom (neki vole naglasiti, Makedonskom). Čini se da je prepoznao Hirona u sebi i stvorio tada najvećeg ubojicu na svijetu. Danas svjedočimo da jedna državica slavi (svoju prošlost?) Aleksandra, tko zna što želeći poručiti gradnjom velebnog spomenika najvećem ubojici starog svijeta.

Nastavljam priču s poglavljem koje je Homer u Ilijadi nazvao: **Ahilejeva srdžba.**

Kao mladač sam se dobro identificirao s Ahilom, unatoč tome što se ni jednog trenutka nisam prepoznao u nekim Ahilovim izborima. Agamemnona sam tada, već u začetku rata doživio kao čovjeka s kojim se nikada neću identificirati. Jer, poželio je ubiti svoju kćer u ime neke „veće

ideje“? I vjerujte mi, srce mi je bilo na mjestu kad sam pročitao priču o njegovom kraju. Ulovio sam misao: zaslužio si!

Dugo mi je trebalo da ga prepoznam u svim današnjim tzv. političarima (ljudi bez imalo empatije, koje se s lakoćom može svrstati u područje sociopata). Naime, u svojoj identifikaciji s Ahilom, bijesno bih uletio u Agamemnonov šator s mačem u ruci koji bih mu stavio na vrat... i jasno rekao što mu je činiti!

Dugo poslije sam shvatio i Homera, koji upravo u toj epizodi najjasnije promovira postojeći sustav vrijednosti koji obvezuje i najmoćnije ratnike. Sebi sam tu epizodu preveo kao: *uvijek budi ponizan prema onima koji vladaju!*

Mi to pamtimo u narodnoj mudrosti: *veži konja gdje ti aga kaže!*

Iz te epizode sam (naravno, dugo poslije) dokučio i neobičan zaključak:

Homer (jedan čovjek) nije autor Ilijade!

Sve potom što sam doznavao o Ahilovom djelovanju bilo je prepoznavanje ovoga što ispisujem. U mojem svijetu Ahil je postao „moralna nula“, jer nije istrajavao u štíćenju svoje žene (Briseide), a imao je tu moć.

A jedna od pričica u kojoj je s Helenom završio na Elizejskim poljima (grčka inačica Raja) me je posebno razveselila. Za Helenu se nisam posebno „brinuo“, jer tamo je i dalje živjela svoj bezlični život, samo uz novog muškarca, ali sam dokučio misao da bi se Ahil osjećao živim jedino u Tartaru (Paklu). Jer ni jedna od njegovih moći, koje su mu osiguravale slavu u stvarnom svijetu, u ovom su postale nepotrebne.

To je zapravo genijalna poruka koju bi naše zakonodavstvo moglo pokušati dokučiti.

Najveća kazna za bilo koga je u tome da mu se oduzme ono „što je on“ (i na čemu je gradio i živio sebe)! *Mislim da je očito što želim poručiti oduzmite im novac!* Učinite ih sirotinjom!

Naravno, vraćam se na početak priče: tko, kako i zašto čita povijesne tragove.

Jer *mnogi mogu* iz ove priče dokučiti i poruku: *što više ljudi ubiješ sigurno ideš u Raj*.

Na ovom mjestu moram navesti i njegova sina Neoptolema. Naime, već u prvom čitanju mi je njegovo objavljivanje u ratu bilo nejasno i nelogično. Naime, bilo mi je jasno da je Ahila jedna od ženica kod kojih ga je skrila majka (a moguće i više od jedne) uputila u putene užitke, i da je jedna od njih rodila Neoptolema.

Zabavna mi je usporedba Ahila s Heraklom i boravkom Argonauta na Lezbosu, otoku tada napuštenom samo ženama. Priča kaže da je Heraklo iza sebe ostavio pedesetak muških potomaka. Ahil je u okružju mnogih krasnih djevojaka „proizveo“ samo jednog sina. Možda su i zbog toga neki njegovo prijateljstvo s Patroklom interpretirali nam zbunjujućim.

Nije poznato koliko je dugo odrastao Neoptolem u tom okruženju, jer nakon što je Odisej izmuljao Ahila i odvuкао ga u Trojanski rat, kažu da je prošlo devet godina. U desetoj godini rata se prvi put na neki čudan način objavio u ratu, kao Ahilov sin. Bio sam zbunjen jer su mi brojevi jasno poručivali da je tada mogao imati desetak godina. Jer čovjek koji se objavio kao Ahilov sin bio je barem dvostruko stariji. Ali ono što se može zaključiti je u epizodi u kojoj Neoptolem preuzima odgovornost ubijanja djeteta od godinu dana, Astijanakta, Hektorova sina, uz objašnjenje koje je prihvatio i Oktavijan (budući rimski car August) ubijajući Cezariona, sina svojega „oca“ Cezara s Kleopatrom, je meni stravična poruka. Oktavijan je poput Neoptolema želio prekinuti tzv. krvnu povezanost s pravom nasljeđivanja.

I zamislite samo: *za Augusta često kažu da je bio najveći rimski car ikada*.

U Dalmaciji znaju reći: *a šta reć'!*

Što taj čin govori o Neoptolemu je neupitno (u sličnoj ubilačkoj ulozi se objavljuje i potom, ubijajući starca Prijama), ali bi se danas odmah postavilo pitanje: kako i zbog čega je Neoptolem

postao ono na koji se način objavljivao. I koja i kolika je uloga njegovih roditelja u toj priči. Odgovor na to pitanje još uvijek čekam (od filozofa, psihologa, umjetnika...), ali meni je izvjesno da sam spomenuvši Neoptolema ispisao i prave rečenice u svojem profiliranju Ahila.

Naš narod ima odgovor i za to: *ne pada jabuka daleko od stabla!*

Priču o Ahilu privodim kraju citiranjem HE.

U antičko su mu se doba kult i legenda proširili po cijelome grčkom svijetu. Ahilej predstavlja pralik veličanstvenoga barbarina koji stoji izvan kruga ahejske civilizacije, no uživa ugled zbog junaštva. Jedini se među homerskim junacima drži surovih običaja barbarske davnine, priređujući obilatu pogrebnu gozbu s ljudskim žrtvama koju i sâm Homer kudi kao »zlodjelo«, a njegovo mrcvarenje Hektorova trupla zove »ogavnim činom«. Istoga je civilizacijskog podrijetla i njegova srdžba koja je središnja tema *Ilijade*. Slabost Ahilejeva barbarskoga karaktera očituje se u sklonosti divljačkomu gnjevu *iako je sposoban i za ljubav, milosrđe i plemenitost. On je bogoljuban (osim spram Apolona) mladić koji ne poznaje mjere u ljubavi i mržnji, a laž mu je mrska kao »dveri hadske«*.

Moram se očitovati o istaknutim rečenicama.

Ni jednog trenutka nisam u svojem profiliranju Ahila, uočio navedene karakteristike: ljubav, milosrđe i plemenitost⁶. Moguće je da ih je netko i naveo i dodao neke argumente, ali sam ih ja stavio u područje licemjerja (šesta ili sedma razina Danteova Pakla).

Ahilej je u umjetničkim prikazima prisutan kao lik i tema još na starovjekoju lončariji, mozaicima i zidnim freskama (npr. u Pompejima). Eshilove i Sofoklove tragedije s njegovim likom sačuvane su tek fragmentarno, ali je jedan od protagonista u Euripidovoj *Ifigeniji na Aulidi*, u kojoj se sukobljava s Agamemnonom oko Ifigenije za koju se trebao vjenčati. Poslije

⁶ Priča o *Penteliseji* je moj krunski dokaz.

je glavni ili sporedni lik mnogobrojnih književnih djela, npr. srednjovjekovnoga trojanskog ciklusa, a javlja se i u Shakespeareovoj drami *Troilo i Kresida*. Osobito je prominentan kao likovni motiv npr. skulptura Bertela Thorvaldsena i Richarda Westmacotta st. te slika Anthonisa van Dycka, Nicolasa Poussina, Petera Paula Rubensa, Giambattiste Tiepola, Jacquesa Louisa Davida, Eugènea Delacroixa, litografije Maxa Slevogta, a i kao lik u više opera, baleta i oratorija. Na filmu se kao lik javlja u spektaklima o Trojanskom ratu te, u slojevitijoj inačici, u ekranizaciji Euripidove tragedije u režiji Michaela Cacoyannisa.

Ilijada je pokrenula procese koji su Grčku odveli u veličanstveno i nezaboravno stvaralačko razdoblje. Dosezima u dramskoj književnosti (Eshil, Sofoklo, Euripid,... i drugi) približio se jedino Shakespeare. U umjetnosti (slikarstvo i kiparstvo) ostavili su nam kanone u „kiparskom izričaju“. U likovnom pamtimo Apela, ali bez mogućnosti procjenjivanja, jer nemamo njegovu Afroditu kao kanon ljepote usporediv s besmrtnim Leonardom. Arhitektonski i kiparski izričaj danas će teško nadmašiti kanone koje je postavio besmrtni Fidija, ali sam siguran da svaki arhitekt i kipar jasno prepoznaju na koji se način mogu približavati Fidiji. U svemu što čine moraju biti savršeni!

O glazbi iz tih vremena nemamo (na našu žalost) podataka. Ali ako znamo da su Eshil, Sofoklo i Euripid... svojom glazbom svoje drame ispraćali na „natjecanja“... prirodna je misao da je i glazbeni izričaj bio nevjerojatan, u najmanju ruku na razini dramskoga.

Pričajući svoju priču o Troji, i ratu koji je uslijedio, jedina misao mi je bila da pošaljem poruku novim generacijama.

Čitajući i pokušavajući razumijevati ono što je ispisano u Ilijadi, dosegnut će te mnoge razine razumijevanja sadašnjeg svijeta.

Jer Ilijada je Biblija u kojoj sami morate otkrivati svoje izbore putovanja u životu, bez utjecaja recepata koje nam danas serviraju, psiholozi, psihijatri, pedagozi, sociolozi, teolozi, filozofi, razni tzv. kritičari... i druge sveznalice.

Još sam u Ilijadi

Hektor (grč. *Ἑκτωρ, Héktōr*), u grčkoj mitologiji, sin Prijamov i Hekubin, muž Andromahin i otac Astijanakov. Najveći trojanski junak, jedini vođa Trojanaca u ratu protiv Grka, budući da je njegov otac Prijam, kralj Troje, bio star i nemoćan. Opisan u *Ilijadi* kao nježan otac, hrabar i ***mudar borac***; štitio ga je Apolon sve do posljednjega, odlučujućega dvoboja protiv grčkoga junaka Ahileja. Pošto ga je ubio, Ahilej je njegovo tijelo privezao za bojna kola i vukao oko Troje, a onda ga je po Zeusovoj naredbi predao uz otkup Prijamu, koji ga je pokopao (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*).

U prethodnom tekstu sam se silno trudio pronalaziti riječi i rečenice pokušavajući obznaniti besmislenost ratovanja. Nisam prvi, a niti ću biti zadnji koji to čini uzaludno. Mislim da to upravo čini i Jergović u svojoj zadnjoj knjizi.

Pisao sam svašta ali je temeljna misao bila u profiliranju *dva glavna junaka* u Trojanskom ratu i temeljem toga dovesti u pitanje kojekakve definicije rata, počevši od pravednosti, opravdanosti... i slično. Neki su čak domislili još jednu ***bjelosvjetsku smijuriju*** ispisujući *pravila časnog ratovanja* (tzv. Ženevska konvencija)! Na ovom mjestu se uistinu trebamo dobro zamisliti propitujući samo odnos Amerikanaca prema tzv. Ženevskoj konvenciji (i međunarodnom sudu za ratne zločine).

U prethodnom sam dijelu pozornost usmjerio i prema Ahilu, misleći da sam naveo dovoljno pokazatelja koji ga karakteriziraju kao bahatog i bešćutnog ubojicu. I osvajača⁷.

⁷ To su oni koji kreću u pljačkaške pohode, porobljavaju druge narode... i uz to im nameću i „svoj način života“, recimo – ***demokraciju***. Mislim da bi se na ovom mjestu moglo prepoznati i kršćanstvo.

U ovom tekstu pozornost usmjeravam prema Hektoru. Enciklopedijski navod je štur i baš ništa ne govori o Hektoru te sam u profiliranje Hektora krenuo od samog početka rata. Mislio sam da je njegova uloga u prvih devet godina ratovanja itekako primjetna, jer je u njegovim rukama bila sudbina Troje. Međutim, pokazalo se da je priča o prvih devet godina rata tipična osvajačka.

Prvih devet godina Trojanskog rata

Recimo da su Danajci (Ahejci, Heleni, Grci) odlučili preuzeti kontrolu „trgovačkih ruta“ koje su povezivale Sredozemlje, crnomorska područja i Bliski istok, koje je tada Troja imala pod kontrolom. Homer tu priču počinje navodeći na početku *katalog brodova* (u drugom pjevanju Ilijade). Mene je zanimao odgovor na pitanje: koliko je bila brojna vojska s kojom su Danajci krenuli u pohod. Popis je poduži i zanimljiv na svoj način. Reći ću samo da je na Tened (otok ispred obala Troje) prispjelo 1272 broda (moje prebrojavanje brodova navedenih u Ilijadi, nisam siguran u točnost broja). Mikenca (Agamemnon) je osigurala 100 brodova, Pilos je pod vodstvom „starine Nestora“ pripomogao s 90 brodova, Sparta (Menelaj) je opremila 60, Kreta s vojskovođom Idomenejem pridodala je 90 brodova, a Ahil je sa svojim Mirmidoncima doplovio na 50 brodova. Homer navodi neke podatke i o broju veslača (naravno, ratnika). Reče da je na nekim brodovima napučenost bila na razini broja 120 veslača, a na nekim i puno manja (oko pedeset).

Herodot je pišući povijest perzijskih ratova naveo podatak o milijun vojnika s kojima je perzijski car Darije pokušao porobiti Heladu. Mnogi mu povjesničari nisu povjerovali. Zbog toga sam i ja procijenio da je na svakom brodu u prosjeku bilo 30-40 veslača, te da se na trojansku obalu „iskrcalo“ pedesetak tisuća vojnika. Čini se da to i nije broj od kojeg bi nam pamet stala, ali ako se prisjetimo da je Aleksandar svoja osvajanja počeo s tridesetak tisuća Makedonaca... mislim da je to dobra procjena.

Na ovom mjestu počinje zabavna istraživačka priča. Naime, podatke koje sam naveo otkrio sam u drugom pjevanju Ilijade. Međutim, postoji i ovakav Wikipedijski zapis:

Katalog brodova (starogrčki: νεὼν κατάλογος, *neōn katalogos*) naziv je jednog odeljka u drugom pjevanju Homerove *Ilijade* (stihovi II, 494–759), u kojem su popisani odredi ahejske vojske koja se okupila u Aulidi spremajući se da isplovi prema Troji. U tom su popisu navedena imena vođa svakog odreda, zatim imena gradova iz kojih dolaze vojnici, ponekad uz neki opisni epitet koji dopunjuje stih ili povezuje ime vođe, njegovo poreklo i mesto rođenja, kao i broj lađa kojima je svaki odred krenuo u trojanski rat, čime se uvodi dodatni kriterij značaja svakog kontingenta, odnosno grada iz koga potiče. Ovom popisu slijedi sličan, premda kraći, katalog Trojanaca i njihovih saveznika (stihovi II, 816–877). Sličan katalog grčkih snaga nalazi se i u Pseudo-Apolodorovoj *Biblioteci*, koji se ne poklapa u svemu Homerovim popisom.

...

Katalog brodova u Ilijadi sadrži 29 vojnih odreda, koje predvodi ukupno 46 vođa, a svi su se okupili na 1.186 brodova. Ako se za meru uzme 120 ljudi po jednom brodu, dolazi se do ***brojke od ukupno 142.320 ljudi koji su doplovili do Troade***. Svi su oni označeni različitim etnonimima i poticali su iz 164 različita mesta označenih posebnim toponimima. Većina je ovih mesta identifikovana i uglavnom su bila naseljena tokom kasnog bronzanog doba. Za celu vojsku koriste se izrazi "Danajci", "Argivci"⁸ i Ahejci. Pseudo-Apolodor, pak, u svojoj *Biblioteci* donosi popis od 30 vojnih odreda, koje predvode 43 vođe, s ukupno 1.013 brodova, dok Higinov popis sadrži 1.154 broda, premda sam kaže da ih je bilo ukupno 245.

Budući da sam svoju procjenu (broja brodova i grčkih vojnika) temeljio prebrajajući brojeve brodova navedene u Ilijadi i svojoj procjenu broja veslača (u prosjeku) na svakom brodu,

⁸ Na ovom mjestu se pozornost usmjerava prema Argu, kojim je vladao Agamemnon, a kojeg Homer navodi kao vladara Mikene koja je u pohod na Troju poslala 100 brodova... Zabavljam se navodeći zaključak da je Homer ipak samo čovjek koji se „malo pogubio“ u mnoštvu podataka (od rapsoda i aeda).

učinilo mi se da sam dobio prihvatljiv broj pristiglih osvajača. Moram dodati da sam svoju procjenu odredio prema broju Argonauta u pohodu za zlatnim runom. Argo je bio veličanstveni brod koji je tada daleko nadmašivao postojeće grčke brodove. Pokazalo se da popis veslača, najdičnijih grčkih junaka na Argu, nije premašio broj pedeset. Iz popisa Argonauta lako se može otkriti da su Nestor i Filoktet bili sudionici oba pohoda, ali i to da se moćnost „grčke brodogradnje“, tijekom dvadesetak godina, nije mogla promijeniti toliko dramatično.

Mislim da bi se najbolja procjena mogla izvesti propitivanjem broja veslača (ratnika?) na feničkim brodovima. Jer, povijesno je izvjesno da su Feničani osnovali koloniju Kartagu i da je njihova flota tada dominirala Sredozemljem.

Sada ide zabavni dio istraživanja. Prethodne rečenice sam ispisao prisjećajući se epizode koju je ispisao Vergilije u Eneidi, povezujući Didonu, kraljicu bogatog grada Kartage i Eneju, izbjeglicu iz Troje. Međutim, Hrvatska enciklopedija kaže ovo: *Grad su osnovali Feničani iz Tira, vjerojatno 814. pr. Kr.* U ovom slučaju više vjerujem Hrvatskoj enciklopediji, a ***Vergiliju čestitam na maštovitoj epizodi.***

Međutim, Feničani su u razdoblju grčkog mračnog vijeka imali potpunu prevlast na Sredozemlju, zahvaljujući moćnoj floti. Dakle, Homer je sigurno imao podatke o posadama feničkih brodova. A mislim da bi ih i sadašnji povjesničari mogli barem naslutiti.

Propitivanje brojeva koje je naveo Homer, ali i samog trojanskog rata, nastavio sam na ovaj način. Naime, u razdoblju ratovanja (oko 1200. godine prije Krista), dominantna grčka pisma bila su vezana uz tzv. kretsko-mikensku dominaciju. Danas ih imenujemo kao ***linear A*** i ***linear B***. Neki vole reći da smo uspjeli dešifrirati pismo linear B, ali da još nismo dokučili pravila pisma linear A. Do sada nisam naišao na podatak da je u ijednom, nama poznatom zapisu, otkriven nedvojben podatak o trojanskom ratu, što je zapravo ***nerazumljivo***, jer da pobjednici

u ratu (Mikenjani) nisu ostavili pisane tragove o veličanstvenoj pobjedi... može se jedino tako okarakterizirati.

Ako pak pretpostavimo da su Hetiti, koji su vladali na tom području, ostavili neke zapise, lako se možemo uvjeriti da Hetitsko carstvo u razdoblju rata više nije postojalo. I mogućnost da su Egipćani ostavili pisane tragove o Trojanskom ratu, lako je odbaciti. Nije zanemarivo još jednom spomenuti Feničane. Naime, HE navodi: *Semitsko linearno pismo razvilo se iz protokanaanskog pisma (XV. st. pr. Kr.) u Feniciji kao pismo feničkoga jezika; u XII. st. pr. Kr. dobilo je svoj završni linearni oblik. Imalo je 22 slova, suglasnika. Bilo je uzorom mnogim drugim pismima (aramejsko, arapsko, sirska). Od feničkoga pisma slova su preuzeli Grci, a od Grka i drugi europski narodi.*

Mislim da je prirodno pretpostaviti da su Feničani u razdoblju svoje dominacije (nakon Trojanskog rata) imali pismo, ali i nekakva **bliska sjećanja** na Trojanski rat.

Čini se da ni oni nisu spomenuli i zapisali sjećanja na desetogodišnji rat, koji je zasigurno morao ostaviti tragove na cijelom Sredozemlju.

I pogledajte samo do kojeg zaključka nas dovodi „ovo istraživanje“. Rekao bih, jako bliskom onome u kojem sam Vergiliju čestitao na maštovitoj izmišljotini.

Homer (grčki *Ὅμηρος*, *Hómēros*), grčki epičar (VIII. st. pr. Kr.). S iznimkom nekolicine helenističkih filologa, sveukupna antika držala je Homera autorom najstarijih tekstova grčke književnosti, epova *Ilijade* i *Odiseje*. Iz mnogobrojnih kasnih biografija nemoguće je izlučiti pouzdanu povijesnu jezgru; moderna kritika na temelju arheoloških, kulturoloških **i jezičnih indicija**⁹ s visokom suglasnošću datira epove u drugu polovicu VIII. st. pr. Kr.: *Ilijadu* oko 750., *Odiseju* oko 725. S obzirom na to da u spjevovima prevladava jonsko narječje,

⁹ U prirodoslovnim znanostima indicije „služe“ samo kao moguće smjernice budućih istraživanja. Ni slučajno kao uporište za zaključivanje!

pretpostavlja se da je Homer bio podrijetlom Jonjanin; u spekulaciji o rodnome mjestu, maloazijska Smirna i obližnji otok Hij uživaju stanovitu prednost... (Hrvatska enciklopedija).

Vergilijev životopis nam je u velikoj mjeri poznat. Čak i neki motivacijski okidači povezani s njegovim tekstovima. O Homeru zapravo ne znamo ništa, čak dovodimo u sumnju i njegovo postojanje. I da sam nekim slučajem bio u (nekoj ranoj) prilici arbitriranja o Ilijadi, bez imalo zadržke bih zaključio *da je Ilijada prekrasna izmišljotina!* Jer znanost nam nije osigurala ni minimum **indicija** temeljem kojih bi mogli izvesti suprotan zaključak.

I sada zapravo mislim isto, unatoč Schliemannu koji je temeljem (samo) vjerovanja (Ilijadi) otkrio mjesto koje svjedoči o mnogim stradanjima gradova smještenih na Hisarliku. Nakon toga su tzv. znanstvenici prepoznali jedan „arheološki sloj“ i nazvali ga **VII a**, koji su datirali u razdoblje (za koje su imali neke indicije o razdoblju mogućeg Trojanskog rata, 1190. godina prije Kr.) i nakon toga velebno objavili – ***Trojanski rat je bio!!!*** A zapravo su samo dokazali da se na tom području u tom razdoblju dogodila kataklizma. Nazvali su je Trojanski rat, baš kao što je Schliemann otkriveno blago imenovao Prijamovim.

Sa Schliemannom su se tzv. znanstvenici sprdali, a primijenili istu metodu i taj arheološki sloj imenovali Trojom. Naravno da ta tvrdnja nema logičko uporište!

Jer Troja i dalje postoji samo u mitovima!

U ovom trenutku (prema mojim saznanjima) mi još uvijek nemamo (pisane) dokaze koji bi nedvojbeno potvrdili da je postojao sukob Grka i Trojanaca na razini desetak godina ratovanja. Mi i dalje samo spekuliramo, ali sada na temeljima koje nam je definirao Schliemann. Obožavam ga! Baš kao i Homera.

Vraćam se Ilijadi, jer mi se čini da sam zalutao u neke svoje interpretacije i znanosti i povijesti.

Iz navedenih „argumenata“ (prije ovog emocionalnog ispada) izvodim bogohulni zaključak: Mikena je u tom razdoblju bila grad (polis) bez ikakva utjecaja. Međutim, budući da su Mikena i Kreta neupitno, i jako dugo, obilježavali zbivanja na Sredozemlju, Homer je Mikeni osigurao besmrtnost i u Ilijadi.

Sjećanja su vrlo opasna u ispisivanju povijesnih događaja!

Iz enciklopedijskog je navoda lako zaključiti (ako mu povjerujemo) da je Homer podatke prikupljao četiri stoljeća nakon razdoblja ratovanja, i to iz grčkih izvora.

Budući da sam se već očitovao o takvoj (tzv. znanstvenoj metodi) interpretaciji povijesnih događaja, još jednom ponavljam da *Ilijada nije povijesni dokument*. Ali i to da je riječ o *velebnoj drami* koju trajno obilježavaju (i danas sveprisutni) profili moćnika (bogova), heroja (savršenih ubojica), ali i ljudi (smrtnika).

Ovu digresiju privodim kraju s mišlju: *Ilijada je danas aktualnija nego ikada prije*.

Jedini problem je to što danas nema na vidiku ni jednog Eshila, Sofokla, Euripida, Shakespearea... pisaca koji su u stanju dosegnuti „granice ljudske duše“ i ispisivati priče o ljudima makar bile i tragedije.

A sada ide prava ratna priča.

Izvjesho je da su već pri iskrcavanju Danajci otkrili da moraju obnoviti zalihe (hrane i pića), ali i to da brojčano nisu u stanju potpuno opkoliti grad i uskratiti Trojancima mogućnost obnove zaliha hrane i pića. Sigurno je da u tom razdoblju nisu postojala ratna oruđa koja bi omogućila razaranje bedema grada. Ratovalo se uglavnom mačevima, lukom i strijelom, te bojnim kolima. Mislim da je lako zaključiti da su Danajci desetak godina nemilo patili, živeći u šatorima i na brodovima, u neprekidnoj potrazi za hranom, pićem... i ženama.

Sada moram skrenuti pozornost na procjene broja grčkih osvajača. Ja sam se opredijelio za brojku od oko pedeset tisuća vojnika, jer bi mi „manipulacija“ s trostruko većim brojem ljudi, potpuno kompromitirala Trojanski rat u trajanju od deset godina i Ilijadu.

Naime, polazim od podataka o napućenosti grada Zadra i zadarskog zaleđa. Procjenjujem da je riječ od oko 80 000 duša. Svakodnevnu skrb o pučanima preuzele su institucije Grada i Županije. Na prvom mjestu se osiguravaju hrana i voda. Kolike su vodne dnevne potrebe to znaju u tvrtki vodovod. Na drugo mjesto stavljam osiguravanje higijensko / zdravstvenih potreba: kanalizacija, čistoća... Neke druge „ljudske temeljne potrebe“ (recimo samo seks) ne spadaju u područje gradske odgovornosti, pa ih neću posebno navoditi.

Ovim navodima pokušavam naglasiti nevjerojatnu važnost ovih resursa u osvajačkim pohodima.

Aleksandar se s tim uopće nije zamario, jer su njegovi *blic-krigovi* temeljeni upravo na tome. A i skrb o tridesetak tisuća vojnika je tada puno lakše ostvariva u novim osvajačko / pljačkaškim pohodima.

Cezar je svoja osvajanja u Galiji pripremao puno temeljitije. Na raspolaganju je imao nevjerojatno moćne graditeljske postrojbe, ali i intendantske postrojbe, koje su u pohodima čuvali kao zjenicu oka.

Iz Ilijade se može samo naslutiti na koji način su se zadovoljavale navedene potreba. Izvjesno je da su noćili pod šatorima ili na brodovima. Možemo naslutiti i to da su u pljačkaškim pohodima osiguravali hranu, piće (i žene), ali nam je nepoznata tehnologija dostave. Jer Rimljani su gradili ceste, na čije tragove i danas nailazimo. Naravno, isključivo za vojne potrebe.

Ne tako davni (nazvat ću ih suvremeni ratovi) ostavili su nam jasne tragove iz kojih je razvidno koje se sve posljedice objavljuju u bilo kakvim uvjetima ratovanja. Bez iznimke se objavljuju alkohol i drugi „stimulansi“... i na kraju neizbježni PTSP.

U Ilijadi se pojavila i naznaka tih procesa. Koliko se sjećam, u jednom je razdoblju tijekom ratovanja spomenuta i neka bolestina, koju su (naši prevoditelji) nazvali kuga. Naši povijesni srednjovjekovni zapisi kažu da je „kuga potaracala skoro pola Europe“. Drugi zapisi navode da je „kuga presudila“ o ishodu tzv. peloponeskih ratova. Čak i to da je Periklo skončao od te bolesti.

Iz navoda (u Ilijadi) o kugi se može zaključiti da je bila pitomija i od korone. Recimo na razini obične prehlade (gripu ne navodim jer je i ona ostavila nemilog traga u europskoj povijesti).

Priču o kugi naveo samo kao još jedan svoj argument u pokušaju dokazivanja da samorazumljivi pojmovi zapravo ne postoje. Ideja je u tome da čitateljima želim poslati poruku suprotnu onoj iz poslovice: *čovjek vidi što želi vidjeti, čovjek čuje što želi čuti...*

Priču o kugi sam argumentirao površno, ali sam nedavno naletio na dokumentarac u kojem se povijest počinje propitivati i znanstveno!!! Ta je priča temeljena na utjecajima bolesti na povijesne događaje. Priča je o propasti Rima.

U dokumentarcu su prepoznate tada neizlječive bolesti: malarija, dizenterija, tifus, velike boginje...a potom i Antoninina kuga, te Justinijanova. U Justinijanovom razdoblju je pomorila 30 – 50 milijuna ljudi, i prepoznata kao prva pandemija. A potom i kao Crna smrt u razdoblju u kojem je harala srednjovjekovnom Europom.

Iz te perspektive bi bilo zabavno promišljati Odiseja tijekom zbivanja opisanih u Ilijadi, a pogotovo tijekom zbivanja opisanih u Odiseja kao prolupanog PTSP-ovca.

I zbog toga mislim da su pjesnici čuđenje u svijetu!

I volim Homera, tko god to bio.

Trojanci su unutar zidina živjeli skoro na isti način kao i prije. Nedostajale su im neke namirnice koje su pribavljali morskim putem, ali im se kvaliteta života nije dramatično promijenila. Neki bi rekli da su tako mogli živjeti do *Sudnjeg dana*. Sada nije teško naslutiti što se sve moglo događati u danajskim taborima tijekom prvih devet godina ratovanja. Naznaka tog stanja se najjasnije objavila u sukobu, na najvišem vrhu, između Agamemnona i Ahileja.

Homer kaže da je u tom razdoblju Ahilej pustošio naselja u okružju Troje i da su Danajci zapravo živjeli od pljačke. Tzv. ratni plijen su na prvom mjestu bili hrana i pića, ali u velikoj mjeri i žene, što je lako naslutiti iz povoda za sukob između Agamemnona i Ahileja. Međutim, jasno je da je taj prihod brzo presahnuo, jer su se nakon nekog vremena ljudi sasvim sigurno počeli iseljavati iz ugroženih područja (istom procesu svjedočimo zadnjih godina neprekidno). O tome ponajbolje svjedoči zgoda između Palameda i Odiseja. Naime, Odisej je dobio zadatak da pribavi hranu *u Trakiji*. Međutim, vratio se praznih brodova. Palamed ga tada *prekori zbog lijenosti i kukavičluka* (Graves, *Grčki mitovi*).

Na ovom mjestu zastajem i skrećem pozornost na mračnu stranu Odiseja. Poznata je zgoda u kojoj je Odisej glumio ludilo ne želeći ići u pohod na Troju, unatoč zakletvi koju je dao Menelaju. Palamed ga je tada uspio nadmudriti i Odisej je ipak završio u ratu. Ovaj podatak navodim jer ga Hrvatska enciklopedija smatra pokretačem Odisejevih zaplotnjačkih (osvetničkih) radnji koje su dovele do mučne smrti Palamedove: kamenovan je kao izdajica!

Ne znam tko je ispisao taj enciklopedijski prilog o Palamedu i Odiseju, ali ja više vjerujem Gravesu. Naime, nakon Palamedova *prijekora* Odisej je izazvao Palameda da sam krene u potragu za hranom. Palamed prihvati izazov... *i uskoro se vratio s tovarom žita na lađi*.

I time je javno osramotio Odiseja. Ovaj to nije mogao otpjeti.

Ovu zgodu sam ispisao s namjerom skretanja pozornosti na izvore podataka na kojima temeljimo naša promišljanja o ljudima i događajima. Uvriježeno je mišljenje da su podaci objavljeni na Wikipedijama nepouzdana. Ovim navodom „argumentiram“ (još jednom) da ne treba dogmatski vjerovati ni podacima koje nalazimo u enciklopedijama. S iste pozicije sam propitivao brojeve vezane uz *katalog brodova*. I nadam se da sam vas uvjerio u to da je svaki naš pokušaj propitivanja povijesnih događaja osuđen na jedinu istinu koju mi možemo dosegnuti, samo svoju!

Jednom zgodom sam u rukama imao Apijanove *Građanske ratove*. Bio je to svojevrsni nastavak čitanja o povijesnim događajima u Rimu. Svetonije me sa svojim *Carevima* zabavio pričajući priče na razini žutog tiska. S Tacitom u rukama sam se malo zabrinuo ali ga dugo potom smatrao jedinim (rimskim) autentičnim povjesničarom. Nakon Apijana sam se zamislio (kasnije sam otkrio da se Marx o njemu očitovao s posebnim laudama). Propitujući dalje Herodota, Tukidida... nije mi bilo teško dokučiti da su i oni ispisivali samo svoje istine.

Nedavno je na našoj dalekovidnici objavljen japanski film *Rašomon* (1950). Riječ je o *razg. stanju kad se ne može saznati prava istina ili odabrati prava verzija između više istina ili interpretacija, kad svatko ima svoju istinu ili priču [razriješiti (razmrsiti) rašomon doći do istine; (u okolnostima rašomona)]* (Hrvatski jezični portal).

Vraćam se ratovanju tijekom prvih devet godina. U toj priči Homer navodi dvadesetak gradova u okružju Troje, navodno *saveznika Troje u ratu*. Već taj je navod na razini povijesne smijurije. Riječ je naravno u interpretaciji značenja riječi *saveznik*. Mislim da svaki misleći čovjek lako može dokučiti da je riječ o naseljima u okružju Troje čija je jedina uloga bila u opskrbljivanju Troje određenim namirnicama, ali i to da je jedino Troja bila zadužena za brigu o njihovoj (vojnoj, obrambenoj) sigurnosti. Dakle, ni jedno naselje nije bilo u stanju samostalno onemogućiti pljačkaške pohode Danajaca (pod vodstvom Ahila) jer nije bilo obrambenih

zidova, a sumnjam i u to da je bilo i jednog obučenog vojnika... Trojanci su naravno *čuvali svoju guzicu* i naselja tada prepuštali njihovoj sudbini.

U Homerovom opisu Ahilovih tzv. osvajanja, a zapravo običnih pljačkaških pohoda bez imalo ugroze za svoje vojnike, navodim podatak:

Ahil je u jednom pljačkaškom pohodu ubio Andromahinog (Hektorova žena) nemoćnog oca i njegovih sedam sinova (Andromahine braće). Priča kaže da mu je *odao sve posmrtnu počast*.

Očito je ratovao po pravilima tzv. Ženevske konvencije.

A kojim je počastima opravdao ubijanje sedam njegovih sinova Homer ne navodi.

Ove sam rečenice ispisao pokušavajući se (doslovno) sprdati s Ahilovom herojskom ulogom u Trojanskom ratu. Jer kad Homer kaže da je osvojio dvadesetak *gradova saveznika* Troje u prethodnih *devet godina ratovanja*, Homer ga nedvosmisleno stavlja na pijedestal najvećeg ratnika u Trojanskom ratu.

Ovo sam ispisao namjerno, jer u zadnjoj godini ratovanja o kojoj piše Homer u Ilijadi, ni jednog trenutka nisam prepoznao Ahila kao spektakularnog sudionika pobjede u ratu. Sve mi je bliža slika njega, kao čovjeka svjesnog svojih moći, koji se objavljuje kao običan *sjebani bahati tip*.

Ovaj dio svoje priče o Trojanskom ratu, zamislio sam kao svojevrsno suočavanje dva *najveća junaka* u Trojanskom ratu. Nadao sam se da sam uspio reći sve što sam mislio o Ahilu, te da ću propitivanjem prvih devet godina bezuspješnog ratovanja u osvajanju Troje dokučiti i Hektorovu ulogu u onemogućavanju Danajaca da ostvare svoj cilj. Međutim, propitujući to razdoblje ratovanja uočio sam da se Hektor u tom razdoblju uopće ne navodi (u bilo kojem značajnijem kontekstu), ali i to, da je tijekom prvih devet godina ratovanja Ahilej bio glavni lik u drami. I nastavio sam se sprdati s njegovim herojstvom.

Zbog toga vas vraćam na početak ovog teksta i navodim tada ispisano:

U ovom tekstu pozornost usmjeravam prema Hektoru. Enciklopedijski navod je štur i baš ništa ne govori o Hektoru, te sam u profiliranje Hektora krenuo od samog početka rata. Mislio sam da je njegova uloga u prvih devet godina ratovanja itekako primjetna, jer je u njegovim rukama bila sudbina Troje. Međutim, pokazalo se da je priča o prvih devet godina rata tipična osvajačka.

Ispričavam se, i nastavljam.

Hektor (grč. *Ἑκτωρ, Hékṓr*), u grčkoj mitologiji, sin Prijamov i Hekubin, muž Andromahin i otac Astijanakov. Najveći trojanski junak, jedini vođa Trojanaca u ratu protiv Grka, budući da je njegov otac Prijam, kralj Troje, bio star i nemoćan. Opisan u *Ilijadi* kao nježan otac, hrabar i mudar borac; štitio ga je Apolon sve do posljednjega, odlučujućega dvoboja protiv grčkoga junaka Ahileja. Pošto ga je ubio, Ahilej je njegovo tijelo privezao za bojna kola i vukao oko Troje, a onda ga je **po Zeusovoj naredbi** predao uz otkup Prijamu, koji ga je pokopao (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*).

Ponavljam enciklopedijski navod o Hektoru. Često sam se suzdržano objavljivao glede ovakvih i sličnih enciklopedijskih napisa. Naime, još uvijek su mi u osobnoj biblioteci tomovi Enciklopedije Jugoslavije. Enciklopedijske izričaje (Opća enciklopedija i Enciklopedija umjetnosti) poklonio sam privatnoj gimnaziji. U Enciklopediji Jugoslavije nisam pronašao navod o Hektoru. Pretpostavljam da je „to područje“ ispunjeno podacima u Općoj enciklopediji, koja mi na moju žalost nije dostupna. Plan mi je bio usporediti zapise o Hektoru i pokušati dokazati istinitost latinske mudrosti: *o tempora o mores*.

Sada svako svoje propitivanje (nečega) temeljim na navodima *Hrvatske enciklopedije, mrežno izdanje*. Te navode ponajprije uspoređujem s navodima iz dostupnih nam podataka iz Wikipedija. Pogledajmo sada na koji se način Wikipedija očituje o Hektoru.

Hektor (grč. Ἑκτωρ, *Héktôr*) u grčkoj mitologiji sin je trojanskog kralja Prijama i Hekabe; jedan od najvećih boraca u Trojanskom ratu.

Hektorovo ime dolazi od grčke riječi ἔκτωρ = "čvrsto držeći", izvedene od ἔχω = "držati", "posjedovati".

Hektor je bio vođa trojanskih snaga u Trojanskom ratu između Ahejaca i Trojanaca. Isprva nije odobravao rat, predložio je da se on riješi dvobojem njegova brata Parisa s Menelajem. Kao što to Homer govori u *Ilijadi*, sukob je ostao neriješen zbog intervencije bogova.

Poslije je Hektora, njegova žena Andromaha, molila da se povuče s bojnog polja, za mir njezine duše i njihova sina Astinaksa. Na posljetku ju je Hektor uvjerio, oprostio se i otišao *nadajući se da će se njegov sin jednog dana ponositi svojim ocem.*

Hektor je poslije, znajući da mu još nije suđeno umrijeti, izazvao jednog ahejskog ratnika na borbu prsa o prsa. Grci su među sobom izabrali Ajanta te su se oni borili dan i noć, ali nijedan nije uspio svladati drugoga. Na posljetku su pohvalili jedan drugoga, hrabrost i vještinu te razmijenili darove. Hektor je Ajantu darovao svoj mač, a Ajant Hektoru svoj pojas.

Legenda o Hektoru opisuje ga kao ratnika koji je *samo branio svoj narod i svog kralja* od najezde barbarskih Grka, čak je i korio svog brata kada je ovaj ležao u svojoj sobi ne boreći se protiv neprijatelja.

Govorio je: *Srce mi se para kada čujem, Parise, kako te hrabri trojanski borci kore i proklinju, pođi sa mnom u boj i pokažimo omraženim Grcima da rod slavnog Prijama zna jako udarati mačem.*

Kada se Hektor na bojnem polju pojavio sa svojim bratom, oduševljeni Trojanci klicali su njihova imena i taj je dan bio dan velike pobjede trojanske vojske, ovaj put vođene i Parisom, koji se *ipak dokazao* kao vrsni strijelac ubivši nekolicinu grčkih prvaka.

Uz pomoć Apolona i Euforba, Hektor je uspio ubiti Patrokla misleći da je Ahilej. Zatim mu je skinuo oružje (Patroklo je bio s Ahilejevom opremom) i obukao oklop. Patroklova je smrt bila povod još jednom okršaju. Ahilej je čuo za smrt svog voljenog Patrokla te je preuzeo tijelo, a obje su se vojske odmarale. Patroklova je smrt prekinula Ahilejevu srdžbu zbog koje nije sudjelovao u ratu te je odlučio osvetiti svoga prijatelja. Te su noći Trojanci održali vijeće na kojem su odlučili da će se vratiti zidinama grada gdje će biti sigurniji od Ahileja. Hektor nije htio slušati misleći da su nadomak pobjedi.

Sljedećeg se dana Hektor suočio s Ahilejem. Bacio je koplje na nj, ***ali Atena je obmanula Hektora, prerusena u njegova brata Difoba***. Hektor je bacio još jedno koplje na Ahileja. Promašivši, okrenuo se da od brata uzme još jedno, ali njega nije bilo. U tom je trenutku shvatio da je to znak da mu nema spasa te je tražio Ahileja da dopusti Prijamu, njegovu ocu, da preuzme njegovo tijelo, ali Ahilej je to odbio.

Ahilej je vidio da nosi Patroklovo, odnosno njegovo oružje te je znao njegove slabosti. Bacio je koplje koje je prošlo kroz jednu pukotinu te je Hektor ubijen. Potom je Ahilej skinuo oružje i oklop s njega i privezao Hektora za svoju kočiju¹⁰. Sljedećih je dana vukao tijelo oko Troje, ali bogovi su ga očuvali netaknutim.

Budući da se zabavljam, na naglašenom mjestu sam uočio zabavnu sličnost s današnjim „kladionicama“. Naime, svaki „ozbiljni kladioničar“ prikuplja (aktualne) podatke o slabostima i prednostima igrača (timova), prije uplate. Najčešće je riječ o povredama igrača.

Iz navoda je očito da Ahilej nije u otvorenoj borbi stekao prednost. Moglo bi se čak reći da je dvoboj bi ravnopravan, sve do trenutka... koji sam naveo.

¹⁰ Mislim da je bolje reći: za bojna kola, jer riječ kočija ima drugačiji kontekst.

Taj tip ratovanja bio je legitiman u Grčkoj. Za mnoge lukavosti koje su presuđivale u nadmetanjima navedenim u mitovima Grci su imali riječ *metis*. To je u konačnici i presudilo ishod Trojanskog rata. Ahil ni slučajno nema zasluge, i jedino što ga imenuje najvećim junakom u Trojanskom ratu jeste to što je ubio Hektora (na prevaru i uz pomoć Atene)!

Obožavam ovakve, naizgled, paradoksalne zaključke.

Uskoro je došao Prijam da bi preuzeo tijelo. U jednom od *najdirljivijih trenutaka*¹¹ Homerove *Ilijade*, Ahilej pristaje (*po Zeusovoj naredbi*) i predaje mu tijelo. U Troji su održane pogrebne počasti, a čak je i sama Helena oplakivala Hektora koji je uvijek prema njoj bio dobar. U posljednjim se stihovima *Ilijade* opisuje Hektorov pogreb.

Uspoređujući navode o Hektoru, mislim da će se većina opredijeliti za Wikipedijsku priču o Hektoru. Provjeravajući istinitost navedenih podataka o Hektoru, nisam uočio ni jednu lažnu tvrdnju. Osim što sam u navodu HE uočio rečenice:

Pošto ga je ubio, Ahilej je njegovo tijelo privezao za bojna kola i vukao oko Troje,...

Ne znam prema kojem hrvatskom pravopisu je ispisana, ali mi se poveznica „pošto“ nije uklapala u „moje poznavanje hrvatskog jezika“¹². Naime, mislim da bi zapis bio (meni) puno ugodniji u obliku: *Nakon što ga je ubio...*

Druga rečenica koju navodim je: *Opisan (je) u Ilijadi kao nježan otac, hrabar i mudar borac;...* je zapravo *osobna interpretacija* autora ispisanog navoda! Vrlo je bliska onome što ja mislim o Hektoru, ali kad se prisjetim svog osjećaja, nakon što je odustao od izvjesne mogućnosti da okonča rat, kad je imao priliku... ne slažem se s navodom da je bio i *mudar ratnik*. A ni rečenica: *Hektor nije htio slušati misleći da su nadomak pobjedi*, mi se ne čini uvjerljivom.

¹¹ Znam da se često susret Ahileja i Prijama karakterizira dirljivim, ali ako samo zamislite da otac pregovara sa ubojicom svoga sina oko toga da mu ubojica vrati mrtvo tijelo sina da ga može pokopati... ja u tome ne vidim ništa dirljivo, više – jadno.

¹² Često sam na zadarskoj pijaci čuo pitanje: pošto je kil' krumpira?

Wikipedijske navode o Hektoru se lako može provjeriti u Ilijadi. Lako je uočiti da u njima nema osobnih interpretacija (osim navedenih)... Jedinu primjedb (koju ponavljam) pronašao sam u interpretaciji imena Hektorova i Andromahina sina: *i njihova sina Astinaksa*... O tome sam se već očitovao navodeći mu imena: Astijanakta, Astijanaksa... a sada i *Astinaksa*..

Ne znam koliko vas zabavlja (i zabavlja li vas uopće) moj način propitivanja Ilijade i Trojanskog rata. Siguran sam samo u jedno: na ovakav i sličan pristup u propitivanju povijesnih (davnih) zbivanja rijetko sam nailazio.

Hektor

U prethodnim sam tekstovima profilirao Ahileja. Svim silama sam se trudio čitateljima poslati nedvojbene argumente i smjernice u propitivanju lika i djela tzv. najvećeg junaka u Trojanskom ratu. Njegovu *epizodu s Troilom* sam ispustio, jer bi nas odvela u propitivanje grčkog razumijevanja tzv. pederastije, koja se tada u Grčkoj nije uopće propitivala.

Međutim, sada se suočavam s pokušajem *profiliranja* Hektora i njegova sustava moralnih vrijednosti u vremenima koja su bila.

Prvo polazište sam lako prepoznao *profilirajući* Ahila. Mislim da je izvjesno da je taj Ahilov sustav vrijednosti u potpunosti afirmirao Homer (ili tko zna tko) u Ilijadi.

Hektor se u tu priču ne uklapa ni na koji način. Objava Hektora u Ilijada je prikaz nečega što danas nazivamo *anomalija*.

Dakle, moje prvo pitanje (sebi) bilo je: *zbog čega je lik Hektora i njegove obitelji (Andromaha i Astijanakt) uopće objavljen u Ilijadi?*

Odgovor na to pitanje sam, (čini mi se) već objavio rekavši prije da je Ilijada *velebna drama*. Bez Hektora bi Ilijada bila samo *dogmatski program*, bez ikakvog poticaja u promišljanju *druge strane medalje*.

Nekako naslućujem da su to dokućili Eshil, Sofoklo i Euripid ispisujući svoje drame koje su neki svrstali u tragedije. Homer je zapravo poslao jasnu poruku:

u tragedijama se najčešće može pronaći istina u našim pokušajima da otkrijemo istinu.

Na ovom mjestu sam shvatio da je sve o Hektoru rekao Homer ispisujući svoje stihove u epizodama u kojima se Hektor objavljuje, te sam pomislio da mi je rečenice za ovaj tekst najbolje prepisati stihove iz Ilijade koji opisuju rastanak Hektora sa ženom Andromahom i sinom Astijanaktom. I krenuo za svojim primjercima Ilijade. Najprije sam otkrio da mi se Maretićev prijevod negdje zagubio. Pronašao sam prijevode Miloša N. Đurića, jedan tiskan 1975., a drugi deset godina potom u izdanju istog izdavača (Matica srpska, Novi Sad). Prvi je bio tzv. džepno izdanje (i sitna slova), a drugi je bio dostojan Homera (tvrdo ukoričen). Međutim, kako to biva, objavio se tzv. *Marfijev zakon* koji nas upozorava da će „stvari krenuti loše u svakoj zgodi kad je to moguće“. Prvi problem, naizgled lako je rješiv, bio je u tome što je Ilijada ispisana na ćiriličnom pismu, a drugi, unatoč tome što mi je blisko ćirilično pismo, bio je vezan *uz prijevod stihova sa srpskog jezika na hrvatski*.

U tom sam trenutku odustao od ideje „prepisivanja Homerovih stihova“. Nisam želio čitatelje odvesti u „moj svijet“ u kojem ja „ćirilično pismo prepoznajem“ tek nakon što prepoznam neku riječ koja se (više) ne rabi u hrvatskom jeziku. Zaključio sam da jedino što mogu je poslati čitateljima poruku da pročitaju šesto pjevanje Ilijade.

Oni kojima je blizak engleski jezik lako će pronaći svoje izvore i stihove koji su bliski opisu emocionalnih stanja u tim epizodama. Oni koji misle da bi na hrvatskom jeziku mogli „dobiti isto“, lako bi se našli na „makadamskoj cesti“ arhaičnog hrvatskog jezika (Maretićev prijevod). Treća opcija je ova koju sam izbjegao. Nisam pjesnik, da bih se usudio upustiti u prepjev stihova.

Međutim, kad sam u rukama imao Đurićev prijevod Ilijade malo sam ga i prelistao. I već nakon desete stranice sam otkrio da nisam prolupao (jer me je ta misao progonila tijekom ispisivanja svojih priča o Troji). Naime, Đurić je na desetoj stranici, drugi dio Predgovora naslovio: Likovi u Ilijadi. Svoju priču je počeo s *Ahilejem*, nastavio sa starinom *Nestorom*, potom je na red došla *Helena*. Nastavio je niz s *Hektorom* i priveo poglavlje kraju s *Andromahom*.

Mislim da već naslućujete rečenice koje slijede. Ja sam samo zalutali putnik u svijet s kojim se sada družim i vama pričam svoju fascinaciju svijetom u kojem sam sada, znajući da ispisujem potpuno drugačiju (od uobičajenih) percepciju likova iz Ilijade.

Misao koju sam ulovio bila mi je zabavna. Naime, otkrio sam da sam u drami Ilijade uspio prepoznati glavne uloge (kao zalutali putnik), koje je naveo i Đurić. Istina je da sam Nestora ignorirao u i jednu od glavnih (sporednih) uloga dodijelio Parisu.

I sada se zabavljam navodeći misao: *Veliki umovi slično razmišljaju* (dodajem niz smajlića, koje ne vidite, ali ih zamislite, da ne pomislite da sebe svrstavam u velike umove).

Jednom sam negdje pročitao zanimljivu misao nekoga: *dajte mi heroja, u mojim rečenicama će postati zločinac*. Vrijedi i obrat!

Ovom digresijom sam pokušao svojim rečenicama dati „puni legitimitet svojim argumentima“. Da je ostalo samo na tome, mnogi bi samo odmahnuli rukom, ali čitajući Đurićevo profiliranje istih likova iz Ilijade učinilo mi se zanimljivo i zabavnim da i vas upoznam s njegovim mišljenjima.

Ćirilično pismo samo ću pretočiti u latinični zapis. Stihove s kojima Đurić argumentira tekst, neću prevoditi (jer ipak sam daleko od pjesnika), samo ću navesti zapis o mjestu stihova u Ilijadi.

Hektor (Miloš N. Đurić)

Iako je Ilijada pesma o ratničkim podvizima starinskih junaka ipak rat Homeru nije simpatičan: on mu je čak odvratan (*II. V 888 idd, IX 64, XIII 688 idd.*). To se vidi u otvorenoj osudi naročito grubog ratničkog ponašanja. Celo IX pevanje nije drugo nego prećutna kritika Ahlejeve upornosti. Nosilac oštre kritike ahejskih boraca jeste plemeniti Hektor, sin Prijama i Hekabe, najhrabriji i najvaljaniji trojanski junak komadant celokupne trojanske vojske. Homer ga prikazuje kao mnogo humanijeg ratnika nego što je Ahilej.

U presudnim trenucima, pre no što će Ahilej i Hektor podeliti megdana, na kuli se nalazi Prijam. On ugleda Ahileja, a ugleda i Hektora, sina, pred gradskim vratima, pa ga stane zaklinjati da ne čeka Pelejeva sina, jer će od njega kao jačega poginuti, nego da neka se zakloni među zidove da spase Troju, ali Hektoru srca ne okrenu. Pored Prijama je njegova žena, kraljica Hekaba, pa i ona zaklinje sina da se ne bori s Ahilejem, jer ako pogine, neće na odru ležati, nego će ga psi izjedati, ali mu ni ona srca ne okrenu. Hektor stoji i čeka napadača. A kad je Hektor podlegao na megdanu, toliko strašnom da su ga svi bogovi posmatrali,...

Tek što je Hektor izdahnuo, Ahajci se strče i stanu ga mrtva udarati. Nad takvim ponašanjem pesnik izriče osudu na taj način što Ahajce prikazuje kako i sami uviđaju da je to baš kukavičluk, kao što dokazuju njihove reči:

Lele, Hektora sad opipavati mnogo je lakše

nego kad je lađe zapalio gorućim lučem

Odvratnost pesnikova prema ratu ogleda se i u tome što je u Hektoru stvorio borački lik visokog moralnog dostojanstva i čoveštva. ***Glavna moralna vrednost Hektorova karaktera sastoji se u tome što on ne ratuje, kao njegovi protivnici, iz osвете, iz pohlepe za plenom, iz ratobornosti i pustolovstva, nego radi odbrane otadžbine i porodice.*** Njegov porodični život ocrtan je nejnežnijim i najtoplijim bojama i osenčen najdubljom tragikom; njegovu nasmejanu porodičnu sreću obliva duboka i prigušena seta, a oko krasne i ubave idile njegova oproštaja sa ženom obleće dah svirepe smrti.

Na naglašenom mjestu Đurić podsjeća na uobičajene moralne vrijednosti (naziva ih glavnima), koje se u pravilu objavljuju u kontekstu propitivanja tzv. pravednosti ratovanja. Takav (uobičajeni) pristup je postao svojevrsna dogma. Pokušao sam ga (a i dalje pokušavam) kompromitirati neizravno u prethodnim rečenicama. Motiv za to sam pronašao u Hektorovim rečenicama u stihovima (*Il.* VI 466 – 496). Mislim da je u tim stihovima najveća mudrost navedena u Ilijadi. Naime, Đurić navodi da je Hektorova moralna vrijednost u tome što ratuje **za domovinu i obitelj**, ali se ipak ne usuđuje komentirati **Hektorov izbor**. Onima koji su pročitali te stihove je jasno da je Hektor u izboru dao prednosti obrani domovine. I to je svojevrsna dogmatska poruka. Međutim, i Hektoru je bilo izvjesno da je birajući obranu domovine zapravo odlazio u smrt. Dakle, znao je da neće obraniti ni domovinu ni obitelj, ali je unatoč tome krenuo u svoju pogibelj. Da je kojim slučajem tu misao preispitao, mogao je dokučiti i to da je mogao ostati živ, spasiti svoju obitelj, ali i Troju! jer Troju bi bez njega ionako čekala sudbina koju je dočekala.

Poznata nam je sudbina Astijanakta i Andromahe. Teško je i domisliti tragiku Hektorove obitelji, **koju je sam Hektor proizveo** odlazeći u izvjesnu smrt **u ime obrane domovine**.

U mojem svijetu bi presudila logika: ne mogu spasiti ni domovinu ni obitelj ako (sigurno) poginem odlazeći na dvoboj s Ahilom. Ali ako izbjegnem dvoboj, postoji mogućnost da spasim obitelj i domovinu.

Problem zapravo vidim u tome što je Hektorov izbor svima, bez iznimke, potpuno ispravan i jedino moguć!!!

S tim se ne slažem.

Andromaha (Miloš N. Đurić)

Karakter Hektorove žene, Andromahe, predstavlja jedan od najljepših i najplemenitijih likova stare poezije. Žena i mati s onom isključivom ljubavlju prema mužu i detetu, tako prirodnom u

žene i majke, *ona ne shvata onu moralnu nemogućnost* koja Hektoru ne dopušta da se vrati u Troju, jer on više voli poginuti i leći pod hladnu zemlju nego li čuti njeno lelekanje kao kad je kao zarobljenicu odvlače; njoj je stalo samo do toga da Hektora spase, jer on joj je za sina Astijanakta, sve, a i za nju, pošto joj je Ahilej pobio oca i braću, a majka joj potom umrla naglo, on je „i otac i gospođa majka i brat i mladáni muž“. Njeni razlozi su ljubav, i pesnik je prikazuje kako najprije nežno moli, a zatim očajno vapije (VI 407-434). Ali ma koliko ona izražavala svoja osećanja, iz nje u svakoj prilici ta lepota s bolom udružena podiže se do svetinje. *Hektor se boji sramote i prekora ako ne pođe*. A kad on odlazi, ona se kroz suze smeši videći naivnu plašnju Astijanaktovu. Ako i zna da će uskoro doći dan u koji će propasti sveti Ilij, Hektor u očinskoj ljubavi, gledajući nekog sina, zaboravlja za časak zlu sudbinu koja čeka Troju i Andromahu, pa se ipak nada i predaje uzdanje u bogove.

Kako sve to treperi tihom veličajnošću i plemenitom prostotom, bez ikakve teatralnosti, kao što je ona u Šilerovoj pesmi: *Hektors Liebe stirbt im Lethe nicht*.

Prijevod ovog stiha nije naveden. Malo sam se potrudio, jer mislim da i Schiller i Hektor to zaslužuju. Doslovni google prijevod je: *Hektorova ljubav ne umire u Lethe*. Priznajte da je smiješan. Naime, **Leta** je (grč. *Λήθη*, *Léthē*: zaborav), prema grčkom mitu, rijeka zaborava u podzemnome svijetu. Iz nje piju duše umrlih kako bi zaboravile sve što su doživjele za života.

U mojem slobodnom prijevodu stih je u značenju:

Hektorova ljubav nezaboravna je i nikada ne umire.

Sve je čisto, prirodno i prosto, a opet puno dostojanstva i duboka ganuća. Kao što se ne pada u patos, i ne čine velike geste, tako nema ni jedne reči o ljubavi. Ako se ta reč i ne izgovara, ipak ljubav živi i u mužu i u ženi, jer je svaka reč što je oni izgovaraju potekla iz tople i plemenite ljubavi. Kad lelek i kuknjava Trojanaca jave Andromasi da je Hektor poginuo, ona će pasti unazad onesvestiti se, te nikakvom tužnjavom neće odati što pati (XXII 460 idd.). Za takvim

junakom za svojom radošću, svojim ponosom i svojim zaštitnikom, žaliće cela Troja i telo mu svečano sahranjivati.

Lesing je za Šekspirovu tragediju *Romeo i Julija* rekao da je nije pevao pesnik, nego ljubav, to se može reći i za pesmu o Hektoru i Andromasi. I jedna od večnih slava pesnika *Ilijade* jeste u tome što on, koji treba da pokazuje simpatije za ahajske junake, u bogatom vencu svojih ahajskih likova nikoga nije zadahnuo tolikom i najvišom plemenitošću kao likove na protivničkoj strani: Hektora i Andromahu.

Đurićevo *profiliranje* Hektora i Andromahe teško je nadmašiti. I sam sam imao namjeru (u promišljanju svojeg *profiliranja*) citirati stihove Ilijade, jer ih je Homer ispisao na način da se *više ne može ništa dodati, ali baš ništa ni oduzeti*.

Čitajući Đurićevo profiliranje Hektora i Andromahe, doživio sam ga na čudan način. Imao sam osjećaj da je čitao moje misli. Međutim, uočio sam i ovu rečenicu:... *tako nema ni jedne reči o ljubavi. Ako se ta reč i ne izgovara, ipak ljubav živi i u mužu i u ženi, jer je svaka reč što je oni izgovaraju potekla iz tople i plemenite ljubavi*. To je Homerovim stihovima mogao prepoznati samo pjesnik. Podsjetio me na stih jedne pjesnikinje:... *jer ljubav¹³ je lijepa samo dok se čeka i od sebe nagovještaj da...*

Sada se malo zabavljam navodeći logiku koja vodi na isti zaključak. Naime, psihologija već dugo tvrdi da se komunikacija (ne samo između ljudi) temelji na verbalnom, ali i na neverbalnom dijelu. Prvoj komunikaciji pripisuju utjecaj (na ukupnu) od oko 10%. Logika, dakle, jasno kaže: *ako partneri u komunikaciji nisu na neverbalnoj razini prepoznali i osjećali ljubav besmisleno je riječima (recimo volim te, ljubim te ...) uvjeravati sugovornika da ga voliš!* Priznajte da je logika moćna i da ne trebaš biti pjesnik da otkriješ tajnu ljubavi.

¹³ Na ovom mjestu sam svjesno intervenirao u Desankinu *Strepnju*. *Ne, nemoj mi prići. Hoću izdaleka da volim i želim tvoja oka dva. Jer sreća je lepa samo dok se čeka, dok od sebe samo nagoveštaj da.*

Međutim, logika je opaka i na ovaj način, Već sam ga navodio. Naime, Đurić svoja profiliranja temelji (početni uvjet) na (općeprihvaćenom) sustavu moralnih vrijednosti *u kojem je obrana domovine važnija od obrane obitelji*. Međutim, ***ta dvojba, kod Hektora, zapravo nikada nije postojala***. Mudar bi vojskovođa to lako uočio. Naime, iz prethodnih devet godina ratovanja bilo je izvjesno da Grci ni slučajno ne mogu ugroziti zidine Troje. Zato sam i naveo zabavnu rečenicu: *Trojanci su to stanje mogli održavati do Sudnjeg dana*. Istina je da su Trojanci žrtvovali okolna naselja. Dakle, znali su da u otvorenom sučeljavanju vojski mogu samo izgubiti i jedina je obrana bila moguća u čuvanju bedema koje su izgradili Posejdon, Apolon i Eak, što i nije bio težak zadatak. Ta strategija je bila itekako uspješna u prethodnih devet godina. Zbog čega je Hektor napustio pobjedničku strategiju meni je teško dokučiti, zbog toga zaključujem da ***Hektor nije bio mudar vojskovođa!*** Imao je pobjedu u ratu na dlanu, a učinio jedino moguće da rat izgubi! Iz toga zaključujem još jednom: ***Ilijada je dramski izričaj u opisu tragedije Trojanskog rata***. A u tom je izričaju sve u rukama pjesnika (čak i bogova: deus ex machina). A kad nas pjesnik očara svojim čarolijama vodi nas gdje poželi.

Ali, jasno je i to, da Homer tu lažnu dilemu nije uveo u priču, nikada ne bismo dobili stihove u kojima prekrasno ukazuje na mogući svijet koji je oko nas, samo ga zbog nečega ne želimo.

Upravo pročitah kratku vijest na portalu:

Kostarika je prva država koja je zakonom zabranila ulaganje u svoju vojsku (1949. godine). Uz dodatak, uskoro je postala jedna od najuspješnijih država Južne Amerike.

Pax Romana (na latinskom *Rimski mir*) razdoblje je u povijesti Rimskog Carstva karakteristično po izostanku većih oružanih sukoba.

To razdoblje trajalo je od 1. stoljeća prije Krista, to jest od 70. godine prije Krista, a završilo je u 2. stoljeću, 180. godine poslije Krista. Takve su okolnosti stvorile uvjete za do tada nezabilježen razvoj prometnih veza na Mediteranu i u Južnoj Europi, a s tim i procvat

ekonomije te širenje rimske, to jest antičke kulture koja je upravo u doba *Pax Romane* doživjela svoj tehnološki vrhunac (Wikipedija.org).

Ako već prihvatimo Hektorovu dvojbu vezanu uz izbor domovine ili obitelji, Homer nam je i tu ponudio rješenje. To je priča o izboru Eneje, sina Afrodite i smrtnika Anhiza. Eneja je u trenutku kad je shvatio da su „lađe potonule“, stavio nemoćnog oca na ramena, pokupio obitelj i krenuo u nepoznato. Poznat je ishod te priče. Ali nisam nigdje naišao na rečenice u kojima je opisan kao dezertter i nečastan ratnik koji je osramotio sebe, svoju obitelj i svoj narod.

Namjerno sam u priču uveo riječ **dezertter**. Poznata je još od *Hamurabijevog zakona*, a Rimljani su taj zakon aktivirali s riječju *desetkovanje*. Naime, davno je primijećeno da mnogi vojnici ne vole ratovati. Razloga ima više nego malo. Rimska država je tada domislila zakone kojima je sve Rimljane (ne samo vojnike) uvjeravala u ljubav prema domovini. Naime, u njihovoj poruci ljubavi, nakon uhvaćenog samo jednog dezerttera, primjenjivano je pravilo desetkovanja. Legija bi se postrojila i svaki deseti vojnik u nizu bio bi ubijen.

Ovim rečenicama šaljem poruku *da ljubav prema domovini i ratovanju nije neupitna*.

Promišljajući Ilijadu i Homera s ove pozicije, a i preporod Grčke nakon Ilijade, zaključio sam da je Homer genijalac! Kreirao je tragediju Hektora i njegove obitelji ali poslao i nevjerojatnu poruku o ljepoti duša u likovima Hektora i Andromahe.

S Ahilom, Parisom i Helenom tu poruku ni slučajno nije mogao poslati!

Nažalost, poslao je poruku da ratovi imaju smisla (u postojećem svijetu)! Nakon Maratonske bitke i Termopila se činilo da je upravo ta poruka spasila Grčku, ali pokazalo se i to da su ratovi (ovaj put međusobni) Grčku odveli u proces samouništenja. Prvi su to prepoznali Makedonci, Filip i sin mu Aleksandar hametice su preuzeli vlast u Grčkoj. Grci ih i dalje (tko zna zbog čega) smatraju Grcima. A nakon *Pirove pobjede*, svjedočimo nestajanju grčke autonomije.

Ostala je samo u pobjedničkoj rečenici: *Rimljani su vojno pokorili Grčku, ali je Grčka pokorila Rim svojom umjetnošću.*

Đurić se očitovao o Ahileju i Heleni. Pokazalo se u najvećoj mjeri afirmirajući ih na način suprotan mojem profiliranju. Da sam najprije krenuo putem citirajući Đurića i njegovo profiliranje Helene i Ahileja, uletio bih u petlju pokušavajući osporiti svaki njegov argument. Ta priča bi tada uistinu postala osobna. Pa sam odustao

Često sam u svojim tekstovima navodio da sam od učenika (djece) naučio više nego iz knjiga. I često ih navodio kao pametnije od mene. Cijeli život sam proveo u druženju s djecom. Rekao bih da sam se družio sa svim profilima koje psihologija navodi u svojim „razvrstavanjima“. Pokušavajući sumirati ta iskustva tražio sam odgovor na pitanje:

što sam to ja od njih (najvažnije) naučio?

Činit će vam se smiješnim kad kažem da sam prepoznao mudrost u samo jednoj riječi: ***drugačijost!***

Navodim mudrost koja je u temeljima svih komunikacija među ljudima.

Zbog toga često navodim, *ovo je samo moja istina!* Ali onima koji ne razumiju što sam upravo ispisao, moram reći da upravo zbog toga istine koje promoviraju drugi sugovornici, bez obzira na to što su suprotne mojoj, pažljivo slušam i pokušavam razumjeti.

Odrasle sugovornike ni ne pokušavam uvjeravati... jer su odrasli ljudi bez iznimke konzervirali svoje stavove.

Pitanje na kraju, koje mi jasno objavljuje logika je:

a zbog čega „majstore“ uopće pišeš to što pišeš?

Odgovor na to pitanje postoji ali je malo zasjenjen u rečenicama s kojima ste se susreli.

Moj „pakleni plan“ je temeljen na tzv. „stilu pisanja“. Svim čitateljima pokušavam poslati poruku o putovanjima koja vas čekaju ako krenete u potragu za istinom. Iskustva su osobna i tako ih svi trebaju doživljavati. Jesam li ja dosegao istinu ili ne, za mene je potpuno nevažno. Ali ako je samo jedan čitatelj dokučio da je on taj... koji otkriva svoju istinu, metodu će lako prepoznati.

To putovanje su ljudi davno prepoznali rekavši da nas nakon odgovora na svako pitanje dočekuju nova pitanja?

Homersko pitanje

Ovih dana u Hrvatskoj dramatičnu medijsku pozornost dobivaju tzv. rezultati testa iz hrvatskog jezika na državnoj maturi, posebno u propitivanju tzv. eseja. Ispisavši prehodne rečenice, učinilo mi se da sam rekao sve što sam zamislio reći krećući na svoje *samotno putovanje* u potrazi za sobom. Međutim, budući da sam cijeli život proveo u *nemuštom školskom sustavu*, na svoj ga način pokušavajući uzaludno mijenjati, odlučio sam se još malo zabavljati na tom tragu.

I nastao je ovaj esej!

Homer (grčki *Ὅμηρος*, *Hómēros*), grčki epičar (VIII. st. pr. Kr.). S iznimkom nekolicine helenističkih filologa, sveukupna antika držala je Homera autorom najstarijih tekstova grčke književnosti, epova *Ilijade* i *Odiseje*. Iz mnogobrojnih kasnih biografija nemoguće je izlučiti pouzdanu povijesnu jezgru; moderna kritika na temelju *arheoloških, kulturoloških i jezičnih indicija* s visokom suglasnošću datira epove u drugu polovicu VIII. st. pr. Kr.: *Ilijadu* oko 750., *Odiseju* oko 725. S obzirom na to da u spjevovima prevladava jonsko narječje, pretpostavlja se da je Homer bio podrijetlom Jonjanin; u spekulaciji o rodnome mjestu, maloazijska Smirna i obližnji otok Hij uživaju stanovitu prednost... (Hrvatska enciklopedija).

Citiram još jednom enciklopedijski navod o Homeru. Mislim da je i laiku razvidno da o Homeru zapravo ne znamo ništa pouzdano. Upravo zbog toga nije iznenađujuće da se objavilo tzv. homersko pitanje.

Homersko pitanje je pitanje o Homerovom postojanju.

Krajem 18. stoljeća razvila se sumnja u Homerovo postojanje i započele su rasprave o tzv. homerskom pitanju. Istraživači su se podijelili na dva tabora. Prvi su bili analitičari koji su zastupali mišljenje da pojedini dijelovi homerskih epova potječu od raznih autora, a drugi su bili unitaristi koji su branili jedinstvo epova Ilijade i Odiseje i Homerovo autorstvo.

Ta dva tabora kasnije su se razvila u mnogo manjih tabora. Najpoznatije su teorije tih tabora:

Teorija o samostalnim pjesmama (Karl Lachmann)

Ilijada je složena od više kraćih i zaokruženih samostalnih pjesama koje su ispjevali različiti pjesnici u različito doba. Oni su uzimali građu iz iste priče. Te su se pjesme širile usmenim putem, a prerađivali su ih i proširivali kasniji pjesnici.

Teorija o jezgri ili proširenju (Gottfried Hermann).

Homer je ispjevao jezgru Ilijade i Odiseje. Te su jezgre bile u početku malene i kratke pjesme, koje su kasniji pjesnici prerađivali i proširivali, dok od negdašnjih malih *Prailijada* i *Praodiseja* nisu nastale sadašnje Ilijada i Odiseja.

Teorija o prvobitnom jedinstvu ili unitarska teorija (G. W. Nitzsch).

Gregor Wilhelm Nitzsch (22. studenog 1790. - 22. srpnja 1861.) bio je njemački klasični učenjak poznat uglavnom po svojim spisima o homerovskom epu... Suprotstavljajući se F. A. Wolfu i Karlu Lachmannu, Nitzsch je tvrdio da Ilijada i Odiseja nisu skup pojedinačnih, kratkih pjesama, već dugih i cjelovitih pjesama, ***koje je skladao isti autor prema jedinstvenom planu sa središnjom dramskom idejom.***

Ovo su wikipedijski podaci. Prilog o Nitzch-u je s engleske Wikipedije s google prijevodom. Naša Wikipedija se ograđuje s navodom: Ovaj članak ili dio članka ***nije pokriven izvorima***. *Pomozite Wikipediji navođenjem odgovarajućih knjiga, članaka u časopisima ili internetskih stranica*. Kao moguću pomoć navodim ***Zdeslava Dukata*** i njegovu knjigu ***Homersko pitanje***.

Moja zabavna teorija

U svojem obrazovanju (teorijska fizika), naišao sam na tzv. holistički pristup rješavanju problema.

Holistička perspektiva je temeljni antropološki princip prema kojemu različite djelatnosti kulture treba promatrati u najširem smislu kako bi se shvatile njihove uzajamnosti i povezanosti. Holizam razlikuje antropologa od nekog znanstvenika, npr. ekonomista, koji proučava samo jedan specifični segment ljudske aktivnosti. Jedino holističkim uvidom u kulturu antropolog može reći nešto o toj kulturi, a najbolja terenska metoda za stjecanje takvih saznanja je sudioničko promatranje. (Wikipedija)

U tekstovima koje sam naveo, pokušavao sam afirmirati drugačije pristupe u promišljanjima problema čije su nam tragove ostavili znanstvenici (bez nedvojbenih argumenta). Iz te perspektive sam (nastavljajući niz) počeo propitivati Ilijadu.

Budući da nekome moram vjerovati, polazim od podatka da je Ilijada nastala u osmom stoljeću prije Kr.

Ilijadi je prethodilo *grčko mračno razdoblje* (u trajanju od oko 400 godina),

Troja je „*povijesno locirana*“ (danas kao sloj VII a) na početak dvanaestog stoljeća prije Kr.,

I naravno je da se objavilo (holističko) pitanje: *što je bilo prije?*

To je ključno pitanje, jer svaka teorija se temelji na ***početnim uvjetima***! Ako su dobro definirani i ishodi zaključivanja bi mogli biti dobri.

Najjači argument za ovu tvrdnju nalazim u drugačijim početnim uvjetima na kojima se temelji kršćanstvo, koji su nas u konačnici odveli do mnogih kršćanskih zajednica koje skromno surađuju unatoč zajedničkom temelju.

Povijest se o tom razdoblju očitovala kao razdoblju brončanog doba. I rekoše da su na području Sredozemlja dominirale Mikena i Kreta (kretsko - mikenska kultura). Prestanak te dominacije povjesničari često povezuju s dramatičnim događajem, vulkanskom eskalacijom na otoku Terra (danas Santorini). Nekako naslućujem da je i Platon ta sjećanja iskoristio da kreira (prepiše odnekud?) prekrasnu priču o Atlantidi.

Promišljajući to razdoblje nisam dokučio odgovor na pitanje: *zbog čega se tada Egipat nije aktivirao na području Sredozemlja?* Meni se objavilo to pitanje, ali nikada nisam naišao na promišljanje povjesničara o tom pitanju. Sredozemlje su kontrolirali Kreta i Mikena, a Egipat je pokušavao rješavati probleme na kopnenom dijelu Bliskog istoka, sve do dramatičnog poraza od Hetita. Mislim da su to i povijesne činjenice.

U ovim rečenicama sam pokušao dokučiti tzv. povijesni kontekst događaja koji su uslijedili. Međutim, od pamtivijeka je poznato da sve civilizacije (i danas) svoje temelje imaju u *duhovnom području*. Mislim da ne postoje one koje nemaju *svoju teoriju* o postanku svijeta. Naša saznanja o tom svijetu (na području Sredozemlja) imamo zahvaljujući Heziodovoj *Teogoniji* (i Homeru, naravno).

Heziod (grčki *Ἡσίοδος*, *Hēsíodos*), grčki epičar (Askra u Beotiji, oko 700. pr. Kr. – ?, VII. st. pr. Kr.). Jedan od najstarijih grčkih pjesnika, uz Homera glavni predstavnik ranoga epskog pjesništva,...

Sada se malo osmjehujem, jer ako pogledamo navod o Homeru lako je zaključiti da je Homer živio prije Hezioda, ali i to da je itekako dobro poznao *duhovni svijet* koji je dominirao na Sredozemlju.

Ovo mi je trebalo da priprelim pitanje: *na koji je način o tom svijetu Homer dobio ta znanja?*

Naime, na ovom mjestu zapravo počinje tzv. Homersko pitanje. Izvjesno je da pisanih tragova o tome nije bilo. A ako dodamo *legendarni podatak* da je Homer bio slijep, priča postaje zabavna. Naime, iz tog je podatka izvjesno da Homer nije sam zapisivao svoje stihove, te je očit zaključak da je imao mnoge pomoćnike (prije svega pisare). O učenju vještine pisanja imamo neke tragove još iz sumerskog razdoblja dominacije u Mezopotamiji. I naravno od Egipćana. Dakle, zaključak da su u Grčkoj postojali vješti pisari nije nerazuman.

Ovim rečenicama pokušavam osvijestiti Homera, jednog čovjeka, koji ima na raspolaganju svu tehnologiju i mogućnost da ostvari svoju viziju.

Na ovom mjestu mi na um pada nevjerojatni Newton. Kopernik je dao smjernice, Brache je izmjerio, a Kepler izračunao... ali ni jedan od njih nije vidio ono što je vidio Newton. Newton je iz njihovih podataka *ugledao cijeli Svemir*.

Neki vole reći da je to najveća generalizacija u znanosti ikada. Ja tu generalizaciju volim povezivati s holističkim pristupom rješavanju problema.

Nešto prije sam ispisao da me je studiranje fizike uputilo na holističko propitivanje problema. U fizici se takav pristup rješavanja problema afirmira rječju *modeliranje* (problema). To je istina, međutim, zauvijek sam je upamtio nakon razgovora s jednim višestrukim sudionikom olimpijskih susreta (i natjecanja) iz matematike i fizike.

Upitao sam ga kratko, *na koji način rješava tzv. „olimpijske zadatke“*.

Reče mi da je prvi put krenuo s pokušajima *modeliranja* problema.

Pokazalo se da mu je takav pristup osigurao skroman broj tzv. bodova jer zahtjeva puno vremena. Sljedeće je godine koristio metodu *pokušaja i pogrešaka*. Pokazalo se da mu je ta metoda osiguravala značajno više tzv. bodova.

Ovaj razgovor je dramatično utjecao na moje promišljanje natjecanja (iz bilo čega, i na bilo kojim razinama). Naime, nakon razgovora sam zaključio da je u temeljima uspješnosti (u bilo kojem području) neizbježna *brzina*!

Tada sam se prisjetio razgovora s jednim *bajkerom*. Pitao sam ga što vidi *pičeći cestom s dvjesto na sat*? Brzo mi reče: *ja sam tada samo u tunelu i vidim jedino bijelu crtu na cesti!*

Nakon ovih digresija pomislio sam da je izvjesno što sam želio reći. Sada sam u dilemi da jasno ispišem *što sam želio reći*, pokušavajući sugerirati da danas naše življenje obilježava nepodnošljiva *brzina življenja*. I odlučio da vi sami morate otkriti *živite li u tunelu*?

Vraćam se Homeru.

Slijepi Homer je živio u svijetu koji mi smrtnici (s barem jednim okom) ne možemo ni naslutiti. Njegov doživljaj podataka koje je dobivao od *aeda* (*rapsoda*, mi smo ih nazivali *narodnim pjevačima, guslarima*) i pretakao u živopisne slike, meni je fascinantn. Zapravo nemoguć ako je Homer bio slijep od rođenja. Mogućnost bi postojala ako je Homer bez osjeta vida ostao kasnije. O tome nemamo saznanja. Međutim, u tom bi slučaju Homer imao moć fokusiranja na problem koja nadmašuje moć onih s vidom. Mislim da bi tada bio u stanju jasnijeg sagledavanja velebnih priča i pretočiti ih u Ilijadu.

Homerova se djela moraju shvatiti kao vrhunac dugogodišnjeg razvoja usmene narodne književnosti u Maloj Aziji. Danas se pretpostavlja da su Homerovi prethodnici možda bili pjevači, *rapsodi* (ῥάψοδοι), koji su lutali od grada do grada i zabavljali stanovnike pjesmama o *slavnim djelima junaka* (κλέα ἁνδρῶν) i među koje tradicija obično ubraja i samoga Homera, te *aedi* (ᾄοιδοί), koji bi se smjestili na dvoru kakvog vladara i ondje na zabavama ili po potrebi *pjevali o djelima junaka mitskoga razdoblja*. Prema nekim razmišljanjima, ti su rapsodi i aedi prenosili junačke pjesme kroz mnoga stoljeća. Da je u Grka i prije Homera cvjetala epska poezija, potvrđuju i Homerovi epovi, u kojima nalazimo savršenu epsku tehniku, umjetnički

izraz, književni jezik, okretan stih, mnoštvo ukrasnih pridjeva, tzv. stalnih epiteta, za koje nema opravdanja u Homerovom tekstu (npr. *brzonogi Ahilej*, premda nijedna scena u epovima ne opravdava taj epitet), oblike (formule) koje se uvijek ponavljaju kad god se u pripovijedanju dođe do određenog mjesta u opisu bitke, plovidbe lađe, i na kraju tipične brojeve. Sve te pojave nesumnjivo su plod dugotrajne umjetničke prakse. Može se pretpostaviti da su grčkoj herojskoj epopeji prethodile kraće pjesme u kojima se uz pratnju glazbenog instrumenta pjevalo o junačkim djelima. Te su pjesme, kako se čini, bile djelo Eoljana, Ahejaca, koji su došli iz Tesalijske i drugih dijelova grčkoga kopna i prvi se učvrstili na maloazijskom primorju, u Troadi i susjednim otocima. (Wikipedija)

Mali predah

Do sada ste mogli uočiti da u ispisanim tekstovima ne rabim tzv. znanstvene podatke. Mislim da je očito i zašto. HE se o tome jasno očituje:... nemoguće je izlučiti pouzdanu povijesnu jezgru; moderna kritika na temelju *arheoloških, kulturoloških i jezičnih indicija*..., pa ako je to tako, prirodno je izbjeći putove na kojima su znanstvenici dosegli zaključak: nemoguće je! Put propitivanja Troje i Ilijade, koji sam odabrao je za laike prirodan. Krenuo sam u stvaranje svoje priče o Troji. Za jedino uporište sam imao *Grčke mitove* (R. Gravesa) i Ilijadu, a sve druge dostupne mi tekstove izbjegavao bih do trenutka dovršenog teksta. Kad bi me priča odvela negdje, najprije bih sumnjiva mi mjesta provjeravao u Hrvatskoj enciklopediji, a potom i na Wikipedijama, i kako to biva, podatke prilagođavao da *ponajbolje argumentiram svoju priču*. Na kraju bih u ruke uzeo Ilijadu. U ovom slučaju čeka me Zdeslav Dukati i njegovo Homersko pitanje.

Predah sam uzeo da sumiram gore ispisano, jer se čini da dijelovi teksta nemaju logičku vezu. Pomislio sam da je stvorim, a onda odustao, jer mi se učinilo da je upravo u tome bit svakog istraživanja. Na početku imate mnoštvo podataka, naizgled potpuno nepovezanih. Intuitivno osjećate da veza postoji, ali je ne vidite...

Pokušao sam si pomoći navodeći početne uvjete (nekakva racionalizacija). Nije mi (za sada) izravno pomoglo u promišljanju Homerskog pitanja. Tada sam shvatio da sam u prethodnim tekstovima često navodio da je Ilijada dramski tekst.

Ilijada je dramski tekst

Navođenjem ove tvrdnje (mislim da nisam jedini koji to tvrdi) polazište se dramatično promijenilo. Prvi argument mi se jasno objavio. Ne sjećam se da je ikada nekakav „kolektivni um“ ispisao ijednu dramu. I zaključio da se tada morao objaviti jedan ***antički genijalni um*** koji je ***poput Newtona*** uspio vidjeti cijelu sliku. Newton je, naravno, *poznavao sve priče* koje su prethodile njegovoj generalizaciji. I nitko se nikada nije usudio spomenuti *da Newton nije autor zakona gravitacije!* A Homera su neki osporavali još u antici.

Izvjesno je da su, sve ono što je znao Newton, znali i mnogi drugi znanstvenici, ali nisu uspjeli vidjeti ono što je vidio Newton.

Pogledajmo sada što je mogao znati *antički genijalni um* prije kreiranja drame nazvane Ilijada. Znao je sve ono što i drugi, jer to je bilo u tzv. kolektivnom pamćenju (naroda). Mislim da je nedvojbeno kad kažem da su se ta „znanja“ *prenosila s koljena na koljeno* (kaže naš narod). I da su *rapsodi i aedi* bili karika s kojom je premošten *grčki mračni vijek*.

Moram naglasiti da su rapsodi i aedi postojali, ali i to, da je postojao i grčki mračni vijek. To su nedvojbene činjenice. Zbog toga sam naveo dio u kojem sam rapsodima i aedima posvetio pozornost. Recimo da su se u toj ulozi Newtonu objavili Kopernik, Brache i Kepler.

Međutim, Newton je u svojoj priči imao nedvojbene podatke, a podaci koji su dolazili do *antičkog genijalnog uma*, sasvim je sigurno, razlikovali su se nedvojbeno (poznata nam je ona „dječja igra“ o gluhim telefonima).

Sada nastupa prva generalizacija. U kolektivnoj svijesti svih naroda su u pravilu legende (mitovi) koji su im (dugo)trajna uporišta. Heziod je sva ta (rapsodska) sjećanja uspio sistematizirati i ispisao Teogoniju (Postanak bogova). Da je Heziod živio prije Homera nastavak priče bi bio puno logičniji. Međutim, podaci iz HE kažu da to nije bilo tako. Zbog toga sam zaključio da je riječ o *dva genijalna uma*. Jedan je sve rapsodske priče pretočio u sustav (Teogonija), a drugi je taj sustav imao u glavi (jer je vidio istu sliku prije Hezioda) i ***ispisao Ilijadu!***

Tog trenutka je antički genijalni um (Homer?) naslutio svoj (dramski) Svemir. Imao je temeljne boje na platnu. S *temeljnom bojom* je slao eksplicitne poruke grčkom narodu. Tako je zapravo osigurao prirodan (i uvjerljiv) nastavak svoje priče.

Mislim da je već tada imao i viziju konačne priče o Troji.

Naime, Troja je u njegovo vrijeme postojala samo u mitovima. Ni danas ne postoji niti jedan (fizički) dokaz da je Troja stvarno postojala. Mit sam spomenuo prije. Riječ je o osnivanju Troje, a potom i o *Heraklovom osvajanju / razaranju Troje*. U toj priči se navode i *Heziona i Prijam*.

Troja kao stvarni grad (sada u našem kolektivnom pamćenju) postoji tek nakon Schliemannovog *razaranja Troje*. Heinrich je svojom ekstremnom intervencijom dokazao jedino to da je na području Hisarlika postojalo desetak i više gradova u različitim razdobljima. Jedan sloj su znanstvenici identificirali kao sloj koji pripada razdoblju (oko 1200 g. pr. Kr.), razdoblju, u koje su zbog nečega stavili i Trojanski rat. ***I dramatično zaključili da je Troja postojala!*** Priznajte da zaključak nema čvrsto logičko uporište.

Mislim da je upravo iz te priče nastala i Ilijada. Mislim čak i više. Od tog trenutka je antički genijalni um počeo mijenjati mitološku sliku grčkog svijeta i stvarati svoju.

U priču je prekrasno uključio Eridu, blentavca Parisa, zlatnu jabuku i *reality show*.

I stvorio dramski tekst koji nikada nitko neće nadmašiti.

U nama dostupnoj (pisanoj) povijesti možemo naići na sumnju u postojanje Shakespearea kao autora opusa koji mu se pripisuje. Ja to doživljam kao pokušaj *osporavanja* postojanja ljudi koji vide više od drugih. Jer, nama „normalnima“, pogotovo tzv. znanstvenicima, je to teško prihvatljivo.

Mitologiju Trojanskog rata, Graves je u svojim *Grčkim mitovima*, naveo u zadnjih stotinjak stranica (od ukupno pet stotina). Posvetio joj je punu pozornost, ali ju je ipak izdvojio. Nije se želio jasno očitovati. Ja iz toga zaključujem da je i njemu bilo jasno da se „ta mitologija“ baš i ne uklapa u druge navedene mitološke priče.

Iščitavao sam Gravesove mitove više od nekoliko puta. Nailazio sam na mnoge emocionalno obojene priče (naravno, tragične), ali ni u jednom mitu nisam naišao na priču sličnu onoj koju je netko ispisao o Hektoru, Andromahi i Astijanaktu. Tu priču je mogao ispisati samo jedan čovjek, *genijalni um*,

koji se u toj priči zapravo sprdao s postojećim sustavom vrijednosti.

Koji je i danas na sceni.

Za one koji su možda poželjeli uzeti Ilijadu u ruke, mogu je pronaći na mreži, na adresi:

https://lektire.skole.hr/wp-content/uploads/2020/01/homer_ilijada.pdf

Riječ je o jedinom hrvatskom prijevodu Ilijade, iz pera Tome Maretića. Neki kažu da je ispisana na *arhaičnom hrvatskom jeziku* (na prijelazu 19. u 20. stoljeće), te da je „teška za čitanje“. Ja mislim da je baš to poseban izazov za znatiželjnike.

Upoznat će hrvatski jezik kakav je bio početkom dvadesetog stoljeća i „učiniti svoj kvantni skok“ (od stotinjak godina) u pokušajima da naprave svoj *prepjev* Ilijade samo na *temeljima arhaičnog hrvatskog jezika*.

Potruga za iskonskim zlom

Ova malo poduža digresija (koju sam nazvao esej), pokazalo mi se, bila je predah u traženju nečega što bi me odvelo do zaključka koji bi imao tzv. univerzalnu vrijednost. I na čudan se način objavilo pitanje: *zbog čega se ljudi objavljuju na način nepodnošljivosti?*

I krenuo sam u potragu za zlom!

Krećući na putovanje u potrazi za sobom nisam imao velika očekivanja, međutim, na kraju sam se iznenadio kad sam shvatio da sam rekao sve što sam mislio reći sebi i drugima. Međutim, kako Vrag nikada ne spava, vratio mi je jedno postolujno sjećanje. Bilo je to na cesti prema tek oslobođenom Kninu. Pamtim tišinu koju su grmljavinski razbijali zvuci motora našeg vozila dok smo nijemo gledali lešine stoke krupnog zuba uz cestu. Jednog smo *napuhanog* konja zaobišli na cesti.

Tada sam ulovio misao o susretu s iskonskim zlom, misleći na zlo svih zala. Propitujući Ilijadu nailazio sam na „obična zla“, svima prepoznatljiva, na čudan način i samorazumljiva, i recimo da sam jutros krenuo u potragu za zlom svih zala.

Pandorina kutija

Potragu sam počeo propitivanjem Pandorine kutije.

To je još jedna zabavna mitološka priča.

Pandora (grčki Πανδώρα, *Pandōra*), po grčkom mitu, žena titana Epimeteja, brata Prometejeva. Stvorio ju je po Zeusovoj zapovijedi Hefest za kaznu što je Prometej dao ljudima vatru s Olimpa. Ona je iz radoznalosti otvorila posudu (ili škrinju) koju joj je darovao Zeus, iz koje su izišla sva zla i raširila se po svijetu, a kada je posudu zatvorila, *ostala je u njoj samo varava nada*. Stoga izraz *Pandorina kutija* označava izvor različitih zala i nevolja.

...

Pandora je možda prvotno bila božica zemlje, koja je svime nadarena i koja daje dobro i zlo. Prikazana u mitu kao prva smrtna žena po kojoj su bogovi poslali zlo među ljude, ima neke sličnosti s biblijskom pričom o Evi. Čest motiv likovnih i književnih djela.

Kako sam naveo, svoja istraživanja često počinjem s enciklopedijskim navodima. Jedan od razloga je u „uvjerljivosti“ tih argumenata, jer su ih ipak ispisivali najveći hrvatski autoriteti iz navedenih područja. Drugi je razlog meni puno važniji. Temelji se na rečenici: *nitko nema pravo na monopol znanja*.

Navedeni enciklopedijski zapis je sažet, ali se površnost lako prepoznaje. Naime, u Zeusovo vrijeme kutija i škrinja nisu postojale. Postojale su samo amfore (ćupovi) na čije tragove i danas nailazimo u podmorjima. Čini se da je ova primjedba beznačajna, ali je ja dovodim u područje gluhih telefona u komunikaciji.

Druga primjedba se odnosi na *varavu nadu*. To je današnja uobičajena interpretacija nade. Ja bih je prihvatio da nisam naletio na jednu drugačiju (mitološku) interpretaciju nade: *nada je najveće zlo u Pandorinoj posudi!*

Promišljajući „kojem ću se prikloniti carstvu“, zla sam materijalizirao i sva ih „ukrao“ u posudu. U tom su modelu stvari obilježene svojom gustoćom i lako se uočava da su stvari velikih gustoća pri samom dnu posude.

Prethodni komentar mi je bio potreban da još jednom potvrdim svoju tezu: propitivanje prošlosti se zapravo temelji na vjerovanju u indicije! Ali i to da moje rečenice koje slijede, propitujete upravo s te pozicije.

Drugi korak na ovom putovanju je identičan prvom i potražio sam polazište u enciklopedijskoj definiciji zla.

zlo, u najopćenitijem smislu, ono što prekoračuje svaku zadanu i općenito priznatu normu. U ontologiji zlo označuje lišenost cjeline, savršenstva, manjkavost, a u etici čin svjesnoga ugrožavanja ili uništavanja drugoga (pojedince ili naroda) iz bilo koje pobude (iracionalna mržnja, nacionalna, religijska ili rasna netrpeljivost i dr.). G. W. Leibniz razlikuje fizičko, moralno i metafizičko zlo: metafizičko zlo ukorijenjeno je u nesavršenosti čovjekove naravi, moralno u čovjekovoj slobodi da se odluči za dobro ili zlo, a fizičko je zlo posljedak nesavršenosti stvorenoga svijeta u cjelini. ***Budući da se cjelokupna svjetska povijest može promatrati kao prizornica događanja zla***, ono se može prevladati tek produhovljenjem te povijesti (G. W. F. Hegel). U A. Schopenhauera, kao uzrokovanje tuđe ili vlastite patnje, zlo predstavlja samo jednu stranu čovjekove volje za životom.

Mislim da vam je jasno da sam se našao u „kašeti brukava“. Očito je da ne postoji samo jedna (nama razumljiva) interpretacija zla. A još kad ih potpisuju nedvojbeni filozofski autoriteti...najbolja opcija bi bila u odustajanju.

Međutim, propitujući svoje odrastanje lako sam dokučio da su ga obilježili izbori: *vjerovanje autoritetima ali i izbor u propitivanju autoriteta* (sumnja!).

U ovom slučaju sam se odlučio za drugu opciju.

Nakon što sam davne filozofe upoznao čitajući *Živote i mišljenja istaknutih filozofa*, iz pera *Diogena iz Laerte*, svijet mi se dramatično promijenio. Naime, čitajući Platona potom, znao sam da je kupovao i spaljivao Demokritove spise (o atomima... i materijalnoj slici svijeta), ali i to da je njegov jedini i istinski kritičar bio tiranin iz Sirakuze, Dionizije II. Naime, Dionizije je pozvao Platona u Sirakuzu sa željom da otkrije kako se može stvoriti idealna država. Pokazalo se da je Dionizije Platona prodao u roblje nakon par godina druženja.

Priča je zabavna jer su Atenjani brzo otkupili Platona, tako da za Platona i svijet (?) nije bilo velike štete. Međutim, ja sam iz te epizode (anegdote) naslutio da su istine koje nam objavljuju

mudraci (filozofi) najčešće neupotrebljive u stvarnom svijetu. Malo sam se pozabavio (vrlo površno) propitivanjem dosega Hegela, Kanta, Marxa, Nietzschea, Heideggera, Seneke... i zaključio da su uistinu briljantni tipovi, ali i to da su poput Fausta bili spremni *prodati dušu Vragu zbog darova znanja*¹⁴. Njihovu genijalnost ipak osporavam s banalne pozicije. Naime, nisu bili spremni svoje teorije slijediti do ostvarenja „u praksi“¹⁵.

Mislim da je Wittgenstein bio na tom tragu, kad je objavio (parafraza): *ni jedna teorija nije održiva dok se ne ostvari u stvarnom svijetu!*

A onda su mi neki rekli da je Wittgenstein pripadnik nekakvog „pozitivističkog smjera u filozofiji“. Tada sam odustao od „istraživanja“ (jer ne volim etiketiranja), unatoč tome što neki i dalje misle da je Wittgenstein bio *Bog filozofije*.

Tada sam na čudan način otkrio da je jedina stvarna filozofija (čak na ekstremnoj razini Wittgensteinove misli) *teologija*!

U linearnom prijevodu riječi *teologija* svima je jasno značenje: znanost o Bogu (božanskom). Genijalnost sintagme je u uobičajenom razumijevanju riječi znanost. Naime, znanstvenicima većina ljudi smatra istraživače materijalnog svijeta. Dakle, već je u riječi *teologija* neupitno materijalno postojanje Boga. U Bibliji se jasno navode teorijski dosezi teologije, a u Crkvi se teorija pretače u praksu.

Održivost takvih sustava nedvojbeno dokazuje uspješnost povezivanja teorije i praktičnog djelovanja. Mislim i to da se u praktičnom djelovanju (Crkvi) mogu lako prepoznati psihologija, pedagogija i sociologija.

Iskonsko zlo

¹⁴ Ne znam zašto me ova rečenica podsjeća na Oppenheimerovu ekipu.

¹⁵ Na ovom mjestu mi se dramatično objavljuje Tesla!

Ilijada me nije dovela u područje propitivanja zla, jer ratovanja tada nisu stavljana u područje zla. Natruhe zla sam prepoznao samo u *ogavnom činu* u kojem je Ahil danima razvlačio mrtvo Hektorovo tijelo oko zidina Troje.

Moje poimanje zla u velikoj se mjeri razlikuje od uobičajenog. Pokušat ću pojasniti. Naime, već u nekim dječjim pričama se zlo dramatično objavljuje. Kao primjer navodim lik i djela strašnog i **zlog** vuka u pričama. Mnogu djecu takav tip razumijevanja zla prati cijeli život.

Dugo mi je trebalo da shvatim da je netko vuka **lažno optužio**, ali i to da je ta lažna optužba vukove odvela u područje istrebljivanja.

Korak dalje sam ulovio misao da nijedna životinja u sebi nema ni trunke zla. Životinje su upravo ono što jesu. Osposobljene su prije svega za preživljavanje i održavanje vrste. Biološka ravnoteža na svijetu se prekrasno održavala, sve dok se na velika vrata nije objavio *homo sapiens*. Dugo su i ljudi bili dio tog svijeta.¹⁶

Rekao bih, sve dok čovjek nije osvijestio svoju silnu moć u umu. Od tog trenutka se svijet uistinu počeo mijenjati.

Nekako naslućujem da su se u tom razdoblju počeli objavljivati i bogovi.

Zabavna mi je misao da se dinosauri klanjaju bogovima.

A možda su dinosauri zbog toga i nestali?

Kad god uletim u područje propitivanja bogova, pričam samo svoje priče pokušavajući ih temeljiti na „pisanim tragovima“. To je zapravo glavna metoda na kojoj se temelje povijesne interpretacije prošlih zbivanja. Mislim da je izvjesno da sam krenuo u potragu za iskonom (davninom) i mjestu na kojem bih mogao pronaći *iskonsko zlo*.

¹⁶ Poznato je da jedna verzija prvih ljudi (*neandertalci*) nije uspjela preživjeti.

Budući da su se monoteističke religije objavile tijekom zadnja dva tisućljeća, davninu sam morao pronaći malo dalje u prošlosti. Pisane tragove sam otkrio u Ilijadi, u temeljima kojeg je i teološki sustav. I krenuo tragom grčkog teološkog sustava.

Počujte ovu priču s kojom sam krenuo u potragu za zlom:

Neki kažu da je najprije bio Mrak, te da je iz Mraka izronio Kaos. Jedinstvo Mraka i Kaosa proizvelo je Noć, Dan, Pakao i Zrak.

Sjedinjavanjem Noći i Ereba (Pakla) rodili su se Kob, Starost, Smrt, Ubojstvo, Nevinost, Snovi, Svađa, Bijeda, Srdžba, Osveta, Radost, Sažaljenje... Iz sprege Zraka i Dana rodili su se Majka Zemlja, Nebo i More.

Iz spoja Zraka i Majke Zemlje stvoreni su Strava, Obmana, Ljutnja, Nesloga, Laž, Kleveta, Osveta, Neumjerenost, Svađa, Sporazum, Zaborav, Strah, Bitka...

Ovo je jedan od filozofskih mitova o stvaranju svijeta. Skratio sam ga navodeći karakteristike koje uglavnom prepoznajemo kod ljudi. Lako se primjećuje da na popisu nema Zla¹⁷. A meni je posebno zabavno to što na popisu nema ni Dobrote, a ni Ljubavi!

U drugom je filozofskom mitu riječ o bogu svih stvari (*ma tko on bio, neki ga nazivaju Prirodom*), koji je iznenada izronio iz Kaosa. Iz te priče ću preuzeti dio u kojem se Prometej objavljuje kao Stvoritelj čovjeka. *Tijelo je napravio od gline i vode, a za duhovnost je bila odgovorna Boginja Majka.*

Graves piše doslovno: ... *da je Prometej, Japetov sin, napravio ljudsko tijelo od gline i vode i da čovjekov duh posjeduje izvjesne lutalačke božanske elemente koje je još u trenutku postanja dobio od boginjinog duha.*

Ovo navodim jer je najbliže nečemu što se kasnije imenuje kao čovjekova Duša.

¹⁷ Zabavno mi je pitanje: kako se Zlo objavilo u priči o Pandorinoj kutiji, kad nije uopće rođeno? Upravo se na ovom mjestu objavljuje najveći problem ove tzv. metode istraživanja.

Na ovom mjestu se još jednom moram ograditi. Naime, riječi koje sam naveo dolaze nam iz starih jezika, netko ih naziva „neživima“. Do nas dolaze u interpretacijama poznavatelja tih jezika. Tada bez iznimke nastupa šum u komunikaciji. Na to sam upozorio propitujući značenje riječi *kuga* (koja se pojavila u prijevodu Ilijade, a sada sam u tu priču ubacio i *kutiju*). Zbog toga je vrlo važno jasno odrediti definiciju pojma kojeg propitujemo, prije nego što riječima iz davnine imputiramo poznata nam značenja.

Navodeći Prometeja podsjetio sam vas i na poznatu priču u kojoj je ukrao bogovima vatru i dao ljudima. I naravno, i na kaznu bogova koja je uslijedila. Je li kažnjen zbog stvaranja čovjeka i potom onima koje je stvorio pokušao pomoći da „krenu dalje“, nije mi vjerojatno, jer je u oba slučaj činio dobro. Netko je kasnije pojasnio: kažnjen je jer nije poštivao bogove (jer, krao je od njih).

Mislim da je ovo prvi primjer „borbe između dobra i zla“, te da je jasno tko je izgubio, ali i to tko je djelovao s pozicije zla, jer u svim bitkama koje su prije toga (jer Prometej je Titan i besmrtnik) vodili bogovi lako se prepoznaje jedino borba za osvajanjem i održavanjem moći!

Budući da u toj davnini nisam naišao na rođenje Zla, odlučio sam skratiti povijesnu potragu za iskonskim Zlom, i brzi odgovor potražio u Hrvatskoj enciklopediji.

Mnogi mi čitatelji zamjeraju što ponavljam dijelove teksta koja sam već ispisao. Mene to previše ne uzbuđuje jer uistinu vjerujem u *repetitio est mater studiorum!* (ponavljanje je majka učenja). Uostalom, ta metoda je sveprisutna u epovima (nazivaju je formula koja se ponavlja), a da ne navodim tzv. „glazbene hitove“ u kojima su „refreni“ udarni forte.

pripjev ili **refren** (franc. *refrain*).

U teoriji književnosti, naziv za dio stiha, stih ili više stihova koji se ponavljaju, obično u pravilnim intervalima, u pjesmi. Riječ je o uvriježenom izražajnom sredstvu usmenoga pjesništva, posebno onoga koje se izvodilo uz pratnju glazbe ili plesa. Najstariji su primjeri

zabilježeni u egipatskoj *Knjizi mrtvih*, *Psalmima*, u ranoj grčkoj lirici, a ta se tradicija nastavlja i preko europske srednjovjekovne književnosti sve do danas...

Iskon: drevno ishodište, početak svega [*od iskona* od prvih početaka, od pamtivijeka]; prapočetak. *Iskonski*: koji je od iskona, koji je od početka svega, naslijeđen iz daleke prošlosti.

zlo, u najopćenitijem smislu, ono što prekoračuje svaku zadanu i općenito priznatu normu. U ontologiji zlo označuje lišenost cjeline, savršenstva, manjkavost, a u etici čin svjesnoga ugrožavanja ili uništavanja drugoga (pojedince ili naroda) iz bilo koje pobude (iracionalna mržnja, nacionalna, religijska ili rasna netrpeljivost i dr.). G. W. Leibniz razlikuje fizičko, moralno i metafizičko zlo: metafizičko zlo ukorijenjeno je u nesavršenosti čovjekove naravi, moralno u čovjekovoj slobodi da se odluči za dobro ili zlo, a fizičko je zlo posljedak nesavršenosti stvorenoga svijeta u cjelini. ***Budući da se cjelokupna svjetska povijest može promatrati kao prizornica događanja zla***, ono se može prevladati tek produhovljenjem te povijesti (G. W. F. Hegel). U A. Schopenhauera, kao uzrokovanje tuđe ili vlastite patnje, zlo predstavlja samo jednu stranu čovjekove volje za životom.

Ne znam uočavate li i vi ono što povezuje navedene definicije zla. Ja vidim jedino čovjeka (ljude) u nazivniku i izvodim naizgled paradoksalan zaključak: Zlo se prvi put objavljuje objavljivanjem čovjeka¹⁸!

Ovaj zaključak sam možda pretjerano naglasio, ali mi je bio potreban za nastavak priče u kojoj je početno polazište čovjek (ljudi).

Vraćam se, po tko zna koji put, Heraklitu i ponavljam njegovu gnomu:

Teško je čovjeku boriti se protiv svoga srca.

¹⁸ Ovaj zaključak je zapravo nelogičan. Izvodim ga temeljem propitivanja navedenih definicija zla. Međutim, priča s kojom sam krenuo u propitivanje zla jasno kaže da je Zeus posijao sva zla na svijetu. Iako zlo do tada nije čak ni postojalo (rođeno). Ja nastavljam priču na temelju gore navedenog zaključka, jer mi je besmisleno baš za sve optuživati bogove.

*Jer što god ono zaželi, kupit će i po cijenu **duše!***

Mislim da je razvidno (naravno, ako želimo vjerovati Heraklitu) da čovjeka prije svega pokreću emocije (srce). Kao argument dodajem jedan od komentara Goetheovog Fausta:

Ovaj Faust neminovno je prodao svoju dušu Vragu zbog darova znanja.

Uvodeći Vraga (Sotonu, Lucifera...) u priču, ali i svojevrstu vezu između Duše i Zla, naslućujem da sam se opet uvalio u kašetu brukava. Riječ je naravno o teološkom (u mojoj interpretaciji) propitivanju tzv. *borbe dobra i zla*.

Za sada tu priču odgađam i vraćam se u davninu, s pričom o pet ljudskih vjekova. Navode se ljudi koji su obilježavali ta razdoblja kao: zlatna rasa, srebrna rasa, zatim su uslijedile dvije brončane rase, a peti ljudski vijek obilježava do danas, željezna rasa.

U zlatnom razdoblju su ljudi živjeli kao u Raju. Živjeli su bezbrižno. Nisu morali raditi, hranili su se slatkim žirom, divljim voćem i medom..., pili ovčje i kozje mlijeko... i nisu starili, život im je prolazio u igri i zabavi, a smrt su doživljavali kao san.

Nije rečeno zbog čega je zlatna rasa nestala. Kažu samo da se tragovi njihova postojanja prepoznaju u smjernosti seoskog življenja i kod onih koji usrećuju druge, ali i kod onih koji štite pravdu.

*Razdoblje koje je uslijedilo obilježavala je srebrna rasa. Ljudi ove rase su također bili sazđani po božanskom liku... bili su potpuno odani svojim majkama... živjeli su duže od stotinu godina. Međutim, neočekivano se objavljuje i ovo: bili su svađalice i glupi. **Nisu prinosili žrtve bogovima**, ali nisu ni ratovali... Zeus ih je sve uništio.*

Skraćujem priču prijelazom na četvrto razdoblje koje su obilježavali plemeniti i otmjeni ljudi. Očevi su im bili bogovi a majke smrtnice. Oni su se **slavno borili** pri opsade Tebe te sudjelovali

u pohodu Argonauta i Trojanskom ratu... Oni su postali heroji i borave na Elizejskim poljanama.

Peto razdoblje obilježavaju ljudi, bezvrijedni nasljednici prethodne rase. Degenerirani su, svirepi, nepravedni, zlonamjerni, neposlušni kao sinovi, izdajice...

Duša, ljubav, dobrota i zlo

Dušu su prvi temeljito propitivali Egipćani i prilično je precizno „definirali“¹⁹. Mislim da joj je i Heraklit dao nekakvo značenje. Kažem nekakvo, jer mislim da bi se njegova definicija duše mogla razlikovati od definicije Egipćana, ali sam siguran da se *suvremena definicija* duše (kakva je god) razlikuje od egipatske.

Propitivanje *ljubavi od iskona* je zabavno. U svijetu grčkih bogova ljubav ne postoji iako se Afrodita diči titulom: boginja ljubavi²⁰. Prava ljubav se može naslutiti u priči o Orfeju i Euridici... i još ponekoj, naravno s tragičnim krajem.

Riječ je o riječi koja nas prije svega asocira na odnos muškarca i žene. Taj bi se odnos (mislim) trebao temeljiti na tzv. „ravnopravnosti spolova“ i mogućnošću slobodnog izbora. Budući da taj početni uvjet tada nije postojao (a i danas je rijetkost u postojećim tzv. civilizacijama) Grci su domislili gologuzog dečkića s krilima, koji nasumice izbacuje ljubavne strelice. Nazvali su ga Eros (navodim i rimski naziv Amor, jer Erosu radije pripisujemo neko drugo značenje). Meni se u toj priči najzabavnijim učinilo to što je ta uloga dopala blentavo, razigrano dijete. Mislim da i vi možete naslutiti simboliku u tom izboru.

Međutim, Isusova poruka ljubavi se dramatično razlikuje od navedene.

¹⁹ Maspero: Poviest iztočnih naroda (Matica Hrvatska, 1883.)

²⁰ Zabavna mi je priča o Afroditinu obnavljanju djevičanstva kupanjem u moru u blizini Pafa, grada na Cipru. Zabavno mi je jer ne mogu dokučiti na koji se način taj čin povezuje s ljubavlju. Ne znam ni to što o takvoj povezanosti (djevičanstva i ljubavi) misle žene.

Kad je riječ o dobroti, lako je prepoznati da svi mi danas znamo sve o dobroti, baš kao i o ljubavi. Međutim, promišljajući dobrotu ulovio sam neobičnu misao. Naime, osvijestilo mi se postojanje samo jedne božje zapovijedi: *budi dobar*!

Naravno je da sam bio siguran da su isto prepoznali i drugi, te dokučili zabavnu misao: *biti dobar* (tijekom življenja) je u području neostvarivog!

I nastale su Božje zapovijedi. Nema ih puno. S njima se zapravo jasno poručuje: ako ih poštujete bit će te na putovanju u Raj.

Propitivanja „života poslije života“ u kršćanskoj mitologiji odvelo me do neobičnog zaključka. Pakao nam je Dante opisao na meni jeziv način, do detalja, tako da sam skoro na svakoj razini prepoznavao sebe. Priznajte da to nije dobar osjećaj. Nisam naišao na podatke o tome što se događa u Čistilištu. Nisam ni istraživao, jer sam bio siguran da je bolje biti tamo nego u Paklu. O Raju sam mogao samo sanjati (bez jasnih orijentira!) i sanjao sam dok nisam ulovio opaku misao: u Raju će mi se ispunjavati sve *bezgrešne* želje. Upravo na ovom mjestu sam ulovio strašno pitanje: a što će mi život bez seksa?

Ne znam kakva su vaša iskustva, ali ja još nisam upoznao čovjeka koji se nije ogriješio o barem jednu od zapovijedi.

I evo nas kod Zla.

Zlo se zapravo, na velika vrata, objavljuje u kršćanstvu. Poznati tzv. sukob dobra i zla objavljivao se prije na razini sukoba *dobar bog protiv zlog boga* (koji želi uništiti postojeći svijet). Ljudi su u takvim sukobima sudjelovali zanemarivo.

Pamtim jedino Herakla (heroja, poluboga i smrtnika).

Bogovi i ljudi

Poznata nam je biblijska priča o stvaranju svijeta i ljudske populacije. Ali nam je poznata i priča o Velikom potopu, s kojim je Bog poslao jasnu poruku koliko je nezadovoljan „svojim djelom“ (kad je riječ o ljudima). Unatoč tome, Noi je dao priliku da obnovi svijet ljudi (i svijet životinja koje su u potopu postale tzv. kolateralne žrtve).

Priča o Sodomi i Gomori je ekstremni primjer u kojem smjeru su krenuli ljudi. U toj se priči prepoznaju mnogi elementi zla, ali i to da su dobrota i *zapovjedi* netragom nestali.

Slična priča o Velikom potopu postoji i u grčkoj mitologiji.

Još uvijek mi nije jasno zašto je nestala zlatna rasa ljudi. Mislim da bi se netko mogao temeljitije pozabaviti propitivanjem življenja u Raju. Najviše se može prepoznati u posljedicama odgajanja djece kojoj se ispunjavaju sve želje.

Srebrna rasa je također nestala. Međutim, na popisu razloga koji su je doveli do uništenja naišao sam na: *prestali su štovati bogove*... Sve drugo je bilo itekako poželjno: nisu ratovali, bili su odani majkama (obitelji?)... a to što su bili glupi i svađalice, svaki moćnik bi danas smatrao vrlinom.

Zeus je, nakon potopa Deukalionu i Piri dao zadatak da obnove ljudsku populaciju.

Na ovom mjestu još jednom podsjećam na metodu koju primjenjujem u izvođenju svojih zaključaka. Ona je identična metodi kojom povjesničari, arheolozi... i svi oni koji na temelju samo indicija izvode svoje zaključke.

Budući da sam naveo dovoljno dokaza (indicija) „legitimno“ zaključujem: ako moćnike (bogove) prestaneš slušati (štovati) izvjesno je, slijedi kazna!

Grčki su se bogovi „kreiranjem herojske rase“ uključili u „proizvodnju boljih smrtnika“ koji bi svojim božanskim i izravnim djelovanjem mogli značajno pokrenuti ljude u poželjnom smjeru.

Recimo da nisu uspjeli. Mislim da su (grčki) bogovi nakon toga i odustali. Jer kad su uočili i

ispisali: *Peto razdoblje obilježavaju ljudi, bezvrijedni nasljednici prethodne rase. Degenerirani su, svirepi, nepravedni, **zlonamjerni**, neposlušni kao sinovi, izdajice...*, shvatili su da im ne treba još jedan potop i povukli se negdje u svoje mirne luke. Jasno je da su besmrtni i da negdje postoje.

Ja mislim malo drugačije: bogovi postoje sve dok ima ljudi koji ih štiju ili ih se boje.

Monoteizam

Neučinkovitost „kolektivnog vladanja“ se najjasnije u stvarnosti objavila u starom Rimu. Jedan od razloga, naslućujem, bio je u kaotičnom svijetu bogova. Zamislite samo, Rimljani su čak imali i kućne bogove (*lare*). Naš narod je domislio mudrost:

više se ne zna tko pije, a tko plaća!

Monoteističke religije su u najvećoj mjeri „naslijedile“ sve probleme politeističkih religija. Preuzele su opća mjesta (počevši od stvaranje svijeta) i interpretirale ih na svoj način. Međutim, naslijedile su i *željeznu rasu ljudi*.

U tom su se dijelu teolozi objavili kao istinski znanstvenici. Jasno su prepoznali problem. Mislim da ga i vi prepoznajete, jer je riječ o traženju načina da se od *degeneriranih...* ljudi, naprave *normalni ljudi*.

Taj pokušaj (grčkih bogova) je prepoznatljiv u četvrtom razdoblju i stvaranju (herojske) brončane rase. Očito nije bio uspješan, ali su, unatoč tome sve ljude (heroje) preselili na Elizejska polja. Zaključio sam tada da se na putu u Raj računaju i *dobre namjere*. I pomislio da i ja imam neke šanse. Nije dugo trajalo. Naime, nedugo potom sam naletio i na mudrost: *put u Pakao je popločan dobrim namjerama!*

Od sada pa na dalje se oslanjam samo na iskustvo (ipak površnog) poznavanja kršćanske tradicije. Jer htio ja to priznati ili ne, cijeli sam prethodni život „odradio“ u okružju kršćanske kulture. Tko god misli da to nije obilježilo „moju potragu za svojim identitetima“, u krivu je.

Odjednom su se u novom (kršćanskom) teološkom sustavu na velika vrata objavili: ljubav, dobrota, zlo i duša. Ljubav se i prije objavila u čudnoj interpretaciji Afrodite, boginje ljubavi. Manifestacije Zla su se također mogle prepoznavati. Dobrota se mogla samo naslućivati, baš kao i naznake postojanja duhovnog u ljudima.

Novi igrači su se sada veličanstveno objavili imenima: Ljubav, Duša, Dobrota i Zlo.

Isus je svojim djelovanjem (omen est nomen) postao inkarnacija ljubavi i dobrote. Ja ga pamtim i poštujem zbog toga, a još više što je prihvatio umiranje u patnji, **vjerujući** da će ljudi (jebena željezna rasa) čuti njegovu poruku. Danas često ulovim misao: uzaludno!

Isus se zapravo objavio nakon silnih i uzaludnih pokušaja da se „željezna rasa“ usmjeri prema dobroti. U konačnici se objavio i Veliki potop. Noa je izabran i dobio priliku obnoviti svijet. Mislim da je jasno da smo svi mi pripadnici Noinog novog svijeta. I recimo da ću (barem) ja uvijek svjedočiti i govoriti: nije uspio!

Mislim da je svima očito da je svijetu trebao početak temeljen na potpuno *novom polazištu*.

Rješenje koje su pronašli genijalci nazivam **božanskim nadahnućem**.

Jedna anegdota o Sokratu kaže da je rekao: u procesu poučavanja i *učitelj i učenik se moraju truditi!* Za Nou sam siguran da se trudio do granica svoje moći. Jedini zaključak koji mi je vidljiv je: učenici se nisu trudili!

Sljedeće pitanje u svakom istraživanju je prirodno: zašto?

Odgovor sam na čudan način prepoznao u fizici. Počujte.

Kad fizičari naiđu na, njima u tom trenutku nerješiv problem (recimo u propitivanju dualnosti u objavljivanju prirode), njihov odgovor je: ***takva je priroda!*** A zašto je priroda takva nemamo odgovor.

Mislim da su isti odgovor naslutili i davni teolozi. Zaključili su da je zlo dio ljudske prirode (što god to značilo). I da je „čisti gubitak vremena“ u pokušavanju da ih se izravnim vanjskim djelovanjem (koliko god bilo ekstremno) promijeni.

Tada su se još jednom objavili istinski genijalci.

Naime, znali su za tzv. *borbu dobra i zla* (između bogova). Ta priča je (meni na zabavan način) bila lako prepoznatljiva. Bila je u pravilu riječ o dinamici obiteljskih odnosa i borbi za osvajanjem moći. Dobrota je bila temeljena na polazištu „spašavanja svijeta“, a zlo se lako prepoznavalo u pokušajima na suprotnom polazištu.

Genijalni um(ovi) su tada domislili čudesnu utakmicu:

borbe zla (u ljudima) protiv „istinskog zla“.

Budući da se cjelokupna svjetska povijest može promatrati kao prizornica događanja zla, ono se može prevladati tek produhovljenjem te povijesti (G. W. F. Hegel).

Ne znam na što je mislio Hegel navodeći *produhovljenje te povijesti*, pokušavajući dokučiti rješenje iz prethodne tvrdnje. Zbog toga se vraćam na konkretno rješenje. Povijest se o tom pokušaju i danas očitava.

Genijalni um(ovi) su tada domislili čudesnu utakmicu: *borbe zla (u ljudima) protiv „istinskog zla“*. I na velika se vrata objavio Vrag (Sotona, Lucifer...). Mislim da je izvjesno da nikada nije postojao izravni sukob između Sotone i Boga, zato zaključujem da je Sotona stvorena kao izazov ljudima. Čudesnost ove utakmice sam prepoznao u naslućivanju genijalaca da je dobrota (kao i zlo) neraskidivo prisutna u ljudima (to se u fizici naziva *dualnost prirode*, a Heraklit naziva *jedinstvo suprotnosti*). I da bi se dobrota (koliko god bila „atrofirana“) mogla izravno uključiti u sukob.

Pokazalo se da je u prvim čarkama *jedina meta postala duša!* Vrag se zbog nečega hranio jedino dušama ljudi. Pretpostavljam da je procijenio da je u duši sve ono što čovjeka čini *dobrim čovjekom*. Naslućujem i to da su genijalci pomislili isto i na taj način ljude usmjerili prema propitivanje svoje duše. U kojoj su sasvim sigurno *morali pronaći dobrotu*.

Budući da izravna borba ljudi protiv svemogućeg Sotone ima izvjestan kraj domišljeni su Sotonini generali (ipak pobjedivi, makar teško): demoni, vampiri, vještice...

Za pobjeđivanje demona je domišljen tzv. egzorcizam. Za pobjeđivanje vampira je postojalo više načina, a vještice su jednostavno spaljivali.

Od demona i vještica²¹ kao dijete, ne znam zbog čega, nisam strahovao. Međutim, iz filmova o vampirima sam naslutio svoju nemoć djelovanja, jer u filmovima često nije pomagao ni glogov kolac, ni križ, a ni velebni češnjak. A posebno me nervirala tama u filmskom izričaju, jer sam jedino vjerovao u Sunce kao učinkoviti način borbe protiv „iskonskog zla“.

Potrajalo je to dok nisam naletio na film Romana Polanskog (Bal vampira). Pogledao sam ga slučajno. Valjda sam se želio suočiti još jednom sa svojim „noćnim morama“, ali sam nakon filma izašao s mišlju da su vampiri „nečija obična zajebancija“. Svoju „zahvalnost Polanskom“ sam iskazao imenujući sina Romanom. Dugo potom sam otkrio da je Polanski jedan od ljudi koji su se prepustili djelovanju zla u sebi.

U istoj digresiji moram ispisati i priču jednog suvremenog genijalca. Naime, upravo se ovih dana na TV prikazuje zabavna mi pričica o vampirima, vješticama i demonima. Sebe nazivaju bićima.

I zamislite samo, glavni vampir u seriji je katolik!

A vještice, vampiri i demoni se jedino boje ljudi!

Čak i međusobno ratuju samo da bi se dodvoravali ljudima.

²¹ Za vještice znam. Marica mi je tu poruku poslao davno, a i demoni u pričama iz tisuću i jedne noći, bili su pobjedivi.

Moj zaključak je ovakav. Tri najveća zla s kojima su se ljudi suočavali kroz povijest, na kraju su balade otkrila da im je jedino spasenje u okrilju Boga, *jer zlo u čovjeku je nepobjedivo*.

Na ovo, nazvao sam ga svojim zadnjim putovanjem, krenuo sam u bespuća svoje zbiljnosti u potrazi za sobom. Prije nekoliko mi godina prijatelj reče: uzaludan posao! Nedugo potom sam mu skoro povjerovao. Naime, uletio sam u meni nerješive emocionalne petlje. Odgovor sam dugo tražio, i zamislite samo, pronašao ga kod Heraklita:

Teško je čovjeku boriti se protiv svoga srca.

Jer što god ono zaželi, kupit će i po cijenu duše!

Mudrost sam brzo prepoznao, i svoje sam emocionalne epizode (u potrazi za sobom) samo preskočio, pokušavajući umom dokučiti odgovore (da spasim dušu??). Uskoro sam ulovio misao: *sve na svijetu je već viđeno*. I odgovore počeo tražiti u davnini. Nisam ni naslućivao što mi je taj izbor omogućio. Odjednom su se rečenice počele same ispisivati. I na kraju odvele do slijepog Homera. Tada sam bio siguran da sam na mjestu koje sam tražio krenuvši na putovanje.

Netko bi mogao, nakon ovih rečenica, pomisliti da sam otkrio i odgovor na pitanje: tko sam ja? i ne bi bio u pravu. Jer uvjerio sam se da mi je prijatelj bio u pravu. Ne na način da je to uzaludno putovanje, nego na način da je to nemoguće. I tu se razlog jasno objavljuje: emocionalno (srce) je poseban svijet u nama. Racionalno (um) nas objavljuje u drugačijem svijetu. Propitujući svoj emocionalni svijet brzo sam shvatio da iz njega ne mogu izroniti. Rekao bih čak, da mi se objavljuju putovi prema ludilu.

U svojim bespućima sam nedugo potom naletio na *nomen est omen*, ali kad sam ulovio misao: *koja je budaletina ovo nazvala mudrošću?* znao sam što mi je činiti. I počeo sam promišljati sebe (i druge) s polazišta *omen est nomen*.

Netko bi to stanje nazvao prosvjetljenjem. Zapravo, upravo sam se tako i osjećao. Svijet, naravno, odraslih ljudi mi se objavljivao u punoj jasnoći.

Netko bi mogao pomisliti nakon ove rečenice da sam otkrio tajnu Svemira (ljudi). I bio bi u krivu, jer je uslijedilo novo pitanje: zbog čega (zašto) se ljudi na kraju objavljuju (svojim djelima) onakvim kako ih ja vidim.

Odgovor na to pitanje sam još jednom pokušao pronaći u prošlosti. U grčkoj sam mitologiji otkrio temelje (profiliranjem olimpijskih i drugih bogova) društva u kojem još uvijek živim. Ali se ne sjećam da sam u ijednom trenutku prepoznavao dobrotu i plemenitost. Budući da su se mnogi očitovali o tom (religijskom) sustavu, brzo sam odustao. Razlog je naizgled idiotski. *Ne sjećam se ni jedne priče u kojoj je ijedan od bogova zaplakao.*

Ali samo koračić dalje objavila mi se Ilijada.

Prepoznao sam čak mogućnost da, onako usput, objavim i jedan dio emocionalnog sebe.

Međutim, kako to biva, u Ilijadi sam osjetio i dodir zla. Mislim na epizodu u kojoj Ahil razvlači Hektorovo mrtvo tijelo. Homer je tu epizodu imenovao ogavnim činom. U mojem *prijevodu* je to bilo iskonsko zlo na sceni. Potraga za Zlom me odvela do neočekivanog mi zaključka.

Budući da se cjelokupna svjetska povijest može promatrati kao prizornica događanja zla, ono se može prevladati tek produhovljenjem te povijesti (G. W. F. Hegel).

Još uvijek nisam otkrio na što je Hegel mislio navodeći „lijek“ u *produhovljenju te povijesti*.

Možda je odgovor na ovom mjestu: *u ljubavi i ratu je sve dozvoljeno!*

Post scriptum

Cinik

- Sljedbenik filozofske škole (4. st. pr. Kr.) koju je osnovao Sokratov učenik Antisten,

- Onaj koji je otvoren, hladno, često i podrugljivo pokazuje nevjericu u ljudsku iskrenost, poštenje i u moralne vrijednosti,
- Onaj koji je hladno bezobziran, koji se ponaša i djeluje bez moralnih skrupula, kojemu ništa nije sveto: bezočnik, drznik.

Propitujući prethodno ispisane stranice zaključio sam da sam na mnogim mjestima ulazio u propitivanja *dogmatskih istina*, pokušavajući ih *logički argumentirati*. Temeljni motiv je bio u pokušaju osvješćivanja istine da *medalja ima dvije strane*. Međutim, znajući ovo što sada znam, a to je da su se *logika i dobrota* u ovom, nepodnošljivo brzom materijalnom svijetu, poprilično zagubile... zaključio sam da bi mi se uskoro mogle prilijepiti neke etikete. Ako pogledate treći navod u „definiciji“ cinika... sigurno je da sam ga zaslužio u postojećem svijetu.

Međutim, zbog navoda: *onaj koji je otvoren, hladno, često i podrugljivo pokazuje nevjericu u ljudsku iskrenost, poštenje i u moralne vrijednosti... **ponosno izjavljujem da sam cinik!***

Za poklon vam šaljem svoju ljubavnu priču.

ORFEJ I EURIDIKA

Lira

Hermesa je Zeusu rodila Atlantova kći Maja, u Arkadiji u pećini na planini Kileni. Pažljivo ga je umotala u pelene i smjestila u hladovinu masline. Smiješila se gledajući mu osmjeh na lišcu i vesele plave okice. Bit će to vragolan, pomislila je, i ne sluteći koliko je u pravu bila. Za trenutak je samo svrnula pogled na žuboreći potok i ptice koje su ga nadglasavale. Brzo se okrenula kad je pokraj sebe začula zvonki smijeh. Ugledala je nasmijanog gologuzog Hermesa oko kojeg su lepršale pelenice. Požurila je pronaći odjeću za dečkića, ali kad se vratila mali je divljak već nestao negdje u šumovitom gorju. Bila je tužna, ali ne i zabrinuta znajući tko mu je otac.

Raspjevani je Hermes skakutao šumom dok nije dospio u Pijeriju. Tamo je ugledao prelijepo stado Apolonovih krava. Namignuo je sam sebi odlučivši se da ga ukrade. Smijuljio se dok je kravama od hrastove kore pravio sandale vezujući ih pletenicama od trave za kravlje papke.

Apolon je brzo otkrio krađu, ali je zaveden Hermesovim lukavstvom uzaludno slijedio tragove. Tada zamoli Silena i njegove satire da mu pomognu. Oni su se razmiljeli duž Arkadije. Potrajalo je to sve dok jedan satir nije donio vijest da je na jednom mjestu čuo neobične zvuke koje nikada i nigdje prije toga nije. Zvuci su ga je doveli do pećine. Na ulazu ga je dočekala vila Kilena, koja mu reče da je dadilja najdarovitijeg djeteta o kojem je ikada brinula. Reče im kako je dijete od kornjačina oklopa i kravljih iznutrica napravilo neobičnu glazbenu igračku i glazbom uspavalo majku. Kad je stigao Apolon odmah Maji reče da mu je njezin sin ukrao stado krava. Maja mu zbunjeno pokaza dijete, Hermesa, koji je glumio da spava u krevetiću. *Ne, ne to je besmislena optužba*, uzvikne ona. Međutim, Apolon je istrajao i uze Hermesa te ga odnese na Olimp. Ni Zeus nije htio povjerovati da je njegovo tek rođeno dijete lopov, sve dok nasmijani Hermes nije priznao.

Nakon toga su se Apolon i Hermes vratili na planinu. Hermes izgrli zabrinutu majku i odnekud ispod ovčje kože izvuče glazbenu igračku. Apolon se još nije ni snašao kad su vesela glazba i zvonki glas ovladali pećinom. Nasmijani je Hermes pjevao slaveći Apolonovu pamet, otmjenost i dobrotu. I Apolon se morao nasmijati pa reče: *ti zadrži krave a ja ću uzeti liru!*

Hermes je pomagao Suđenicama u sastavljanju alfabeta, domislio je astronomiju, glazbenu ljestvicu, umjetnost šakanja i gimnastiku, mjere za težinu i dužinu, te maslinarstvo.

Neki kažu da je lira koju je stvorio imala sedam žica, drugi da je imala samo tri i da je Apolon povećao broj žica na sedam.

Orfej

Tračani su bili ratari, uzgajivači goveda, vješti ratnici i konjanici pa i zanatlije. Njihova hrabrost u borbama bila je nadaleko poznata.

Spartak je najpoznatiji pripadnik ovog naroda. Simbol je snage i vještine tračanskih ratnika.

U ta davna vremena Tračanima je vladao kralj Eagar. Kaliopa, Muza epske poezije i govorništva, rodila mu je sina Orfeja. Orfej je bio krhko i šutljivo dijete. Često je nestajao u gajevima, lutao šumom i uz potoke osluškivao zvuke prirode i vraćao se nesretan kući. Brzo se udaljavao od djece koja su ovladavala ratničkim vještinama. Otac je bio nesretan gledajući ga osamljenog. Pokušavao je sve. Uzaludno je dovodio mnoge učitelje nadajući se da bi oni mogli otkriti što Orfeja zanima. I majka je bila nesretna i zabrinuta, pa odluči poslati Orfeja bratu Linu koji je živio s ocem Apolonom.

Lin je bio dijete slično Orfeju. Često je bježao od kuće i lutao obroncima Olimpa osluškujući prirodu i vraćao se nesretan kući. Sve dok jednog dana nije u kutku sobe uočio neobičan predmet. Dugo ga je razgledao prije nego ga je uzeo u ruke i prstima dotaknuo žice. A kad su zvuci ispunili sobu, Lin više nikada nije bio isti. Lira je postala dio njega. Njegova lutanja obroncima Olimpa sada su bila razgovor s drvećem, potocima, pticama...i često su ga u suton nalazili zanesenog u nekom gaju. Ni Orfej ga nije omeo u njegovim lutanjima s razigranom lirom, sve dok Lin nije jednom začuo njegov glas iza sebe. Zvonki je glas bio nova žica na liri. Zadrhtao je i zagrlio Orfeja. Od tada su bili nerazdvojni. A kad ga je Orfej zamolio da samo dodirne liru, znatiželjno i dugo ga je gledao, a onda mu je s osmijehom dodao. Plaho prebivajući žicama Orfej je postajao sve smjeliji dok u jednom trenutku šuma nije utihnula. Orfej tada pusti glas u nebeske visine. I bogovi su utihnuli. Lin je pokraj njega zaplakao. Zagrlio je Orfeja, dodirnuo liru i nestao zauvijek u planinskim vrletima.

Jazon i Argonauti

Istovremeno je u Eoliji, na drugom kraju Grčke, odrastao drugi dječak. Majka je Jazona od okrutnog Pelija skrila na goru Pelion. O njemu je brinuo mudri kentaur Hiron. Jazonov usud bio je da iz Kolhide u Grčku vrati zlatno runo. Arg iz Tespije sagradi brod od borovine s gore

Pelion. Atena je na pramac broda ugradila proročki vrh napravljen od Zeusovog hrasta iz Dodone. Nikada takav brod nije plovio svjetskim morima. Nazvali su ga Arg.

Jazon tada okupi najdičnije grčke junake, ali Hiron mu reče da na put ne kreće bez Tračanina Orfeja. Krenuli su tek kad je Orfej iz Trakije stigao.

Kolhida je grad na obalama Crnog mora. Morali su preploviti Egejsko, Tračko, Helino i Mramorno more. Mnoge su prepreke morali svladavati dok nisu stigli do moreuza koji je vodio u Crno more. Ispred ulaza su ih čekale Simplegadske stijene. Činilo se neprolazne. Obavijala ih je gusta magla, a kada bi brodovi krenuli između, stijene bi se spajale i mrvile ih.

Nikada brži brod nije plovio svjetskim morima i nikada toliko junaka nije bilo za veslima, ali su se ispred stijena svi zabrinuli. Orfej je lagano prebirao žice dok su junaci vijećali. Proročki vrh s pramca tada im reče da ispred Arga poleti golubica, pa ako ona izbjegne stijene neka pokrenu brod. Simplegade su golubici zahvatile par repnih pera i dok su se razdvajale Orfej je pustio glas i razigrao liru. More se smirilo, Simplegade usporile a veslači su silnom snagom grabili more. Arg je letio iznad mora, a kad su se stijene sudarile Argu je nedostajao samo ukras na krmi.

Simplegade su se nakon toga zauvijek smirile.

Sirene

Povratak Argonauta, sa zlatnim runom, bio je jednako težak i neizvjestan. Put ih je odveo preko Crnog mora do rijeke Dunav. Dunavom su plovili do susreta s rijekom Savom. Savom su nastavili plov, sve dok Sava više nije mogla nositi Arg. Iskrkali su se i na svojim su plećima, najdičniji grčki junaci, prenijeli Argu sve do Istre. Orfej im je svojom glazbom vraćao snagu kad bi iznemogli poželjeli odustati. Jadransko ih je more primilo i nježno vodilo prema Jolku. Ali kad su Argonauti već prepoznavali drage im krajolike, nepredvidljivi im je Eol poslao istočne vjetrove koji su ih odveli prema Siciliji. Tamo su morskim prolazom gospodarile Sirene.

Scila i Haribda bi dočekivali one koji su Sirenama izbjegli. Haribda je olujnim morem potapala brodove, a šesteroglava Scila hvatala i žderala preživjele mornare.

Andersen nam je poslao priču o maloj Sireni. Svi je znamo. Sirene su bile prelijepe djevojke s ribljim repom. Pogledajmo s kojim sirenama su se susreli Argonauti.

Nekada davno Sirene su bile upravo takve. Bile su sretne djevojke i nikada nisu ni pomišljale da postanu ljudi niti da se natječu s bogovima. Poput dupina bi lutale morima i svojom neodoljivom pjesmom razveseljavale sve koje susretnu. I za oluja ih odvodile do sigurnih luka. Njihov je jedini grijeh bio u tome što su im bogovi postali zavidni. I Muze su ih pozvale da se natječu s njima u pjevanju. Muze su u tom natjecanju bile nedorasle Sirenama. Njihova osveta bila je strašna. Pretvorile su ih u čudovišta s ptičjim tijelom, ali su im ostavile lijepo lice i divne glasove. Puno strašnija kazna bila je u tome što su im u srca usadile zlo. Preselile su ih na otok pokraj Scile i Haribde s kojeg su milozvučnim glasom mamile mornare, te ih namamljene davile i sisale im krv.

Eol je istočnjakom Argonaute usmjerio prema otoku Sirena.

Proročki kljun na pramcu oglasio se Jazonu na vrijeme. Jazon tada zamoli Orfeja da sa svojom lirom razgovara sa Sirenama i da ih nagovori da ih propuste. Samo oni koji govore taj jezik mogu naslutiti što je Orfej govorio Sirenama i što su one njemu. Njihovu neodoljivu poruku čuo je jedino But. Drugi su čuli samo Orfeja. But je zanesen skočio u more pokušavajući doplivati do Sirena. Neki kažu da ga je spasila Afrodita. Kažu i to da su se Sirene nakon toga strmoglavile u more, ali i to da im je Afrodita vratila staro obličje. Čarolija je nestala, one su dobile svoju ljepotu i krasne riblje repove, ali je zlo u njima ostalo, pa su nastavile mamiti ljude u smrt.

Susret je sa Sirenama preživio i Odisej na povratku iz trojanskog rata. Čarobnica Kirka upozorila ga je na otok Sirena i savjetovala: *Svi mornari neka voskom začepu uši, a ti ako poželiš slušati njihovu glazbu naredi mornarima da te vežu za jarbol i neka ti se zakunu da te neće*

odvezati ma što god im ti naređivao. Tako je i bilo. Kad se brod približio otoku Sirena začuo je njihov umilni glas. Pjevale su zanosno obećavajući mu proročke moći i spoznaju svijeta. Obećavale su mu ljubav i sreću. Obećavale su mu bogatstvo i moć. Uzaludno se Odisej pokušavao osloboditi. Uzaludno je vikao i prijetio mornarima. Mornari su ga oslobodili kad je otok Sirena nestao iza horizonta. Neki kažu da su tada očajne Sirene skončale život bacivši se na oštre hridi.

Euridika

Euridika je bila jedna od gorskih vila. Nazivali su ih Oreade. Živjele su na Parnasu, planini posvećenoj Apolonu, Dionizu i Muzama. Često su se družile s Artemidom prateći je u njezinim lovačkim podvizima. Parnas su trajno obilježile svojom pjesmom i plesom.

Hermesov sin, Pan, obitavao je u šumovitoj Arkadiji. Volio je ples i glazbu. Družio se sa šumskim vilama i satirima, a i raspojasani bog vina, Dioniz, često je veseljaka pozivao na svoja druženja. Svi su ga rado primali u društvo zbog čudesne glazbe koju je stvarao sa svojom frulom. On je Oreade poučavao plesu i glazbi.

Euridika se već kao dijete razlikovala od drugih vila.

O ljepoti božanskih bića nemoguće je suditi. Jednom je to učinio Paris davši Afroditi zlatnu jabuku. Priča kaže da će onaj tko ugleda Praksitelovu Afroditu Knidsku, potvrditi Parisov sud, ali, pogleda li potom Fidijinu Atenu, morat će Parisa nazvati čobanom. Fidijska ljepota bila je produhovljena. Je li ljepša Helena od Mona Lise ili je možda Nefertiti ljepša od obje, nećemo nikada saznati, jer o tome odlučuje srce.

Euridika je pjevala i plesala s prijateljicama uz čarobne zvuke Panove frule, ali uvijek s nekom čudnom sjenom u oku. Pjevala je, ali nikad raspjevano, plesala je, ali nikad rasplesano. Kada bi frula utihnula Euridika bi odlazila na samotna mjesta. Tamo je slušala glazbu svoje duše. Sjene iz oka bi tada nestajale. Oni koji bi je ugledali, privučeni sirenskom pjesmom, ostajali bi bez daha gledajući je rasplesanu.

I Orfej je volio samotna mjesta. Vrativši se iz Kolhide lutao je šumama i gorama. Kažu da je glazbom očaravao divlje zvijeri, da se drveće pomicalo a kamenje izmicalo čineći mu put prohodnim. Put ga je odveo na Parnas.

Uspinjući se Parnasom odjednom je začuo glas kojeg je šuma donosila kiteći ga svojim zvucima. Tada je znao da je njegovom lutanju došao kraj. Njegova lira nikada prije nije bila tako opojna i glasna. Euridika je u trenutku zastala čujući nečujnu glazbu svoje duše svuda oko sebe. Dvije besmrtni duše su se ispreplele i poletjele prema zvijezdama. Neki kažu da je Sunce zastalo, da je Mjesec stao a zvijezde zasjale tako da je noć postala dan.

Bogovi su se užasnuli. Prvi su put osjetili istinsku moć ljubavi.

Orfej je Euridiku odveo u rodnu Trakiju među divlje Kikonce, ne sluteći strašnu osvetu uplašanih bogova. Trakija je postala rajska zemlja. Glazba, ples, pjesma i ljubav bili su neprelazni bedemi koje nijedan neprijatelj nije mogao srušiti.

Neki pričaju da je u tim vremenima i puno prije postojala država blagostanja, koju su nazivali Atlantida. Kažu i to da je voljom bogova nestala u jednom danu. Čini se da su moćnici istu sudbinu namijenili i Trakiji.

Jednoga dana u blizini Tempe, u dolini rijeke Penej, plesala je raspjevana Euridika. U zanosu se primakla obali rijeke. U rijeci je vrebala smrtonosna zmija, i kada je Euridikina noga zalebdjela nad vodom munjevito se izdigla i svoj otrov ispustila u petu Euridikine noge.

Neutješni Orfej tugovao je bez lire. Njegova bol bila je u življenju bez Euridike. Lira bez Euridike bila je samo glazbena igračka. Njegova duša gasnula je baš kao i Trakija. Kikonci su opet divljali a ljetina bivala sve slabija. Ljudi su gladovali dok su moćnici na Olimpu blagovali s nektarom i ambrozijom sladeći se s podsmjehom njegovom tugom.

Ali jednoga dana Orfej uze liru i čvrstim korakom krene u Aornu u Tespotiji. Pronašao je put u podzemni svijet. Sada je pjevao tužne pjesme koje su bez daha ostavile i umrtvile Harona, Kerbera i trojicu sudaca koji mrtvima sude. Mučenja su prokletih prestala dok se približavao

Hadu. Nije poznato je li se Had preplašio suočen s moćima glazbe, ali je do kraja proveo pakleni plan moćnika. U svojim je odajama s uvažavanjem primio Orfeja i saslušao njegovu molbu. Očekivao je ono što se dogodilo. Orfej je poželio da se Euridika vrati na gornji svijet. Had je imao spreman odgovor. I reče mu: *Nikada nitko od smrtnika nije se vratio iz mog carstva. Tebi ću napraviti iznimku, uz jedan uvjet. Ne smiješ se osvrnuti ni jedanput pri odlasku na svijetlo dana.*

Ljubav je nešto što nitko ne može dokučiti. Bilo je tako prije, a tako je i sada. Ljubomorni bogovi su to znali.

Euridika je pošla za Orfejem kroz tamni prolaz prema svijetlu dana vođena poznatim zvucima lire. Ali u tami podzemnog svijeta Had joj je poslao najstrašnije prokletnike iz Tartara. I dok je pokušavala slijediti glazbu i Orfeja svoju nemoć i strah je bolnim jecajima upućivala Orfeju. Ljubav je nešto što nitko nije dokučio... Orfej se okrenuo.

Priča dalje kaže da je Orfej prestao štovati bogove. Neki kažu da su ga rastrgale Menade, Dionizove sljedbenice, u svojem ludilu tijekom bakhantskih orgija.

A neki da ga je gromom ubio Zeus zato što je otkrivao božanske tajne.

Pjesnici

*Pjesnici su čuđenje u svijetu
Oni idu zemljom i njihove oči
velike i nijeme rastu pored stvari
Naslonivši uho
na ćutanje što ih okružuje i muči
pjesnici su vječno treptanje u svijetu*

ABŠ

Muze su Orfejevu liru postavile među zvijezde.

A sada odlazim, pomiren sa sobom i svijetom, u nove izazove.

